

Digital

---

# РОМАНТИЗМ

Ювілейний випуск

№2/ квітень 2012

# ЗМІСТ

<b>Три мініатюри</b> Микола Цибенко	1
<b>Самовчитель графомана</b> Антон Санченко	2
<b>Персонаж і Автор. Або чому Лев Толстой не повинен кидатися під поїзд.</b> Маріанна Малина	6
<b>Ми всі в Херсоні проїздом</b> Антон Санченко	8
<b>Осіньне листування</b> Тарас В'єнц	11
<b>Речі, які я люблю робити з тобою</b> Ганна Осадко	12
<b>Марсіанська весна</b> Володимир Чернишенко	13
<b>Балада про поцілунок</b> Татчин	19

<b>Досвітні вогні</b> Камаєв Юрій	20
<b>Вони не повернуться</b> Юлія-Ванда Мусаковська	26
<b>Тінь</b> Камаєв Юрій	27
<b>Ну, за камелії...</b> Уляна Галич (Консуело)	46
<b>Вишукана трапеза</b> Мірабель Мірта	47
<b>Море</b> Наталія Дев'ятко	49
<b>Казка про Січеслав</b> Наталія Дев'ятко	52
<b>Як піна морська</b> Зоряна	55
<b>Ші-Ва</b> Наталка Ліщинська	56
<b>ПРИСТРАТЬ, Малі перлини кохання</b> Наталка Ліщинська	66

<b>РЕВНОЦІ</b> Ніка Нікалео	67
<b>Танго, Софіївське копитце</b> Любов Долик	69
<b>Гора</b> П.Домаха	70
<b>Ходоки</b> Стах	76
<b>У Межигір'ї б'ється серце Нені, Довбодзьоби</b> Михайло Карповий	81
<b>Кицька</b> Тетяна Мельник	82
<b>«Крацокуф» - танець голих чоловічків</b> Юрій Кирик	85
<b>Білий містер та білий ішак</b> Галина Михайловська	91
<b>Денисова любов</b> Ганзенко Олексій	99

## Три мініатюри

\* \* \*

За кохання борися ширістю,  
не соромся у ній поразкою,  
і, зустрінутий лиш немилістю,  
за кохання борися ласкою.

Гонор свій назви недоречністю,  
а претензії – безсердечністю.  
За кохання борися вірністю  
і кохання свого безмірністю.

\* \* \*

Кохання – вічна боротьба  
поміж уявою мою  
і тим, що справді. Та хіба  
коли благав я привілею?  
Хіба у долі я прохав,  
щоб муки сумнівів згасила?  
Сліпа уява... і глуха,  
коли зі мною поруч мила.

\* \* \*

Бунтують спогади, немов п'янке вино,  
де ми йдемо закохані і ніжні...  
Шляхи кохання перетнулися давно  
і розійшлися десь на роздоріжжі.

# Самовчитель графомана

Пісклеймер

Ці нотатки в жодному разі не ставлять на меті когось повчати. Бо автор не може похвалитися ні тим, що він вундеркінд, першу книжку якого видано, ледь він навчився правильно зав'язувати піонерський галстук, ні тим, що в тридцять чотири роки написав тридцять чотири романи, не рахуючи замовних книжок про політиків, ні тим, що його книжки видають стотисячними накладками, а на їхні презентації збирається стільки охочих, що їх не в змозі вмістити навіть міський театр, ні навіть тим, що просто заробляє на життя літературою, хоча саме такі виняткові приклади в сучасній українській літературі є. Але автори тих прикладів щось зачалися й поки не пишуть самовчителів, і мені доводиться віддуватися за них, хоча кандидатура моя викликає більше запитань, ніж відповідей.

Першу книжку мою було видано у віці, коли Пушкіна вже застрелили на дуелі. І нехай вас не вводить в оману оце безособове «було видано», бо сам і видав. До того ж - на позичені гроші. Другу вже видавало, таки да, видавництво, але вже в тому віці автора, коли Висоцький доспівав до ділянки на Ваганьково. Правда, того ж року одразу й третю, щоб не панькатися. А четверту й п'яту лише оце зараз, у 2011. Одним словом, якщо в пана Бога були якісь плани щодо мене як автора і моїх книжок, як навчальних посібників з розумного, доброго, вічного, він не раз мав втрачати усіляку витримку й вибігати на дорогу з вигуками «Де тебе чорти носили?», так невиправдано довго, з усіма можливими халепами, я вирішував досить скромне завдання - написати й видати чергову книжечку. А потім ще дві. А потім ще дві. При чому кожного разу складалося враження, що роблю я це вперше.

Втім, саме цим мої нотатки й можуть бути цікавими тим, хто пише, і хоче, щоб не в стилі і не в ПРОЗУ.ру, а для людей. До читача ж ведуть дуже різні дороги, і несподівано виявилось, що я пройшов по багатьох з них. От спитайте в того піонера-вундеркінда, як видати книжку самвидавком, і чи варто це робити. Не знатиме. А я знаю. Принаймні, маю власну думку. Втім ніколи не наполягатиму, що вона єдина правильна.

І ще таке. Нотатки ці майже не стосуватимуться творчості, бо творчість - справа самотня. А ось коли у вашому безсмертному творі нарешті поставлено крапку і ви чуєте пером потилицю, маракуючи, що тепер з цим стосом

зіпсованого паперу робити далі, - відкривайте цей самовчитель графомана і шукайте відповіді, може якась з порад і придасться.

### **Головне питання графомана**

Саме слово графоман невинувато використовують для лайки. Ось зійдуться лаятися два молодих автора, або, що пікатніше, дві немолодих авторки, і давай:

- Графоман!
- Від графомана чую!

Що цікаво, і молоді авторки, і літні автори, чубляться через це значно рідше. Їм ще є, або вже є чим помірятися опріч літературних чеснот. Наприклад - пюзом або цицьками. Але і вони чомусь вважають слово графоман лайкою і беруть на випадок того, коли міряння позалітературними чеснотами буде все ж не на їхню користь.

Між тим, саме слово, на мою думку, не несе жодних негативних конотацій, тобто обрватися на нього не варто, бо означає воно лише людину, яка отримує задоволення від письма. Але ж на це страждають більшість авторів, і ті яких друкують, прославляють і увінчують шевченкіською лаврушкою та шоколадними коронами - теж. Більше того, якщо якийсь літератор цього задоволення не отримує, а переводить папір з іншою мотивацією, відбуває номер, хоча йому це давно вже остогидло й бридко, ті ж самі люди, які щойно мірялися пюзом, заслужено ганьбитимуть його як ремісника й імітатора (це ще одна лайка Справжніх Письменників, хто не зна).

Цьому давно пора покласти край. Справді ж. Людина не нюхає клей по підвалах, як токсикомани, не псує посіви маку на городах й життя своїх родичів, як наркомани, не краде в супермаркетах бичків в томатному соусі та яйця Фаберже, як клептомани, а лише марає папір. А у добу загальної комп'ютеризації не робить навіть і цієї шкоди - тихо-мирно клацає собі на клаві черговий безсмертний твір і зберігає все те навіть не в шухляді, а на жорсткому диску. Та якої б якості той твір не був, мій жорсткий диск і не таке бачив. Тож - повна реабілітація слова, його умовно-дострокове звільнення за хорошу поведінку й направлення на суспільно-корисні роботи на сайт СТИХИ.ру

За такого підходу й головне питання будь-якого графомана:

- А чи не графоман я часом? - втрачає будь-який сенс.

Відповідь на нього має звучати так:

- Безсумнівно графоман! Вітаю!

Насправді, я зараз видаю бажане за дійсне, бо з цього гарного слова ще й досі не знято абсурдних звинувачень, тож кожен молодий автор задається геть інакше сформульованими питаннями:

- Геній я, чи просто талант?
- Чи варто мені писати? Чи в мене виходить?
- Чи комусь, окрім мене, цікава тема бобрів?
- Чому жоден українець досі не отримував Нобеля?
- Кому б це показати, щоб похвалив? Мамі?
- Кому б це показати, щоб ще раз похвалив? Светці?
- Кому б це показати, щоб... ну можна трішечки й покритикувати, але конструктивно. Аркадію Борисовичу Лему?
- Чому мене не видають? Он в останньому числі цього хваленого часопису таку муру надрукували, що їм треба?
- Чому мене знову не видають, я ж все переписав як у тій мурі, що надрукували в позаминулому номері?
- А вони взагалі отримали мій рукопис?
- А може я бездарність? Чи варто мені писати? Ні чорта ж не виходить!

І таке інше. Отож неправильно сформульовані питання призводять до неправильних відповідей, знання яких нічого не дає графоманові. Ну справді, чи легше вам від того, якщо ви довідаєтеся, що рукопис ваш в редакції часопису таки отримали, але напередодні уся редакція саме відзначала ювілей головного бухгалтера, тож у молодого літпрацівника дуже боліла голова зранку, коли йому і потрапив до рук конверт з вашою безсмертною повістю, а ви так поспішали відправити до редакції свою вісточку, що зробили три орфографічних помилки вже в адресі часописа? То чи наблизило вас це втаємничене знання до відповіді на Головне Питання Графомана? Ажніскілечки!

Тому слухайте правильну відповідь.



Писати вам варто. В будь-якому разі. Бо письмо прекрасне саме по собі й піднімає людину над собою, а інколи навіть дає єдину можливість зберегти в собі ту людину. Сергій Довлатов почав писати у вагончику лагерної ВОХРи, побут та звичаї якої мало чим відрізнялися від тих, кого та ВОХРа охороняла, хіба що горілки ВОХРа мала більше. І зовсім не переймався питанням, чи це колись надрукують в табірній газеті. Для того, щоб написане змогли опублікувати, йому довелося емігрувати до гамерики. Василь Стус більшість своїх таборових зошитів взагалі знав напам'ять, бо колеги Довлатова часто влаштовували шмони й рукописи конфісковували. Для того, щоб це стало можливим опублікувати, одній перестаркуватій імперії довелося врізати дуба, на що Стус за життя навіть не міг сподіватися. Втім, якби ці двоє зійшлися за чаркою, їм знайшлося б про що поговорити, окрім шмонів та карцерів, бо головне питання графомана вони свого часу вирішили для себе правильно. Писати варто в будь-якому випадку і в будь-яких умовах.

Якщо ж ви це питання вирішили інакше, значить графоманом ви були несправжнім, можливо пощастить в якості футбольного фаната чи філателіста. Тому не задавайте безглузвих питань, а краще пишіть.

Інша справа, чи варто навантажувати своєю писаниною своїх ближніх, дальніх і геть незнайомих людей? Саме пошукам відповіді на це питання й буде присвячено наступний розділ.

## Персонаж і Автор. Або чому Лев Толстой не повинен кидатися під поїзд.

Чи варто відрізнити Персонажа від Автора?

Якщо читач вчився у вітчизняній школі, то хоч раз у житті йому доводилося писати твір, наприклад, за подібною оригінальною темою: «Образ Анны Карениной, как образец трагической судьбы русской женщины в лицемерном дворянском обществе конца XIX века». І якби, ваша, читач, вчителька, якби вона побачила ваші роздуми про те, що це мабуть сам Лев Николаевич описував особисті пригоди, згадував, як плигав у гречку, а потім клав голову на рейки... вона, мабуть, вас би не зрозуміла... Вліпила б двійку і була б правою на всі сто відсотків. Бо ніякій здоровомислячій людині не спаде на думку шукати у Толстого тягу до суїциду або в Набокова пристрасть до зваблювання неповнолітніх.

Чому ж? Хіба не може Автор писати опираючись на власний досвід? Звичайно може. І в багатьох випадках повинен. Але.. Персонаж не є повним віддзеркаленням автора. Він взагалі не є людиною. Автор сам конструює його – свого Героя ( або Героїв). На основі свого особистого досвіду, досвіду своїх знайомих, та й просто – на основі власної фантазії. І, як би письменник не хотів, яким би талановитим не був, у нього все одно Персонаж вийде, з одного боку, значно простішим за реальну людину, а з другого, буде мати узагальнюючі риси групи людей. Бо Герой схематичний... Він і є схемою, конструктом. Автор має повне право конструювати що завгодно: жінок, чоловіків, добрих, злих, злочинців, садистів, святих. Головне, щоб персонаж на сторінках твору здавався живим, справжнім та викликав емоції.

Хоча... По великому рахунку, навіть це – не є головним. Головним є питання: а що Автор хоче показати читачам за допомогою свого Героя? Для чого йому цей Персонаж? Для чого Автор потіє, коли ліпить його?

Цей Автор так старається, висолопивши язика, бо його Герой, має через вирішення свого внутрішнього (чи зовнішнього) конфлікту донести до читача певну ідею. Яку ще ідею, скажете ви? Це така ж нудотина, як ото в школі? Ідея. Мораль. Фу! Та ні, я не вчитель мови та літератури... Але ж без ідеї, як не крути – ніяк.

Звичайно це можуть бути різні ідеї. Наприклад і така примітивна – « За свої вчинки кожен отримує по заслугі ». Чому б ні? Прекрасна ідея для детективного роману. Щоб не лякатися можна обізнати ідею «головною думкою твору». Але справжній талановитий твір є носієм тієї ідеї, яка може ще й не усвідомлена читачем, але коли читач, бачить її в творі, він її впізнає, вона викликає в нього хвилювання, інтерес. Бо справжній Герой є уособленням певної колективної, свідомої чи підсвідомої проблеми. І вирішуючи свій конфлікт на сторінках твору, Герой є певним «ключем» для читача. За допомогою якого читач відмикає двері у свій власний світ, починає краще розуміти себе, а можливо, навіть, зможе вирішити і свої особисті проблеми.

Чому сьогодні читачів продовжує хвилювати доля Анни Кареніної? Чому досі люди ставлять в театрі Шекспіра? Герої страждають та вмирають на сторінках творів знову і знову для того, щоб кожне наступне покоління могло зрозуміти через їх біль – себе. І пройшовши через певні моральні виклики, хвилюючі пригоди, внутрішні конфлікти, сильні почуття, разом з Героем, краще орієнтуватися в хащах свого внутрішнього світу, відчувати полегшення.

Бо, якщо бути чесними, саме для цього люди і читають...

І, як не дивно, навіть, так звана «розважальна» література теж слугує цим цілям.

На превеликий жаль, люди освічені і навіть ті, які знають дуже мудрі слова на кшталт парадигма і навіть такі складні, як дискурс і конструкт, ті люди, що знаються на різних футуризмах, амфібрахиях, та знають майже все про те, як чергуються і-й та в-у, і саме головне, як і де розставляти коми, люди, які, страшно сказати, САМІ пишуть! – часто-густо, навіть, не відрізняють себе від свого ліричного Героя. Воно ж, звичайно, простіше, писати щоденники. Але яке це має відношення до літератури?

Коли такий вельмишановний Автор зникає блукати в своїх ментальних конструкціях і не може вибратися з туману своїх розхристаних емоцій, то писанина для нього стає чимось на зразок сеансу психотерапії. Хоча сам Автор може цього не визнавати, плюватися на весь відомий в світі психоаналіз, злісно не поважати Фрейда, не кажучи вже про Юнга чи якогось там невідомого Ассаджолі. Автор «не читатель, он – писатель», він пише, гордий собою, бо він – Письменник! Не царське це діло, якісь там книжки читати! В результаті в нього з'являється роздуте, гіпертрофоване «Его». При цьому Автор чомусь не робиться щасливішим... Тільки злішим. Вивчить якесь формальне правило, чи розумне слово, або ще й декілька (таких іноземних і таких довгих, що ними можна лякати дітей на ніч) і давай самостверджуватися за рахунок інших. Ще гірше, якщо такий Автор закінчить якийсь Літературний Інститут, почне писати дисертації, та ще й вступить до СПУ.

Але коли Автор не може дати ради собі зі своїми психічними хащами та чагарниками, чи потрібен він у такому вигляді Читачеві? Звісно, можна робити так: сам п'ю, сам гуляю – і читаю «своїх» і хвалю «своїх», а вони за те хвалять мене. Нам так приємно... І ми всі разом дружно лаємося на вітчизняного Дереша, якого не читали, або, якщо читали, то не зрозуміли (бо не знаємо ж, хто такий Ассаджолі, а він, бач, вискочка, цей Дереш звідкіля про це знає!?), та на цю нахабну англійку Джоан Роулінг, бо вони, ці, так звані писаки, посміли видаватися та-акими тиражами коли нас, таких талановитих... Ні... Не читають. Бо нецікаво.

P.S. Заради бога не треба приміряти на себе образ «вельмишановного Автора» бо це Герой, який був мною вигаданий і який являється узагальнюючим образом багатьох Авторів, які зустрічалися мені на плутаних стежках сучукрліту, а також моїх особистих фантазій та фобій.

## Ми всі в Херсоні проїздом

Тільки в Херсоні розумієш, що усі претензії киян до Черновецького щодо стану доріг – панські витребеньки.  
Тільки в Херсоні недурні в інших ситуаціях люди сподіваються, що може хоч Янукович їм ті дороги відремонтує.  
Тільки в Херсоні міліція не штрафує, а водії не лаються за виїзд на зустрічну смугу через суцільну осьову.  
Зустрічні гальмують і пропускають, значить об'їхати яму на дорозі можна тільки так.  
Тільки в Херсоні ще досі крадуть люки з проїжджої частини і збирають пляшки на склотару.  
Тільки в Херсоні люкові злодії настільки толерантні, що вкравши люк, вони одразу встромляють у відкриту каналізацію тут таки облямані гілки чи й цілий кущ, щоб водії бачали щойно утворену пастку.  
Тільки в Херсоні в інший кінець міста можна дотаксомоторити за суму, за яку столичний таксист навіть не увімкне лічильника.  
Тільки в Херсоні каштани квітнуть, а платани показують стриптиз поряд, на одній алеї.  
Тільки в Херсоні можуть вночі облили кислотою двохсотлітній платан, посаджений покоївкою Суворова в день народження його сина, щоб розлога крона не затуляла вивіску новоспеченого супермаркета.  
Тільки в Херсоні із залишків того платана здогадуються вирізьблити статуї на тему казок Пушкіна. Пушкін в Херсоні бував лише проїздом. Втім в порівнянні з віком того платана, ми всі в Херсоні – проїздом. Особливо той супермаркет.  
Тільки в Херсоні моїй дружині є з ким поговорити на професійні теми дружини моряка, хай і колишньої. Не дружини, а морячки.  
Тільки в Херсоні, поки ті професійні балачки ведуться за філіжанкою кави, мій товариш-капітан, задоволений тим, що так вдало знайшлися свіжі вуха для жіночих балачок, безпечно заглядається на флануючих Суворівською дівок і констатує: "Ось в різних країнах бував, але херсонські дівки – найкращі". І я йому вірю.  
Тільки в Херсоні торгують фрезерним морозивом з двох віконць поряд, і до одного з них завжди стоїть стометрова черга, а друге – вільне, ціна питання – на 50 копійок дешевше. Втім, навряд чи ті торговки морозивом потребують ваших поблажливих лекцій про конкуренцію, і коли ви відходите, вже напевно кажуть одна одній: сліш, Анжела, вони нас будуть вчити комерції.  
Тільки в Херсоні дачників возять на дачі рятувальними вельботами.  
Тільки в Херсоні стоїть пам'ятник кораблеві у вигляді гранітного вітрильника, а навпроти нього ще й досі бовваніє

привид іншого вітрильника, який мав тут стояти, якби не вскочив в халепу в Штральзунді.

Тільки в Херсоні набережні й шинки повні хлопців у моряцьких костюмчиках. Їх називають курсантами і вважають вигідним промисловим об'єктом для заміжжя оті дівчата, які найкращі. Дурні дівки, отямтеся, ви ж - найкращі! А в цих нехлюїв навіть кльоші не випрасувані, Куриленка на них нема.

Тільки в Херсоні, щойно пішовши в рейс від морвокзалу, мій товариш-капітан ще до Очакова поінформований по радіо, що його дружина з однокласницями і дітьми одразу найняли яхту й катаються до Гідропарка й назад, святкуючи його щасливий відхід у рейс з шампанським.

Тільки в Херсоні перед поверненням чоловіка з рейсу дзвонять до банку стурбовані дружини і цікавляться, чи можуть чоловікові сказати залишок на рахунку по телефону, а взнавши, що ні, заспокоюються. Ось і добре, пішки він до банку не дойде.

Тільки в Херсоні ще й досі малюють афіші кінотеатрів фарбами й пензлями і їх так і хочеться виставити в Пінчук-Арті на виставці примітивістів. А колись такі ж шедеври малював у київському "Жовтні" сам Борис Штерн. Не зберегли. Ні афіш, ні Штерна, ні "Жовтня". А херсонці бережуть. З а всі бандитські дев'яності вони спалили лише один кінотеатр, та й то по п'яні.

Тільки в Херсоні в маршрутках прийнято розраховуватися після, а не до, водії не істерять, троє ще не платило, далі не їхатиму, безстрашно відкривають усі двері на зупинках, і терпляче чекають, поки задні двері обійдуть маршрутку й тицьнуть дві гривні водієві через вікно.

Тільки в Херсоні палять маршрутки, якщо проїхав не по своєму номеру й підібрав не своїх пасажирів.

Тільки в Херсоні схему маршрутів розробляли науковці з київського автодору на комп'ютерах, і варто лише зупинитися підкурити в якомусь задуппі, в приватному секторі посеред квітучих вишень та абрикос, як навпроти тебе зупиниться маршрутка і виявиться, що науковці з автодора вже колись вирахували, що ти опинишся в цьому задуппі й підкурюватимеш саме о 16:30.

Тільки в Херсоні центр не паскудять хмарчосами, а вбудовують особняки, офіси й банки в потьомкінську забудову, наче так і було ще за Потьомкіна.

Тільки в Херсоні молодята вінчаються саме над могилою того Грицька Нечеси в церкві Св.Катерини, й це звучить так, наче вони присягаються кохати одне одного, як Катерина з Потьомкіним.

Тільки в Херсоні Потьомкін позував для пам'ятника, схоже, в треніках і сандалетах, а мстивий вірменський скульптор, якому не заплатили, чи заплатили геть не те, на що він сподівався, зліпив князя Григорія з пухкими вірменськими ногами й геть не будьонівською шаблею.

Тільки в Херсоні у відповідь на хвастощі аудитора ну дуже крутої міжнародної компашки однокласники гордо

відповідають, а я - вже ДРУГИЙ механік!

Тільки в Херсоні однокурсник ганятиметься за тобою на машині усім містом, щоб віддати гроші за три електронних копії книжки про нашу бурсу, бо скачав ще й для тещі й для дочки. За свою Вінду, до речі, він теж чесно сплатив Білу Гейтсу, і ганятися на авто не довелося, сором мені сором.

Тільки в Херсоні пахне іржавими кораблями на ремонті і всі стінки судноремонтних заводів зайнято сормовськими, волго-балтами й омськими.

Тільки в Херсоні тобі можуть покаржитися, що задовбало вже сидіти в ремонті на цій розвалюсі третій місяць, приходь завтра в гості, я на вахті.

А ти без втраченої звички похитнешся на трапі, чоломкнешся лобом об броньовані двері на палубі переборок, позбиваєш маківкою усі плафони на стелі по дорозі на капітанський місток, втягнеш носом щемний забутий запах іржавого суднового заліза й негорючого пластику переборок, вийдеш в чашечкою розчинної кави й цигаркою на крило капітанського містка, роззирнешся навколо і безапеляційно заявиш:

- Ні чорта ти, Серього, свого щастя не розумієш.

## Осіннє листування

Чотири листки у кленика...  
Один відішлю Олені К.  
Нехай у своїй Америці  
згадає цю осінь, клени ці.

А другий - у Португалію  
привіт понесе до Галі Ю.  
Зайдеться серденько тугою,  
моє відлунає другою

А третій сягне Ізраїля,  
віднайде оселю Лялі Я.  
Сльоза білим личком скотиться,  
гірчить самотою осінь ця.

Четвертий засушу - з гілкою,  
заглушу журбу горілкою...  
Отак опинивсь на денці я -  
невтішна кореспонденція

## Речі, які я люблю робити з тобою

Наприклад:

...пити удвох глітвейн –  
важкий, як гранатовий перстень  
на пальчику вказівному,  
із корицевим запахом свята,  
із присмаком трьох колядок,  
щоб тепло від нього серце,  
щод дух дідуся Чарлза  
витавав нам каміном теплим  
і мружив котячі очі...

або:

...серед ночі  
блукати по вуличках Праги,  
Чи Пешта, чи навіть Львова –  
Де сива стара бруківка – луска кам'яної риби,  
Де робом яким не знаю провулки біжать угору,  
до ратуші, де говорять нам дзвони дзвінким металом  
про те, що уже настало  
прозоре, як небо «завтра».

А ще:

як сплітаєм пальці (таке макраме дотульне!)  
як поїзд – з паперу човник! – несе нас (до  
моря хай!)  
як білка танцює в соснах для нас свій свій  
вогненний танець,  
а ми, що внизу завмерли, –  
аби не злякати – ша!,  
як шалик і шаль – зелені – на наших плечах  
лютневих,  
і лютню Орфей притишив,  
бо ще Еввідіка спить...



## Марсіанська весна

Міністерство міжпланетних справ просить у командора Михайла дозволу на відвідини. Таке повідомлення чекало на нього вдома і він йому аж ніяк не зрадів. Виходило, його хочуть позбавити відпустки, а це вже було проти всіх правил. Він і без того провів кілька років на Марсі у середовищі тих бісових марсіан, а тоді ще й витримав двомісячний міжпланетний переліт. Тепер йому просто мусили дати спокій хоча б на кілька тижнів! Але ж ні! Повідомлення із міністерства могло означати лише новий рейс.

Сівши в улюблене крісло, Михайло подумав, що повідомлення могло мати й іншу причину. Можливо, хтось звернув увагу на велику кількість багажу, який він із собою привіз. Взагалі-то, нічого забороненого він із Марсу не брав, увесь вантаж пройшов дезінфекцію та сертифікацію. Просто мало хто везе з чужих планет макети первісних марсіанських жител, зразки живопису та книги. Тим паче, що продаж цього всього на Землі категорично заборонений. Це цілком могло б зацікавити Міністерство. Хай там як, а лишалося лише чекати. А поки – можна й розпакувати валізи.

Мініатюрна копія марсіанської пересувної кулястої хижі зайняла гідне місце у серванті поміж ескімоським іглу та українською хатою-мазанкою. Химерніше поєднання годі було й придумати, та це Михайла лише тішило. Картину пензля знайомого художника він повісив у вітальні. Якийсь час стояв і милувався видовиськом – здавалося, що у стіні з'явилася кровотолива виразка, у глибині якої щось наче рухалося. Михайло вирішив пізніше підібрати до картини рамку, бо від її вигляду його ледь не знудило. Лишалось ще примостити на полиці книгу – і все. Власне, книга найбільше подобала на рурку, обертаючи її в руках, можна було прочитати текст – кожен рядок було написано на окремій тонісінській пластинці і він з'являвся перед очима читача, заступаючи попередній, залежно від швидкості, з якою оберталася рурка. На улюбленій Михайловій полиці вже стояли томики віршів з різних країн, у яких він побував. Деякі, як то німецького Рільке та англійського Честертона, він читав з легкістю, а ось книги угорського та російського поетів зі смішними прізвищами, він заледве розбирав – бо не знав мови.

Марсіанська книга виглядала поруч акуратних невеличких томиків напрочуд неоковирно. Марсіани вже давно перейшли на цифрові носії, тому книгу дістати було не так уже й легко. Але Михайло не міг не потурати власному хобі – з кожного нового міста він привозив книгу поезій. Тож чому робити виняток для столиці Марса? Тим більше, що Марсіанську він сяк-так засвоїв, принаймні, міг розуміти мову марсіан та розбирав літери.

Щойно Михайло закрив скляні дверцята шафи, як у двері подзвонили. Він відчинив двері й до квартири увійшли двоє чоловіків. Одного з них він знав – то був сам заступник міністра з питань Марсо-Землянських зв'язків. Кумедний товстий

чолов'яга на прізвище Цибульський. Він дотримувався старих поглядів на стиль чоловічого одягу, тому ніколи не виходив із дому без краватки. Інший був одного із Цибульським зросту, але значно худіший. Мав зовсім лису голову й носив окуляри. Прибульці стримано привіталися й Михайло провів їх до вітальні і запропонував сісти. Цибульський, який як завжди стікав потом, попросив собі склянку води і Михайло мусив ходити за нею на кухню. Повернувшись, він застав його окуляристого товариша за розгляданням марсіанської хатини.

- Ваша вода, пане Цибульський, - стримано мовив він.

Якийсь час було чути лише гучне плямкання Цибульського, а потім він нарешті напився й прокашлявся. Це знайому Михайлові покашлювання напевне означало початок довгої і нудної розмови.

- Pozнайомтеся з паном Збанацьким, - сказав той і кивнув убік свого супутника.

Збанацький глипнув на Михайла і чомусь зашарівся.

- Дуже приємно, командоре, дуже приємно! - буркнув він і повернувся до вивчення моделей жител на серванті.

- Так ось, - продовжував Цибульський, - хочу насамперед привітати вас, Михайле, із завершенням чергової експедиції...

Він очікувально зиркнув на командора, але той змовчав.

- Гм... Вам мабуть відомо, що наступний рік офіційно оголошено роком Марсу на Землі?

- Оце вперше від вас чую, - озвався Михайло.

- Не дивно, не дивно, - закивав Цибульський, - ви ж щойно звідти... Та про що це я? Ага. Ви знаєте, наскільки великого значення надає наше міністерство культурному обміну між братніми планетами. Це один з пріоритетів нашої діяльності. Це і випуск фотоальбомів, і освітні програми, і ще багато чого... Однак, велика прогалина є у царині, так би мовити, красного письменства. Знаєте чому?

- Мабуть, бо мало хто читає по-марсіанському? - гмикнув Михайло.

- Абсолютно! - сплеснув долонями Цибульський. - Саме цю проблему ми й збираємося усунути!

- І як, організуєте лікнеп?

- Ні, ми запровадили серію книг „Шедеври марсіанської поезії“.

- Ова! А я думав, це неможливо! І скільки вже є книжок? - отетерів Михайло.

- Поки жодної, - визнав Цибульський, - та, здається, у цій кімнаті ми маємо усе, що нам для цього потрібно. Маємо книгу, яку ви, наскільки мені відомо, привезли, маємо перекладача, - Збанацький на цих словах оглянувся і злегка вклонився, - і маємо...

- А хіба ви знаєте марсіанську? - перебив Михайло, здивовано втупившись у перекладача.

- ...і маємо вас, - життєрадісно продовжував Цибульський, - людину, що знає марсіанську мову й із радістю допоможе панові Збанацькому розібратися в тонкощах марсіанської.

Обидва гості дивилися на Михайла так, ніби вже настало Різдво, а він лише стояв і тупо зиркав то на того, то на іншого, не ймучи віри власним вухам.

- Принесіть книгу, - звелів Цибульський.

Михайло витяг із шафи рурку з марсіанським текстом і сів у крісло. Збанацький сів верхи на стільця й присунувся ближче до командора. Цибульський клацнув диктофоном.

- Думаю, для початку просто прочитайте нам кілька віршів, - запропонував він.

- Ви що, смієтесь? - Михайло починав дратуватися.

- Чому ж сміємось? - терпляче й заспокійливо заговорив Збанацький. - Почувши, як звучать марсіанські вірші, я занотую їх метричну схему, сформував звукопис...

- Шановний! - перебив Михайло. - А чи відомо вам, що в силу відмінностей у мовному апараті землян та марсіан, жоден землянин не може говорити марсіанською? Так само й марсіанин - будь-якою з земних мов! Усі наші звуки вимовляються на видиху, а їхні - виключно на вдиху. Тому я, при всьому бажанні, уголос не читаю ні слова.

- Дарма, дорогий командоре, дарма! - відмахнувся Збанацький. - Вимовляйте все на видиху, як звикли, а там розберемося...

- І як я по-вашому зможу відтворити усі їхні чотирнадцять звуків „к“? Це безглуздя!

- Спокійно, Михайле, спокійно! - миролюбно втрутився у розмову Цибульський. - Я певен, що Збанацький обов'язково щось придумає.

- Звісно придумаю, - посміхнувся Збанацький. - Отже, Михайле, спробуємо зайти з іншого боку. По скільки складів у рядку першого вірша у вашій книзі?

- Ніскільки, - відрубав, суплячись, Михайло.

- Ну чого ви, ми ж із вами по-дружньому... - почав було Цибульський, але раптово осікся.

- Ніскільки, бо в марсіанських віршах нема рядків. Увесь вірш - один суцільний рядок.

- Та ви що? - Збанацький був втішений. - Як цікаво, як свіжо! Думаю, ми зможемо прийняти за рядок комбінацію слів що завершується римом, як ви вважаєте?

- Рим теж нема, - похмуро озвався Михайло.

- Верлібри! - ще більше розхвилювався Збанацький, а Цибульський закивав.

- Аж ніяк! - Михайло нервово покрутив у руках книгу. - У марсіанській мові кожне слово має свою, як би це сказати, гучність. Навіть словники вони пишуть не за абеткою, а за цією самою гучністю. Це як таблиця електронегативності елементів...

- Вибачте, таблиця чого? Це літературний термін? - аж підстрибнув перекладач.

- Е-е... ні. Не зважайте. Просто кожне наступне слово у вірші „гучніше“ за попереднє. Думаю, таку комбінацію підібрати

досить важко. Відкриває вірш слово десь із початку списку гучності – найтихіше, а закриває обов'язково найгучніше із усіх слів, використаних у вірші. Тому рим ніяких нема.

– Умгу... – дивлячись на стелю, Збанацький почухав вказівним пальцем кадик. – Думаю, ми знайдемо якийсь відповідник... Довжина слів, чи кількість голосних... А скажіть, – звернувся він до Михайла, – по скільки у тих словах складів?

– Грубо кажучи, по одному, – Михайлові стало навіть трохи жаль горопаху-перекладача. – У них нема поділу на голосні й приголосні, тому кожне слово – як окремий звук. Не уявляю, що ви з цього витиснете...

– Ой, та що ви! – втрутився Цибульський. – Це ж провідний фахівець у галузі перекладознавства! Він щось придумав! А поки, може зосередимося на змісті віршів?

Михайло зітхнув і обернув у руках книгу – почав неспішно розбирати незвичні знаки.

– Цей про любов, – врешті сказав він.

– Про любов! Чудово! – заметушився Цибульський. – Є цінності, однакові у всьому Всесвіті! Як чудово! Прочитайте нам дослівно, по змозі, командоре!

– З задоволенням, – відповів Михайло і став читати. – „На сонячній стороні планети, дочекавшись сприятливої пори для кон'югації, розплавилися від спеки слизовики. Так і я розпався на клітини з шалу, дивлячись на твої псевдоподії... Але коли два супутника Марсу стане видно на небі й червоний пил із верхніх шарів атмосфери випаде долі, впереміш із кристаликами солі та води, слизовики загинуть, залишивши лише спори. Тому брунькуйся, кохана, доки я поруч.“

Запала лунка тиша. Михайло ледь не розреготався, дивлячись на спантеличене обличчя Збанацького. Цибульський, який за свою кар'єру заступника міністра бачив марсіанина лише на фотокартці, та й то не у період брунькування, прийшов до тьми несподівано швидко.

– Думаю, ми мусимо підшукати інші вірші. Можливо, щось не так пов'язане з фізіологією. Філософське щось, приміром. Є там таке?

– Є, – відповів Михайло і кілька разів обернув рурку. – Оце, гадаю, те, чого ви хотіли. „Коли орбіти обох супутників перетнуться в zenіті, їхнє помножене світло упаде на колонію добрих сапротрофних бактерій, уяви, що це нове життя вирросло на субстраті твого тіла. Що увесь твій завершений життєвий цикл, від бруньки й до паралічу мозку, лише один виток у нескінченному циклі життєдіяльності бактерій...“

– Ви навмисне підбираєте такі вірші! – з докором зауважив Цибульський. – Невже їм нема про що писати, окрім власної фізіології? Земні поети такого собі не дозволяють! Може є хоч пейзажна лірика?

– Безперечно, – крижаним голосом відповів Михайло, – ось чудовий зразок. „З чим порівняти довершеність червоного простору, оточеного знизу дном висохлого моря, а згори – небом, повним сірих хмар куряви, що опускається, накриваючи поселення? Лише із прекрасними червоними очима коханої, з її зроговілими вилицями та сірими мішками над очима...“

- О, Господи! - простогнав Збанацький.

- Або таке, - Михайло був невблаганний. - „Визирнуло вранішнє сонечко, попаливши виролі за ніч квіти й убивши заблукалу комаху на льоту. А твоє намисто із ртуті геть випарувалося. Хтось інший збере намистини, коли знову сяде сонце і температура буде нижче нуля.”

- На них не діє ртуть? - здивувався Цибульський.

- Діє, ще й як, - гмикнув Михайло, думаю, в цьому вірші намисто із ртуті символ минутого і згубного кохання, а ви цього не зрозуміли?

- Добре, що ви сказали! Перекладач обов'язково це врахує; правду кажу, пане Збанацький? Той лише кивнув.

- Але дивно, - провадив Цибульський, - як негативно сприймається там сонце. Бачте, скільки лиха наробило! Михайло розреготався.

- Де ж там лихо? Квіти, що ростуть із крижаного ґрунту вночі випускають страшенно отруйний газ, тому всі раді, що сонце їх попало. Комахи на Марсі через малу гравітацію сягають велетенських розмірів, навіть можуть людину вбити...

- Як чудово, що є такий фахівець, як ви, Михайле, - невпевнено мовив Цибульський. - Може ще прочитаєте нам щось із громадянської лірики?

- Залюбки. „Коли твою ще не розвинуту бруньку вибирають майбутнім президентом, не бійся, а старанно забезпечуй її кровопостачання, Не виставляй на сонце вдень, бо доля всього марса буде залежати від інтенсивності процесів гліколізу в твоєму організмі!”

- У них вибирають політиків, коли ті ще діти?

- Ні, коли ті ще в зародку, - поправив Михайло, - дуже зручно, повірте. Нація сама виховує собі лідера, зрощує в ньому необхідні якості...

Збанацький істерично гикнув.

- То що, іще кілька віршів? - Михайло значно повеселів, побачивши, як кисне Збанацький, намагаючись зрозуміти тонкощі марсіанської поезії.

Він читав і читав вірші, час від часу коментуючи незрозумілі місця, про крижані шапки і марсіанські канали, що забезпечували водопостачання тропічним регіонам; про брунькування - єдиний тамтешній спосіб розмноження; про школу, в якій щойно відбруньковані особини вчилися забувати усе, чого набралися від материнського організму - інакше вони не могли засвоїти нових знань... Нарешті Цибульський вимкнув диктофон.

- Ну що ж, думаю, цього буде досить, - вдоволено промовив він. Пане Збанацький, ви задоволені, чи достатньо матеріалу, чи є якісь питання до командора?

- Неее... - протягнув Збанацький, важко підводячись зі стільця.

- Ну й чудово, то ми підемо?

Михайло здивовано звів брови.

- То ви хочете сказати, що почули достатньо для укладання антології?

- Ні, звичайно, ще треба імена поетів, але я думаю буде зручніше. Коли ви їх на свій розсуд випишете в нашій транскрипції і надішлете через мережу. Думаю, книга буде готова за місяць, ге, пане Збанацький?

- Легко! - прийшов до тям перекладач.

- Ну то бувайте, командоре!

- На все добре.

- І вас, і вас...

\*\*\*

Минуло менше місяця, коли Михайлові прийшла бандероль із книгою. Він саме готувався до нового вильоту на Марс і боявся, що не встигне побачити переклади Збанацького. Тремтячими руками він розгорнув обгортковий папір і витяг гарно оформлену книжку. Вона називалася „Марсіанська лірика“. Нижче був підпис „переклав з Марсіанської Ю.Збанацький, за ред. В.Цибульського.“ Михайло навмання відкрив книгу і прочитав:

„О весно-весно марсіанська!

Прекрасний твій чудний прихід...“

Далі читати він не став. Смачно вилаявся і пожбурих книгу у відро для сміття. Він відчував, що станеться щось подібне, але це...

Раптово, командорові спало дещо на думку, губи розпливлися у капосній посмішці.

- О, я вам помщуся, ви в мене пострибаєте! - зловтішно промовив він.

Підійшов до стелажа, трохи в ньому попорпався і поклав у недопаковану сумку поверх змінної білизни невеличкий томик з назвою „Б.-І.Антонич, Зелена Євангелія.“

## Балада про поцілунок

коли в самісінькому центрі мозку  
ледь зазоріє – ось-ось розвидниться,  
влягаються страсті по Героніму Босху  
і ритмізується серце\_китиця.  
і все ще тривожно, хоча й не лячно.  
от саме тоді, із крайцем слуху,  
приходить дивитися на тебе, сплячу,  
оглушений поцілунком у ліве вухо.

а зірок понападало! чи з перепою,  
темнота підступає лискучим глеєм!  
марити тобою – чекати бою,  
перед нічиєю – як ми! – землю.  
багато думається – та мало пишеться.  
о-о! дайте походити за небесним плугом!!  
хай хоч наостанок як слід натішиться  
оглушений поцілунком у ліве вухо.

мозок успокоєних – що той горіх.  
а мій – з\_кількома\_іменами вакуум,  
перепрограмований позаторік  
коктебельськими маками.

і чи вірші спросоння заскочать, чи  
лоскотатиме промінь – лежи\_і\_слухай!  
як же остаточно за двох мовчить  
оглушений поцілунком у ліве вухо!

непосвяченим без різниці про що він марить  
чи за кого молиться у Великдень,  
і хто безсистемно кривавить хмари  
кожен ранок\_викидень.  
вони не переймаються, що зима  
проміж лівих ребер пульсує глухо,  
бо такої взаємності і не мав  
оглушений поцілунком у ліве вухо.

де, зрештою, лишається все як є.  
написано\_зверстано\_видано – скоєно!  
архетипний перелік Адамів\_Єв –  
здвоєний.  
а всі усамітнені ще при житті –  
хай мої вірші вам будуть пухом!  
бо нічого більшого б не хотів,  
оглушений поцілунком у ліве вухо.

## Досвітні вогні

Міністерство міжпланетних справ просить у командора Михайла дозволу на відвідини. Таке повідомлення чекало на нього вдома і він йому аж ніяк не зрадів. Виходило, його хочуть позбавити відпустки, а це вже було проти всіх правил. Він і без того провів кілька років на Марсі у середовищі тих бісових марсіан, а тоді ще й витримав двомісячний міжпланетний переліт. Тепер йому просто мусили дати спокій хоча б на кілька тижнів! Але ж ні! Повідомлення із міністерства могло означати лише новий рейс.

Сівши в улюблене крісло, Михайло подумав, що повідомлення могло мати й іншу причину. Можливо, хтось звернув увагу на велику кількість багажу, який він із собою привіз. Взагалі-то, нічого забороненого він із Марсу не брав, увесь вантаж пройшов дезінфекцію та сертифікацію. Просто мало хто везе з чужих планет макети первісних марсіанських жител, зразки живопису та книги. Тим паче, що продаж цього всього на Землі категорично заборонений. Це цілком могло б зацікавити Міністерство. Хай там як, а лишалося лише чекати. А поки – можна й розпакувати валізи.

Мініатюрна копія марсіанської пересувної кулястої хижі зайняла гідне місце у серванті поміж ескімоським іглу та українською хатою-мазанкою. Химерніше поєднання годі було й придумати, та це Михайла лише тішило. Картину пензля знайомого художника він повісив у вітальні. Якийсь час стояв і милувався видовиськом – здавалося, що у стіні з'явилася кровоточива виразка, у глибині якої щось наче рухалося. Михайло вирішив пізніше підібрати до картини рамку, бо від її вигляду його ледь не знудило. Лишалось ще примостити на полиці книгу – і все. Власне, книга найбільше подобала на рурку, обертаючи її в руках, можна було прочитати текст – кожен рядок було написано на окремій тонісінькій пластинці і він з'являвся перед очима читача, заступаючи попередній, залежно від швидкості, з якою оберталася рурка. На улюбленій Михайловій полиці вже стояли томики віршів з різних країн, у яких він побував. Деякі, як то німецького Рільке та англійського Честертона, він читав з легкістю, а ось книги угорського та російського поетів зі смішними прізвиськами, він заледве розбирав – бо не знав мови.

Марсіанська книга виглядала поруч акуратних невеличких томиків напрочуд неоковирно. Марсіани вже давно перейшли на цифрові носії, тому книгу дістати було не так уже й легко. Але Михайло не міг не потурати власному хобі – з кожного нового міста він привозив книгу поезій. Тож чому робити виняток для столиці Марса? Тим більше, що Марсіанську він сяк-так засвоїв, принаймні, міг розуміти мову марсіан та розбирав літери.

Щойно Михайло закрив скляні дверцята шафи, як у двері подзвонили. Він відчинив двері й до квартири увійшли двоє



чоловіків. Одного з них він знав – то був сам заступник міністра з питань Марсо-Землянських зв'язків. Кумедний товстий чолов'яга на прізвище Цибульський. Він дотримувався старих поглядів на стиль чоловічого одягу, тому ніколи не виходив із дому без краватки. Інший був одного із Цибульським зросту, але значно худіший. Мав зовсім лису голову й носив окуляри. Прибульці стримано привіталися й Михайло провів їх до вітальні і запропонував сісти. Цибульський, який як завжди стікав потом, попросив собі склянку води і Михайло мусив ходити за нею на кухню. Повернувшись, він застав його окуляристого товариша за розгляданням марсіанської хатини.

– Ваша вода, пане Цибульський, – стримано мовив він.

Якийсь час було чути лише гучне плямкання Цибульського, а потім він нарешті напився й прокашлявся. Це знайому Михайлові покашлювання напевне означало початок довгої і нудної розмови.

– Познайомтеся з паном Збанацьким, – сказав той і кивнув убік свого супутника.

Збанацький глипнув на Михайла і чомусь зашарівся.

– Дуже приємно, командоре, дуже приємно! – буркнув він і повернувся до вивчення моделей жител на серванті.

– Так ось, – продовжував Цибульський, – хочу насамперед привітати вас, Михайле, із завершенням чергової експедиції...

Він очікувально зиркнув на командора, але той змовчав.

– Гм... Вам мабуть відомо, що наступний рік офіційно оголошено роком Марсу на Землі?

– Оце вперше від вас чую, – озвався Михайло.

– Не дивно, не дивно, – закивав Цибульський, – ви ж щойно звідти... Та про що це я? Ага. Ви знаєте, наскільки великого значення надає наше міністерство культурному обміну між братніми планетами. Це один з пріоритетів нашої діяльності. Це і випуск фотоальбомів, і освітні програми, і ще багато чого... Однак, велика прогалина є у царині, так би мовити, красного письменства. Знаєте чому?

– Мабуть, бо мало хто читає по-марсіанському? – гмикнув Михайло.

– Абсолютно! – сплеснув долонями Цибульський. – Саме цю проблему ми й збираємося усунути!

– І як, організуєте лікнеп?

– Ні, ми запровадили серію книг „Шедеври марсіанської поезії“.

– Овва! А я думав, це неможливо! І скільки вже є книжок? – отетерів Михайло.

– Поки жодної, – визнав Цибульський, – та, здається, у цій кімнаті ми маємо усе, що нам для цього потрібно. Маємо книгу, яку ви, наскільки мені відомо, привезли, маємо перекладача, – Збанацький на цих словах оглянувся і злегка вклонився, – і маємо...

– А хіба ви знаєте марсіанську? – перебив Михайло, здивовано втупившись у перекладача.

– ...і маємо вас, – життєрадісно продовжував Цибульський, – людину, що знає марсіанську мову й із радістю допоможе

панові Збанацькому розібратися в тонкощах марсіанської.

Обидва гості дивилися на Михайла так, ніби вже настало Різдво, а він лише стояв і тупо зиркав то на того, то на іншого, не ймучи віри власним вухам.

- Принесіть книгу, - звелів Цибульський.

Михайло витяг із шафи рурку з марсіанським текстом і сів у крісло. Збанацький сів верхи на стільця й присунувся ближче до командора. Цибульський клацнув диктофоном.

- Думаю, для початку просто прочитайте нам кілька віршів, - запропонував він.

- Ви що, смієтесь? - Михайло починав дратуватися.

- Чому ж сміємося? - терпляче й заспокійливо заговорив Збанацький. - Почувши, як звучать марсіанські вірші, я занотую їх метричну схему, сформую звукопис...

- Шановний! - перебив Михайло. - А чи відомо вам, що в силу відмінностей у мовному апараті землян та марсіан, жоден землянин не може говорити марсіанською? Так само й марсіанин - будь-якою з земних мов! Усі наші звуки вимовляються на видиху, а їхні - виключно на вдиху. Тому я, при всьому бажанні, уголос не читаю ні слова.

- Дарма, дорогий командоре, дарма! - відмахнувся Збанацький. - Вимовляйте все на видиху, як звикли, а там розберемося...

- І як я по-вашому зможу відтворити усі їхні чотирнадцять звуків „к”? Це безглуздя!

- Спокійно, Михайле, спокійно! - миролюбно втрутився у розмову Цибульський. - Я певен, що Збанацький обов'язково щось придумає.

- Звісно придумаю, - посміхнувся Збанацький. - Отже, Михайле, спробуємо зайти з іншого боку. По скільки складів у рядку першого вірша у вашій книзі?

- Ніскільки, - відрубав, суплячись, Михайло.

- Ну чого ви, ми ж із вами по-дружньому... - почав було Цибульській, але раптово осікся.

- Ніскільки, бо в марсіанських віршах нема рядків. Увесь вірш - один суцільний рядок.

- Та ви що? - Збанацький був втішений. - Як цікаво, як свіжо! Думаю, ми зможемо прийняти за рядок комбінацію слів що завершується римом, як ви вважаєте?

- Рим теж нема, - похмуро озвався Михайло.

- Верлібри! - ще більше розхвилювався Збанацький, а Цибульській закивав.

- Аж ніяк! - Михайло нервово покрутив у руках книгу. - У марсіанській мові кожне слово має свою, як би це сказати, гучність. Навіть словники вони пишуть не за абеткою, а за цією самою гучністю. Це як таблиця електронегативності елементів...

- Вибачте, таблиця чого? Це літературний термін? - аж підстрибнув перекладач.

- Е-е... ні. Не зважайте. Просто кожне наступне слово у вірші „гучніше“ за попереднє. Думаю, таку комбінацію підібрати досить важко. Відкриває вірш слово десь із початку списку гучності - найтихіше, а закриває обов'язково найгучніше із усіх слів, використаних у вірші. Тому рим ніяких нема.

- Умгу... - дивлячись на стелю, Збанацький почухав вказівним пальцем кадик. - Думаю, ми знайдемо якийсь відповідник... Довжина слів, чи кількість голосних... А скажіть, - звернувся він до Михайла, - по скільки у тих словах складів?

- Грубо кажучи, по одному, - Михайлові стало навіть трохи жаль горопаху-перекладача. - У них нема поділу на голосні й приголосні, тому кожне слово - як окремий звук. Не уявляю, що ви з цього витиснете...

- Ой, та що ви! - втрутився Цибульський. - Це ж провідний фахівець у галузі перекладознавства! Він щось придумає! А поки, може зосередимося на змісті віршів?

Михайло зітхнув і обернув у руках книгу - почав неспішно розбирати незвичні знаки.

- Цей про любов, - врешті сказав він.

- Про любов! Чудово! - заметушився Цибульський. - Є цінності, однакові у всьому Всесвіті! Як чудово! Прочитайте нам дослівно, по змозі, командоре!

- З задоволенням, - відповів Михайло і став читати. - „На сонячній стороні планети, дочекавшись сприятливої пори для кон'югації, розплавилися від спеки слизовики. Так і я розпався на клітини з шалу, дивлячись на твої псевдоподії... Але коли два супутника Марсу стане видно на небі й червоний пил із верхніх шарів атмосфери випаде долі, впереміш із кристаликами солі та води, слизовики загинуть, залишивши лише спори. Тому брунькуйся, кохана, доки я поруч.“

Запала лунка тиша. Михайло ледь не розреготався, дивлячись на спантеличене обличчя Збанацького. Цибульський, який за свою кар'єру заступника міністра бачив марсіанина лише на фотокартці, та й то не у період брунькування, прийшов до тям несподівано швидко.

- Думаю, ми мусимо підшукати інші вірші. Можливо, щось не так пов'язане з фізіологією. Філософське щось, приміром. Є там таке?

- Є, - відповів Михайло і кілька разів обернув рурку. - Оце, гадаю, те, чого ви хотіли. „Коли орбіти обох супутників перетнуться в zenіті, їхнє помножене світло упаде на колонію добрих сапротрофних бактерій, уяви, що це нове життя виросло на субстраті твого тіла. Що увесь твій завершений життєвий цикл, від бруньки й до паралічу мозку, лише один виток у нескінченному циклі життєдіяльності бактерій...“

- Ви навмисне підбираєте такі вірші! - з докором зауважив Цибульський. - Невже їм нема про що писати, окрім власної фізіології? Земні поети такого собі не дозволяють! Може є хоч пейзажна лірика?

- Безперечно, - крижаним голосом відповів Михайло, - ось чудовий зразок. „З чим порівняти довершеність червоного простору, оточеного знизу дном висохлого моря, а згори - небом, повним сірих хмар куряви, що опускається, накриваючи

поселення? Лише із прекрасними червоними очима коханої, з її зроговілими вилицями та сірими мішками над очима..."

- О, Господи! - простогнав Збанацький.

- Або таке, - Михайло був невблаганний. - „Визирнуло вранішнє сонечко, попаливши вирослі за ніч квіти й убивши заблукалу комаху на льоту. А твоє намисто із ртуті геть випарувалося. Хтось інший збере намистини, коли знову сяде сонце і температура буде нижче нуля."

- На них не діє ртуть? - здивувався Цибульський.

- Діє, ще й як, - гмикнув Михайло, думаю, в цьому вірші намисто із ртуті символ минушого і згубного кохання, а ви цього не зрозуміли?

- Добре, що ви сказали! Перекладач обов'язково це врахує; правду кажу, пане Збанацький?

Той лише кивнув.

- Але дивно, - провадив Цибульський, - як негативно сприймається там сонце. Бачте, скільки лиха наробило!

Михайло розреготався.

- Де ж там лихо? Квіти, що ростуть із крижаного ґрунту вночі випускають страшенно отруйний газ, тому всі раді, що сонце їх попало. Комахи на Марсі через малу гравітацію сягають велетенських розмірів, навіть можуть людину вбити...

- Як чудово, що є такий фахівець, як ви, Михайле, - невпевнено мовив Цибульський. - Може ще прочитаєте нам щось із громадянської лірики?

- Залюбки. „Коли твою ще не розвинуту бруньку вибирають майбутнім президентом, не бійся, а старанно забезпечуй її кровопостачання, Не виставляй на сонце вдень, бо доля всього марса буде залежати від інтенсивності процесів гліколізу в твоєму організмі!"

- У них вибирають політиків, коли ті ще діти?

- Ні, коли ті ще в зародку, - поправив Михайло, - дуже зручно, повірте. Нація сама виховує собі лідера, зрощує в ньому необхідні якості...

Збанацький істерично гикнув.

- То що, іще кілька віршів? - Михайло значно повеселів, побачивши, як кисне Збанацький, намагаючись зрозуміти тонкощі марсіанської поезії.

Він читав і читав вірші, час від часу коментуючи незрозумілі місця, про крижані шапки і марсіанські канали, що забезпечували водопостачання тропічним регіонам; про брунькування - єдиний тамтешній спосіб розмноження; про школу, в якій щойно відбруньковані особини вчилися забувати усе, чого набралися від материнського організму - інакше вони не могли засвоїти нових знань... Нарешті Цибульський вимкнув диктофон.

- Ну що ж, думаю, цього буде досить, - вдоволено промовив він. Пане Збанацький, ви задоволені, чи достатньо матеріалу,

чи є якісь питання до командора?

- Неее... - протягнув Збанацький, важко підводячись зі стільця.

- Ну й чудово, то ми підемо?

Михайло здивовано звів брови.

- То ви хочете сказати, що почули достатньо для укладання антології?

- Ні, звичайно, ще треба імена поетів, але я думаю буде зручніше. Коли ви їх на свій розсуд випишете в нашій транскрипції і надішлете через мережу. Думаю, книга буде готова за місяць, ге, пане Збанацький?

- Легко! - прийшов до тям перекладач.

- Ну то бувайте, командоре!

- На все добре.

- І вас, і вас...

\*\*\*

Минуло менше місяця, коли Михайлові прийшла бандероль із книгою. Він саме готувався до нового вильоту на Марс і боявся, що не встигне побачити переклади Збанацького. Тремтячими руками він розгорнув обгортковий папір і витяг гарно оформлену книжку. Вона називалася „Марсіанська лірика“. Нижче був підпис „переклав з Марсіанської Ю.Збанацький, за ред. В.Цибульського.“ Михайло навмання відкрив книгу і прочитав:

„О весно-весно марсіанська!

Прекрасний твій чудний прихід...“

Далі читати він не став. Смачно вилаявся і пожбурих книгу у відро для сміття. Він відчував, що станеться щось подібне, але це...

Раптово, командорові спало дещо на думку, губи розпливлися у капосній посмішці.

- О, я вам помщуся, ви в мене пострибаєте! - зловтішно промовив він.

Підійшов до стелажа, трохи в ньому попорпався і поклав у недопаковану сумку поверх змінної білизни невеличкий томик з назвою „Б.-І.Антонич, Зелена Євангелія.“

## Вони не повернуться

Вони не повернуться. Їх не оживить салют.  
І кічове пір'я гвоздик їм не ляже у крила.  
На радіохвилях – луна кумачевих полюдь,  
У пам'яті – лиця, війною обернені в риля.  
І гуркіт. І дим. І розчакнута навпіл земля.  
В'язка мамалига з прокльонів, металу та кишок:  
Відтяті кінцівки так само пекельно болять.  
Розірване серце так само випрошує тиші.  
Сповзали у Лету. Які там, у біса, човни...  
Кишіла ріка. Прибували шеренгами трупи.  
Стояли вгорі в рукавичках верховні чини –  
і хто би сказав, що у них заплямовані руки?

Вони не повернуться. Байдуже до буфонад  
на людних майданах, що стались аренами цирку,  
на страх і на посміх. Вони залишаються над  
дітьми, що себе зачинили у сити Бутирку,  
Вони не повернуться. Там спокійніше стократ.  
Бридке дежавю – і стискаються знову лещата.  
Якби в потойбічнім ефірі крутили парад,  
ох як би ж вони прокляли одурілих нащадків...  
Ох як би вони, як стіна, піднялись із ріки,  
на голови нам ублагавши прозріння й покари.  
Вони не повернуть. На часі – скорботні  
стрічки.  
Ошукані й мертві, травною зростають ікари.

## Тінь (друга редакція)

Генерал Кхань вперше йшов до палацу Імператора. Вузький місток ніби висів над темною прозорою водою, де ліниво плавали дивовижні риби, яких ніколи не зустрінеш у природі і квітли прекрасні білі лотоси.

Стежка Бога... На неї мали право ступити лише Імператор і чотири найвищих сановника країни. І ось він нарешті побачить Рівного Богу, за якого віддано воював з не шкодуючи ні себе, ні своїх солдатів. І в засушливих степах, в лісах та заболочених рівнинах, на засніжених гірських перевалах генерал здобував Імперії перемогу за перемогою. Слава військового генія прийшла до нього після недавньої неймовірної і приголомшливої перемоги над могутньою армією держави Чосон, що безславно здалася, загнана в непрохідні трясовини.

Та тепер з кожним кроком десь у глибині душі генерала Кханя зростав страх. У палаці Рівного Богу необережне слово, погляд, чи необдуманий вчинок вели лише до одного – довгої мученицької смерті. А він, все ж, не був вправний у мистецтві неширих усмішок. Останні кроки стежкою бога далися йому важко, Кхань зловив себе на тому, що в нього тремтять руки.

– Генерале, здайте зброю, – зупинив його молодий ввічливий охоронець палацової варти. Кхань мовчки віддав свого меча. Він уже опанував себе, страх відступив. Генерал усміхнувся золоченим драконам, що уважно дивилися на нього своїми моторошними нефритовими очима.

В залі прийомів на нього чекали трое вищих сановників імперії. Указ про призначення, що лежав на столі ще блищав свіжим чорнилом.

– Генерале, Імператор виказали вам неабияку довіру і призначають головнокомандувачем усього війська імперії. Крім того, ви стаєте членом малої державної ради. Рівний Богу сподіваються, що ви виправдаєте його високу довіру і виконуватимете свої обов'язки не гірше доброї пам'яті генерала Миня, – непроникні очі, тонкі уста, стиснуті в ехидну усмішку. Генерал знав, хто це. Люди навіть його ім'я промовляли пошепки – Чен, міністр таємної поліції.

Кхань вклонився.

– На жаль, Імператор не змогли прийняти вас особисто, вони були тут щойно, але їх відволікли якісь невідкладні справи, тому раду ми змушені провести самі, – продовжив міністр Чен.

На раді йшлося про будівництво доріг, податки та інші речі, на яких генерал не знався і користуючись нагодою крадькома вивчав людей, з якими його звела доля. Поняття дружби лишилося десь біля підніжжя цієї гори, на вершині якої він опинився. Але без союзників йому буде дуже важко. Міністр стосунків із варварами, відомий далеко за межами Імперії вчений, вельмишановний Хо відверто нудьгував, милуючись давно знайомим йому розписом на стінах. Журавлий танок, зображений давнім художником ще за часів минулої династії був прекрасним. Граційні біло-чорні птахи ніби хотіли

вирватися з цієї зали, переповненої лицемірством і показною розкішшю й зірватися в стрімкий вільний політ. Міністр Хо витримав довгий погляд Кханя і підійшов до нього після закінчення ради.

- Для мене честь познайомитися з вами, - промовив він, - до речі, генерале, в нас, членів малої ради є один приємний привілей: ми маємо право підготовувати імператорських коропів.

- Що ж, це мабуть цікаво, - Кхань зрозумів вченого.

В тіні сандалового дерева вони кидали зернятка рису в воду ставка і химерні рибини, штовхаючись, хапали їх широко розкритими ротами. Дев'ять невеликих скульптур безсмертних мудреців-гуанів байдуже споглядали суєту риб та ніби прислухалися до неквапної розмови двох поважних чиновників.

- Отже, генерале, запам'ятайте: висловлювати захоплення Імператором можна де завгодно, говорити про все інше - лише тут. Це єдине місце в палаці, де ніде сховати таємних писців. Ви знаєте, від чого помер ваш попередник Минь?

- Вельмишановний Хо, ви мене проковтуєте? - здивовано запитав генерал.

Вчений сипнув в воду ще декілька зернятків і підняв очі.

- Деякі філософські вчення стверджують, що істина може змінюватися від рівня посвяти. Наприклад, для просвітленого вона може виявитися цілком протилежною ніж для неофіта. Суть у тому, любий генерале, що вам теж потрібно переосмислити те, у що ви вірите. Сподіваюся, ви не підете доносити на мене Чену?

Кхань усміхнувся.

- Трактат "Мистецтво війни" радить шукати союзників проти сильного ворога.

- А ще ця ж книга каже, що потрібно приховувати свою справжню мету і здаватися слабкішим, ніж ти є насправді. Генерале, будьте обережні, - Хо вклонився, - мені час іти.

- Вельмишановний Хо, - гукнув у слід йому Кхань, - і все ж, від чого помер генерал Минь?

- Після чаювання з Ченем у нього розірвалося серце, - не обертаючись відповів міністр Хо.

А дев'ять камяних мудреців-гуанів загадково усміхалися збентеженому генералу...

\*\*\*

На столі лежало віяло Імператора. Легкий протяг ворухив жовті пухнасті пір'їни.

- Імператор звеліли не чекати на нього, - повідомив державний скарбник Лі, дрібний, ніби постійно чимось наляканий чоловік, - та й ці дріб'язкові питання не вимагають його присутності.

Кхань знову слухав незрозумілу мову про справи на яких не знався. Когось за щось стратили, в одній із східних провінцій розпочався голод. Вельмишановний Хо знову нудьгував, милуючись журавлиним танком на стіні. Звичний хід подій перервала



поява придворного розпорядника.

- Послання від хана Арсу Імператору, - чітким металевим голосом промовив він. Служник вніс срібну тацю, накриту розшитою варварськими орнаментами шовковою тканиною. Завченим вишуканим рухом він зірвав її і остовпів. Там лежала людська голова, бородате обличчя варвара, оскалене від останнього страждання, своїми скляними очима дивилося з ненавистю на сановників Імперії. Вельмишановний Хо зблід.

- Заберіть це, - звелів він служникам.

- Хан щось велів переказати? - запитав Хо.

- Ні, нічого, - розгублено відповів розпорядник.

- Отже, міністре, що означає це послання? - обережно запитав Чен.

- Це голова хана Сугура, ми платили йому за те, щоб в степу постійно тривала війна. Тепер Арсу за кілька днів об'єднає усі джурченські роди, - вельмишановний Хо обвів поглядом присутніх, - сподіваюсь ви самі здатні оцінити наслідки?

- Це війна. Що ми встигнемо зробити? - запитав Чен.

- Спорядити посольство до хана Арсу, щоб трохи потягти час, можливо спробувати купити його і повернути навалу в бік Ахару. Одночасно запропонувати ахарському шаху військовий союз проти джурченів. Гадаю, доведеться уступити йому кілька прикордонних фортець.

- Генерале, що ви скажете? - запитав Чен.

Кхань обвів поглядом присутніх. Отже, війна... Нарешті Імператор прийме його.

- Деякий час ворога стримуватиме намісник провінції, та не покладайте на нього особливих надій, він протримається лише кілька днів. Єдина сила, що може стримати навалу ваврварів - наша південна армія. Щоб перекинути її до столиці потрібно три тижня. Не уявляю як, але ви, вельмишановний Хо повинні витрати для нас цей час. А далі я очолю армію особисто.

Усі здивовано дивилися на Кханя, ніби він сказав якусь дурницю.

- Шановний генерале, ви ще погано усвідомлюєте своє становище. Ви потрібні Імператору тут. Будь хто з нас має право покинути палац лише разом з Імператором. А вести війська знайдеться кому, - Чен говорив м'яко, але в словах чулася погано прихована загроза.

- Я повинен бачити Рівного Богу, - Кхань дивився в очі міністру Чену.

- Вони покличуть вас, коли прийде час, - насмішкувато відповів той. Погляд генерала зупинився на журавлиному танку. Тепер він нарешті зрозумів іронію художника, який їх намалював.

\*\*\*

Звичний ритм життя палацу змінився, скрізь бігали скороходи імператорської пошти в крислатих червоних капелюхах, збільшилась кількість блакитних гвардійців. Кур'ери помчали на південь, спішно виїхали з палацу пишні посольства в

золочених обладунках і оксамиті, демонструючи усім багатство і міць Імперії.

Настало важке тривожне очікування. Схоже на ті миті, коли перед грозою лячно нишкнуть навіть невгамовні зелені жаби в ставку, замовкають цикади і день стає схожим на сутінки. Потім зривається злий вітер, що мете задушливий сухий пил і нарешті – гіллясті блакитні блискавки і перші великі краплини, провісники тих, що згодом стіною води впадуть на спраглу землю.

Грім вдарив, коли повернулося посольство від хана Арсу. В старого досвідченого чиновника тремтів голос. Він був сильною і мужньою людиною, часто дивився в очі смерті, покладаючись на сумнівну шляхетність тубільних царьків. Але посланець не зміг виконати доручення Імператора.

– Хан Арсу прийняв наші подарунки, розсміявся і сказав, що незабаром прийде сам за рештою. Вельмишановний Хо слухав неуважно і думав про щось своє.

– Що буде зі мною? – нарешті наважився запитати посланець.

– Імператор прощають тебе, йди додому, – втомлено відповів міністр.

– Отже, розпочалося, генерале. Дипломатична гра вичерпала себе, далі все вирішуватиме зброя. Військові завжди мусять виправляти наші помилки, – вчений закрити запалені, червоні від безсоння очі.

– Вельмишановний Хо, а як склалися переговори з Ахарським шахом? – з надією запитав Кхань. Міністр саркастично розсміявся.

– Шах велів переказати, що молитиметься за нашу перемогу. Скористайтеся його щирими молитвами, якщо зумієте.

На ранок скликали малу державну раду. Подушка на стільці Імператора була прим'ятою, на столі лежав його ніжик для розрізання паперу і лист, скріплений особистою печаткою.

– Рівний Богу виказали стурбованість ситуацією, що склалася в країні і вимагають рішучих дій. Тому війська, що прямують на війну з джурчнями повинні спочатку повернути на схід і придушити заколот. Внутрішній ворог завжди небезпечніший – він підриває устої держави, – міністр Чен обвів поглядом присутніх.

Генерал Кхань зірвався на ноги.

– Ви ввели в оману Імператора. Двісті тисяч ворожих вершників з дня на день розпочуть вторгнення, а ви забрали в нас найцінніше – час.

– Міністре Чен, бунтівникам слід було послати обози з хлібом і заколот припинився б, вони хочуть їсти, а не воювати, – підтримав генерала вельмишановний Хо.

Чен продовжив несподівано лагідно.

– Генерале, я розумію, що ви уболіваєте за справу долю Імперії, але ж накази Імператора рівного Богу не обговорюються.

Та ми цілком можемо колись за чашкою чаю подолати наші суперечності.

Сонце сідало, створивши на плесі ставка криваво-червону доріжку. Генерал Кхань кидав у воду зернятка. Проста і зрозуміла суєта химерних риб дійсно заспокоювала. Він побачив в воді відображення вельмишановного Хо.

- Генерале, ви здається, єдина людина в країні, яка так широко прагне побачити Рівного Богу. Зазвичай, усі намагаються уникнути цього. Гнів Імператора не передбачуваний і його стріли часто влучають не в тих, кому мали б призначатися, - вельмишановний Хо кинув кілька зерняток в воду.

- Чен змінивши мій наказ, зробив жахливу помилку. Інші війська розпорошені по всій країні, зібрати їх вчасно - годі сподіватися. Імператор досі ще не програв жодної битви, він не міг такого зробити.

Хо несподівано відірвав погляд від плеса.

- Отже, генерале, який з цього висновок ви можете зробити ?

- Не знаю чому, але начальник таємної поліції Чен і скарбник Лі стали очима і вухами Імператора. Коли не володієш істиною, не можеш прийняти вірне рішення, - відповів Кхань.

- Що ж, цікава думка, але можливо є й інше пояснення?

- Яке ж? - запитав генерал.

- Генерале, є речі, які людина повинна осягнути власним розумом, це ж почуте з інших уст, може видатися просто маячнею, - вельмишановний Хо дістав шовковий звиток і простягнув Кханю.

- Що це? - запитав він.

- Остання праця учителя Диня. Обов'язково дочитайте до кінця. Це дуже знадобиться вам при бесіді з міністром таємної поліції. Він людина освічена і любить за чаєм поговорити про філософію та поезію, - відповів Хо.

- Це ж заборонена книга, - не зрозумів генерал.

Вельмишановний Хо розсміявся.

- Вам вже можна. Навряд чи тепер хтось буде звертати на це увагу. Ви ж запрошені на чай самим Міністром Сліз та Страждань.

- Ваші дотепи недоречні. Я й сам усе розумію, - розсердився Кхань.

- У цій книзі ви знайдете відповіді на свої запитання, прощайте генерале, - відповів вельмишановний Хо.

Останні промені сонця освітили кам'яні обличчя мудреців-гуанів. Дивно, усі вони різного віку, ось старий лисий дід, здається уособлює мудрість, цей юнак-цілитель - милосердя, єдина серед них жінка - символ кохання, інших генерал не памятав. Марновірні селяни вірять, що вони і досі мандрують країною, творячи чудеса та зцілюючи людей. Та зараз генерал Кхань і сам ніби шукав у Безсмертних підтримки чи якогось знаку, та вони лише усміхалися йому дивними однаковими усмішками...

\*\*\*\*

Генерал читав книгу, намагаючись щось зрозуміти в поетичних алегоріях і витончених філософських образах. Автор будував складні логічні конструкції, ніби підводячи до простих і звичних істин, але в якийсь момент усе руйнував, ніби сміючись над очевидним. Старий волоцюга Динь мандрував імперією, сіючи сумніви у головах підданих Імператора, заперечуючи своїм життям найпростіші речі, на яких тримається держава: страхом – його, збившись з ніг, шукали посіпаки Чена, та прагнення матеріального статку чи кар'єри – він добровільно залишив посаду канцлера багатого і пишного двору васального князівства Чу. Мабуть Імператор недаремно заборонив цю книгу. Кхань вже дочитував цей трактат, але не знаходив того, про що говорив вельмишановний Хо. Спересердя він кинув звиток на землю. Тонкий дзвін металу він ніколи ні з чим не зміг би сплутати. Так звучить лише зброя. Він обережно підняв з підлоги вузький кинджал. Характерний, синій відсвіт легендарної ахарської криці вселив у нього впевненість. Навіть якщо вельмишановний Хо грає якусь незрозумілу гру, в якій генерал має стати жертвою, все ж, загинути від мечів блакитних гвардійців краще, ніж від отрути. Одне, чого не розумів Кхань, – це те, як вельмишановний Хо зумів роздобути зброю. Щось пронести було неможливо, а в самому палаці навіть кухарські ножі були прикуті ланцюгами.

\*\*\*

Вдосвіта до палацу в'їхав посланець намісника на змиленому, загнаному коні. Його негайно прийняв генерал Кхань. Намісник був у відчаї і волав про допомогу. Старий і досвідчений вояка оцінив кількість джурченів, що скупчилися на кордоні зовсім невійськовим терміном "незчисленні орди".

– Закрийте шляхи на столицю і протримайтесь хоча б тиждень. Тоді нащадки зведуть на вашу честь храми, – генерал якось дивно подивився на посланця, наче намагаючись запам'ятати риси його обличчя. Він знав, що ніколи його більше не побачить...

Мелодійний срібний дзвоник сповістив про початок малої ради. Вищі сановники Імперії цього разу збиралися не в залі танцюючих журавлів, а в таємній кімнаті, що постійно охоронялася, куди окрім імператора та членів малої ради вхід був заборонений під страхом лютої смерті. Генерал Кхань, що потрапив сюди вперше, був вражений. Перед ними була імперія, з її горами, ріками, шляхами, фортецями. Майстри, що створили це чудо зобразили навіть окремі дерева і дрібні нивки селян. – Імператор бажають наодинці осмислити становище, в якому опинилася країна, – розпочав Чен, – ми ж повинні запропонувати йому шляхи вирішення. Генерале, що ви скажете?

- Намісник не зможе надовго затримати ворога, джурченська кіннота невдовзі з'явиться під стінами столиці. Отже, ми повинні утримувати місто не менше двох тижнів до приходу південної армії. З огляду на чисельність ворога це буде дуже важко. Можливо імператору доведеться покинути місто і особисто очолити наше військо.

Чен знову якимось дивно подивився на Кханя.

- Отже, генерале, я запрошую вас на чай сьогодні ввечері. Ми обоє відповідаємо за спокій у країні і тому повинні знайти спільну мову.

- Дякую, міністре, я до ваших послуг, - Кхань вклонився.

\*\*\*

Міністр таємної поліції Чен чекав в ошатній садовій альтанці серед білосніжних квітучих сливових дерев. У золочених клітках, розвішених по садку, співали жовті імператорські канарки. Генерал Кхань оцінив витончений гумор міністра сліз та страждань: квітнуча слива - улюблений образ поетів, символ духовної чистоти та цноти - чудова декорація для підступного вбивства. Двоє людей, непримиренних ворогів, зійдуться під білим шумовинням сливового цвіту для того, щоб підступно убити один одного. Генерал ніби востаннє подивився на нереальне, бездоганно-блакитне небо, наче вимите і начищене невидимими і ретельними служниками палацу.

Вишуканий срібний чайник стояв на чорному лакованому столику. Чен усміхнувся і налив потрохи у дві тонкі порцелянові чашки. Кхань вклонився і сів.

- Генерале, ви читали твори вельмишановного Диня?

- Велике знання породжує велику печаль, - відповів Кхань, умисно процитувавши Диня. Він зрозумів, що міністр таємної поліції знав про книгу.

В очах Чена блиснула іскорка самовдоволення. Він продовжив.

- Вельмишановний Динь твердить, що той народ щасливий, який не бачить свого володаря. Тобто коли імператор не з'являється перед своїми підданими - значить у державі все гаразд.

- Міністре, в нас не все гаразд. Це не звичайний щорічний набіг кочівників, а велика війна. Після довгої сплячки знову прокинувся кровожерливий західний дракон, - заперечив Кхань.

- Друже, набіги варварів - таке ж звичне природне явище як морські припливи. Та щороку вони розбиваються об міць Імперії, як морські хвилі об скелю.

- Міністре Чен, раз у сто років морська хвиля змиває цілі провінції, валить столітні дерева та засипає піском скелі.

- Генерале, пригортайтеся чаєм, він просто чудовий - Чен зобразив на обличчі люб'язну усмішку.

- Міністре, ви любите поезію? - несподівано запитав Кхань.  
- Прошу, генерале, - зацікавлено відповів той.

"Квітка маку червона розквітла  
на білому шовку одежі -  
смерть вона принесла..."

- Непогана спроба, та до чого це? - здивовано запитав Чен. Удар кинджала Кханя був швидким і точним. Чен вражено спостерігав, як на грудях розповзається кривава пляма, наче перевіряючи влучність поетичного образу і за мить мовчки повалився на землю. Генерал байдуже чекав поки з усіх сторін, вихоплюючи мечі, до нього бігли блакитні гвардійці.

- Зупиніться, це наказ Імператора, - пролунав знайомий голос за спиною. Охоронці завмерли. Кхань здивовано озирнувся. Вельмишановний Хо тримав у руці лист з великою державною печаткою.

- Чен - зрадник, він засуджений до страти Імператором. Генерал Кхань просто завчасно виконав волю Рівного Богу.

- Генерале, - вельмишановний Хо крижаним тоном звернувся до Кханя, - Імператор виказують вам своє невдоволення - страта зрадника мала бути дещо витонченішою і повчальнішою. Та все ж, Рівний Богу великодушно прощають цей необдуманий вчинок і наголошують, що ваш обов'язок - захист країни від варварів. Імператор пропонують вам зосередитися лише на цьому. Будь кого, хто втручатиметься в ваші рішення буде страчено,- Вельмишановний Хо виразно глянув на скарбника. Лі злякано закивав.

\*\*\*

Посланці приносили невтішні звістки. Дві з трьох прикордонних фортець були захоплені ворогом першого ж дня. Намісник ніби то ще тримався, але становище його було безнадійне. На околицях столиці хтось вже бачив ворожих вершників. Міські стіни були високими та міцними, та надто довгими, навряд чи вистачить сил на тривалу облогу. Про це генералу зовсім не хотілось думати. Зрештою, з палацу є таємні виходи, через які Імператор зможе покинути приречене місто і очолити південне військо. Кхань наче бачив втомлені від багатоденного маршу, сірі від пилу обличчя солдатів, що били крок давнім шляхом, старшин, що долали безсоння, жуучи зелені чайні листки, оманливо незграбні панцирні колісниця, під якими дрижала земля. Поява вельмишановного Хо перервала роздуми.

- Генерале, з двадцятитисячного війська намісника врятувалося лише півсотні людей. Хочете з ними поговорити?  
Кхань кивнув.

Купка зраних та смертельно втомлених вояків чекала своєї долі. В їхніх очах була лише байдужість та безнадія. Генерал поцікавився долею намісника.

- Викинувся з фортечного муру, - відповів хтось із них.

\*\*\*

Вороже військо з'явилося на світанку. З висоти палацової вежі Кхань бачив ворожих вершників, дрібних і однакових, як пісок, що поглинав простір навколо столиці. Кхань усвідомив, що мав на увазі намісник, коли говорив про незчисленні орди. Падіння столиці - справа кількох днів. Допомога не встигне.

Забігали посильні, передаючи накази головнокомандувача, вояки займали свої місця на мурах. Розпочався штурм. Загриміли військові барабани, заскрипіли металні машини фортеці, полилася кипляча смола, бойові кличі та стогони болю злилися в єдину страшну музику війни. Генерал послав свіжі війська на стіни загін за загоном. На столицю опустилися сутінки, бій припинився і настала тиша. Втрати серед захисників були великі, резервів не лишилося. Кхань прийняв важке рішення: залишити зовнішні мури і захищати старе місто. Ще два дні неймовірними, надлюдськими зусиллями вояки утримували новий рубіж, відбиваючи штурм за штурмом. Але захисників ставало все менше. Генерал Кхань весь цей час ні на хвилю не зімкнув очей. З високої палацової вежі серед ночі він дивився на вогні ворожих багать що десь далеко на обрії зливалися із зорями. До нього підійшов вельмишановний Хо.

- Генерале, як наші справи? - тихо запитав він.

- Ми втримаємо місто завтра і, якщо пощастить - післязавтра, - Кхань говорив спокійно і без хвилювання, - Імператор повинен покинути столицю і очолити армію. Це не поразка, а лише програна другорядна битва. Ми переможемо, хан Арсу помилився, витративши чимало часу і людей на облогу столиці ще до зустрічі з нашою армією.

- Я власне прийшов повідомити волю Рівного Богу, - вельмишановний Хо говорив сухо і офіційно, - Імператор бажають захищати місто до останнього і розділити свою долю з її захисниками.

\*\*\*\*

Щоб зупинити ворожий прорив генерал кинув у бій останній загін що залишився - блакитних гвардійців. Кхань розумів, що збігають останні миті його життя. Він шкодував лише про одне - що ніколи не бачив того, кому вірно служив - Імператора. Варвари вже бігли стежкою Бога... Кхань витяг меча і пішов їм назустріч вузьким містком над темною холодною водою. Він убивав їх одного за одним, чомусь намагаючись не дати мертвим впасти в ставок. Та грізне бойове мистецтво давнього роду

Кханів, звісно ж, не могло змінити ходу подій. Якоїсь миті генерал помилився і ворожий клинок пронизав його груди. Він впав у холодну воду, золотими блискавками кинулись врізнобіч риби, яких він встиг полюбити і чорною хмарою в воді розтікалася гаряча кров. У болісній передсмертній імлі генерал Кхань нарешті побачив його. Імператор у сячому золотом вбранні усміхався своєму відданому вояку...

\*\*\*

Вельмишановний Хо бачив останній бій Кханя. Що ж, генерал був шляхетною людиною, він гідно жив і гідно загинув, до кінця виконавши свій обов'язок. Та нажаль, він так нічого і не зрозумів. Імператор був давно мертвий і лежав у підвалі палацу, засипаний сіллю і смердючою рибою. Його вісім років тому голкою в вухо у сні вбило юне дівча, що знайшло таки нагоду помститися вбивці своїх батьків. Вісім років країною правила тінь жорстокого володаря. Чен весь цей час дунив усіх за допомогою скарбника Лі, що вміло підробляти руку імператора. Та тепер треба поховати правду. Імператор має загинути від руки варвара при штурмі столиці, щоб згодом зловісна тінь не відродилася в десятках самозванців, що ввергнуть країну в темряву і хаос громадянської війни.

Вельмишановний Хо в золотих імператорських шатах, усміхаючись рушив назустріч долі ...

А дев'ять кам'яних мудреців усміхалися йому такими ж просвітленими усмішками людей що пізнали істину.

Генерал Кхань вперше йшов до палацу Імператора. Вузький місток ніби висів над темною прозорою водою, де ліниво плавали дивовижні риби, яких ніколи не зустрінеш у природі і квітли прекрасні білі лотоси.

Стежка Бога... На неї мали право ступити лише Імператор і чотири найвищих сановника країни. І ось він нарешті побачить Рівного Богу, за якого віддано воював з не шкодуючи ні себе, ні своїх солдатів. І в засушливих степах, в лісах та заболочених рівнинах, на засніжених гірських перевалах генерал здобував Імперії перемогу за перемогою. Слава військового генія прийшла до нього після недавньої неймовірної і приголомшливої перемоги над могутньою армією держави Чосон, що безславно здалася, загнана в непрохідні трясовини.

Та тепер з кожним кроком десь у глибині душі генерала Кханя зростав страх. У палаці Рівного Богу необережне слово, погляд, чи необдуманий вчинок вели лише до одного – довгої мученицької смерті. А він, все ж, не був вправний у мистецтві неширих усмішок. Останні кроки стежкою бога далися йому важко, Кхань зловив себе на тому, що в нього тремтять руки.

– Генерале, здайте зброю, – зупинив його молодий ввічливий охоронець палацової варти. Кхань мовчки віддав свого меча. Він уже опанував себе, страх відступив. Генерал усміхнувся золоченим драконам, що уважно дивилися на нього своїми моторошними нефритовими очима.



В залі прийомів на нього чекали троє вищих сановників імперії. Указ про призначення, що лежав на столі ще блищав свіжим чорнилом.

- Генерале, Імператор виказали вам неабияку довіру і призначають головнокомандувачем усього війська імперії. Крім того, ви стаєте членом малої державної ради. Рівний Богу сподіваються, що ви виправдаєте його високу довіру і виконуватимете свої обов'язки не гірше доброї пам'яті генерала Миня, - непроникні очі, тонкі уста, стиснуті в ехидну усмішку. Генерал знав, хто це. Люди навіть його ім'я промовляли пошепки - Чен, міністр таємної поліції.

Кхань вклонився.

- На жаль, Імператор не змогли прийняти вас особисто, вони були тут щойно, але їх відволікли якісь невідкладні справи, тому раду ми змушені провести самі, - продовжив міністр Чен.

На раді йшлося про будівництво доріг, податки та інші речі, на яких генерал не знався і користуючись нагодою крадькома вивчав людей, з якими його звела доля. Поняття дружби лишилося десь біля підніжжя цієї гори, на вершині якої він опинився. Але без союзників йому буде дуже важко. Міністр стосунків із варварами, відомий далеко за межами Імперії вчений, вельмишановний Хо відверто нудьгував, милуючись давно знайомим йому розписом на стінах. Журавлий танок, зображений давнім художником ще за часів минулої династії був прекрасним. Граційні біло-чорні птахи ніби хотіли вирватися з цієї зали, переповненої лицемірством і показною розкішшю й зірватися в стрімкий вільний політ.

Міністр Хо витримав довгий погляд Кханя і підійшов до нього після закінчення ради.

- Для мене честь познайомитися з вами, - промовив він, - до речі, генерале, в нас, членів малої ради є один приємний привілей: ми маємо право підготовувати імператорських коропів.

- Що ж, це мабуть цікаво, - Кхань зрозумів вченого.

В тіні сандалового дерева вони кидали зернятка рису в воду ставка і химерні рибини, штовхаючись, хапали їх широко розкритими ротами. Дев'ять невеликих скульптур безсмертних мудреців-гуанів байдуже споглядали суєту риб та ніби прислухалися до неквапної розмови двох поважних чиновників.

- Отже, генерале, запам'ятайте: висловлювати захоплення Імператором можна де завгодно, говорити про все інше - лише тут. Це єдине місце в палаці, де ніде сховати таємних писців. Ви знаєте, від чого помер ваш попередник Минь?

- Вельмишановний Хо, ви мене прококуєте? - здивовано запитав генерал.

Вчений сипнув в воду ще декілька зерняток і підняв очі.

- Деякі філософські вчення стверджують, що істина може змінюватися від рівня посвяти. Наприклад, для просвітленого вона може виявитися цілком протилежною ніж для неофіта. Суть у тому, любий генерале, що вам теж потрібно переосмислити те, у що ви вірите. Сподіваюся, ви не підете доносити на мене Чену?

Кхань усміхнувся.

- Трактат "Мистецтво війни" радить шукати союзників проти сильного ворога.
  - А ще ця ж книга каже, що потрібно приховувати свою справжню мету і здаватися слабкішим, ніж ти є насправді. Генерале, будьте обережні, - Хо вклонився, - мені час іти.
  - Вельмишановний Хо, - гукнув у слід йому Кхань, - і все ж, від чого помер генерал Минь?
  - Після чаювання з Ченем у нього розірвалося серце, - не обертачись відповів міністр Хо.
- А девять камяних мудреців-гуанів загадково усміхалися збентеженому генералу...

\*\*\*

На столі лежало віяло Імператора. Легкий протяг ворухив жовті пухнасті пір'їни.

- Імператор звеліли не чекати на нього, - повідомив державний скарбник Лі, дрібний, ніби постійно чимось наляканий чоловік, - та й ці дріб'язкові питання не вимагають його присутності.
- Кхань знову слухав незрозумілу мову про справи на яких не знався. Когось за щось стратили, в одній із східних провінцій розпочався голод. Вельмишановний Хо знову нудьгував, милуючись журавлиним танком на стіні. Звичний хід подій перервала поява придворного розпорядника.
- Послання від хана Арсу Імператору, - чітким металевим голосом промовив він. Служник вніс срібну тацю, накриту розшитою варварськими орнаментами шовковою тканиною. Завченим вишуканим рухом він зірвав її і остовпів. Там лежала людська голова, бородате обличчя варвара, оскалене від останнього страждання, своїми скляними очима дивилося з ненавистю на сановників Імперії. Вельмишановний Хо зблід.
  - Заберіть це, - звелів він служникам.
  - Хан щось велів переказати? - запитав Хо.
  - Ні, нічого, - розгублено відповів розпорядник.
  - Отже, міністре, що означає це послання? - обережно запитав Чен.
  - Це голова хана Сугура, ми платили йому за те, щоб в степу постійно тривала війна. Тепер Арсу за кілька днів об'єднає усі джурченські роди, - вельмишановний Хо обвів поглядом присутніх, - сподіваюсь ви самі здатні оцінити наслідки?
  - Це війна. Що ми встигнемо зробити? - запитав Чен.
  - Спорядити посольство до хана Арсу, щоб трохи потягти час, можливо спробувати купити його і повернути навалу в бік Ахару. Одночасно запропонувати ахарському шаху військовий союз проти джурченів. Гадаю, доведеться уступити йому кілька прикордонних фортець.
  - Генерале, що ви скажете? - запитав Чен.

Кхань обвів поглядом присутніх. Отже, війна... Нарешті Імператор прийме його.

- Деякий час ворога стримуватиме намісник провінції, та не покладайте на нього особливих надій, він протримається лише кілька днів. Єдина сила, що може стримати навалу ваврварів - наша південна армія. Щоб перекинути її до столиці потрібно три тижня. Не уявляю як, але ви, вельмишановний Хо повинні виграти для нас цей час. А далі я очолю армію особисто.

Усі здивовано дивилися на Кханя, ніби він сказав якусь дурницю.

- Шановний генерале, ви ще погано усвідомлюєте своє становище. Ви потрібні Імператору тут. Будь хто з нас має право покинути палац лише разом з Імператором. А вести війська знайдеться кому, - Чен говорив м'яко, але в словах чулася погано прихована загроза.

- Я повинен бачити Рівного Богу, - Кхань дивився в очі міністру Чену.

- Вони покличуть вас, коли прийде час, - насмішкувато відповів той. Погляд генерала зупинився на журавлиному танку. Тепер він нарешті зрозумів іронію художника, який їх намалював.

\*\*\*

Звичний ритм життя палацу змінився, скрізь бігали скороходи імператорської пошти в крилатих червоних капелюхах, збільшилась кількість блакитних гвардійців. Кур'ери помчали на південь, спішно виїхали з палацу пишні посольства в золочених обладунках і оксамиті, демонструючи усім багатство і міць Імперії.

Настало важке тривожне очікування. Схоже на ті миті, коли перед грозою лячно нишкнуть навіть невгамовні зелені жаби в ставку, замовкають цикади і день стає схожим на сутінки. Потім зривається злий вітер, що мете задушливий сухий пил і нарешті - гіллясті блакитні блискавки і перші великі краплини, провісники тих, що згодом стіною води впадуть на спраглу землю.

Грім вдарив, коли повернулося посольство від хана Арсу. В старого досвідченого чиновника тремтів голос. Він був сильною і мужньою людиною, часто дивився в очі смерті, покладаючись на сумнівну шляхетність тубільних царків. Але посланець не зміг виконати доручення Імператора.

- Хан Арсу прийняв наші подарунки, розсміявся і сказав, що незабаром прийде сам за рештою. Вельмишановний Хо слухав неухважно і думав про щось своє.

- Що буде зі мною? - нарешті наважився запитати посланець.

- Імператор прощають тебе, йди додому, - втомлено відповів міністр.

- Отже, розпочалося, генерале. Дипломатична гра вичерпала себе, далі все вирішуватиме зброя. Військові завжди мусять виправляти наші помилки, - вчений закрити запалені, червоні від безсоння очі.

- Вельмишановний Хо, а як склалися переговори з Ахарським шахом? - з надією запитав Кхань. Міністр саркастично

розсміявся.

- Шах велів переказати, що молитиметься за нашу перемогу. Скористайтеся його щирими молитвами, якщо зумієте.

На ранок скликали малу державну раду. Подушка на стільці Імператора була прим'ятою, на столі лежав його ніжик для розрізання паперу і лист, скріплений особистою печаткою.

- Рівний Богу виказали стурбованість ситуацією, що склалася в країні і вимагають рішучих дій. Тому війська, що прямують на війну з джурчнями повинні спочатку повернути на схід і придушити заколот. Внутрішній ворог завжди небезпечніший - він підриває устої держави, - міністр Чен обвів поглядом присутніх.

Генерал Кхань зірвався на ноги.

- Ви ввели в оману Імператора. Двісті тисяч ворожих вершників з дня на день розпочуть вторгнення, а ви забрали в нас найцінніше - час.

- Міністре Чен, бунтівникам слід було послати обози з хлібом і заколот припинився б, вони хочуть їсти, а не воювати, - підтримав генерала вельмишановний Хо.

Чен продовжив несподівано лагідно.

- Генерале, я розумію, що ви уболіваєте за справу долю Імперії, але ж накази Імператора рівного Богу не обговорюються. Та ми цілком можемо колись за чашкою чаю подолати наші суперечності.

Сонце сідало, створивши на плесі ставка криваво-червону доріжку. Генерал Кхань кидав у воду зернятка. Проста і зрозуміла суєта химерних риб дійсно заспокоювала. Він побачив в воді відображення вельмишановного Хо.

- Генерале, ви здається, єдина людина в країні, яка так широко прагне побачити Рівного Богу. Зазвичай, усі намагаються уникнути цього. Гнів Імператора не передбачуваний і його стріли часто влучають не в тих, кому мали б призначатися, - вельмишановний Хо кинув кілька зерняток в воду.

- Чен змінивши мій наказ, зробив жакливу помилку. Інші війська розпорошені по всій країні, зібрати їх вчасно - годі сподіватися. Імператор досі ще не програв жодної битви, він не міг такого зробити.

Хо несподівано відірвав погляд від плеса.

- Отже, генерале, який з цього висновок ви можете зробити ?

- Не знаю чому, але начальник таємної поліції Чен і скарбник Лі стали очима і вухами Імператора. Коли не володієш істиною, не можеш прийняти вірне рішення, - відповів Кхань.

- Що ж, цікава думка, але можливо є й інше пояснення?

- Яке ж? - запитав генерал.

- Генерале, є речі, які людина повинна осягнути власним розумом, це ж почуте з інших уст, може видатися просто маячнею,

- вельмишановний Хо дістав шовковий звиток і простягнув Кханю.

- Що це? - запитав він.

- Остання праця учителя Диня. Обов'язково дочитайте до кінця. Це дуже знадобиться вам при бесіді з міністром таємної поліції. Він людина освічена і любить за чаєм поговорити про філософію та поезію, - відповів Хо.

- Це ж заборонена книга, - не зрозумів генерал.

Вельмишановний Хо розсміявся.

- Вам вже можна. Навряд чи тепер хтось буде звертати на це увагу. Ви ж запрошені на чай самим Міністром Сліз та Страждань.

- Ваші дотепи недоречні. Я й сам усе розумію, - розсердився Кхань.

- У цій книзі ви знайдете відповіді на свої запитання, прощайте генерале, - відповів вельмишановний Хо.

Останні промені сонця освітили кам'яні обличчя мудреців-гуанів. Дивно, усі вони різного віку, ось старий лисий дід, здається уособлює мудрість, цей юнак-цілитель - милосердя, єдина серед них жінка - символ кохання, інших генерал не памятав. Марновірні селяни вірять, що вони і досі мандрують країною, творячи чудеса та зцілюючи людей. Та зараз генерал Кхань і сам ніби шукав у Безсмертних підтримки чи якогось знаку, та вони лише усміхалися йому дивними однаковими усмішками...

\*\*\*\*

Генерал читав книгу, намагаючись щось зрозуміти в поетичних алегоріях і витончених філософських образах. Автор будував складні логічні конструкції, ніби підводячи до простих і звичних істин, але в якийсь момент усе руйнував, ніби сміючись над очевидним. Старий волоцюга Динь мандрував імперією, сіючи сумніви у головах підданих Імператора, заперечуючи своїм життям найпростіші речі, на яких тримається держава: страхом - його, збившись з ніг, шукали посіпаки Чена, та прагнення матеріального статку чи кар'єри - він добровільно залишив посаду канцлера багатого і пишного двору васального князівства Чу. Мабуть Імператор недаремно заборонив цю книгу. Кхань вже дочитував цей трактат, але не знаходив того, про що говорив вельмишановний Хо. Спересердя він кинув звиток на землю. Тонкий дзвін металу він ніколи ні з чим не зміг би сплутати. Так звучить лише зброя. Він обережно підняв з підлоги вузький кинджал. Характерний, синій відсвіт легендарної ахарської криці вселив у нього впевненість. Навіть якщо вельмишановний Хо грає якусь незрозумілу гру, в якій генерал має стати жертвою, все ж, загинути від мечів блакитних гвардійців краще, ніж від отрути. Одне, чого не розумів Кхань, - це те, як вельмишановний Хо зумів роздобути зброя. Щось пронести було неможливо, а в самому палаці навіть кухарські ножі були прикуті ланцюгами.

\*\*\*

Вдосвіта до палацу в'їхав посланець намісника на змиленому, загнаному коні. Його негайно прийняв генерал Кхань. Намісник був у відчаї і волав про допомогу. Старий і досвідчений вояка оцінив кількість джурченів, що скупчилися на кордоні зовсім невійськовим терміном "незчисленні орди".

- Закрийте шляхи на столицю і протримайтесь хоча б тиждень. Тоді нащадки зведуть на вашу честь храми, - генерал якось дивно подивився на посланця, наче намагаючись запам'ятати риси його обличчя. Він знав, що ніколи його більше не побачить...

Мелодійний срібний дзвоник сповістив про початок малої ради. Вищі сановники Імперії цього разу збиралися не в залі танцюючих журавлів, а в таємній кімнаті, що постійно охоронялася, куди окрім імператора та членів малої ради вхід був заборонений під страхом лютої смерті. Генерал Кхань, що потрапив сюди вперше, був вражений. Перед ними була імперія, з її горами, ріками, шляхами, фортецями. Майстри, що створили це чудо зобразили навіть окремі дерева і дрібні нивки селян.

- Імператор бажають наодинці осмислити становище, в якому опинилася країна, - розпочав Чен, - ми ж повинні запропонувати йому шляхи вирішення. Генерале, що ви скажете?

- Намісник не зможе надовго затримати ворога, джурченська кіннота невдовзі з'явиться під стінами столиці. Отже, ми повинні утримувати місто не менше двох тижнів до приходу південної армії. З огляду на чисельність ворога це буде дуже важко. Можливо імператору доведеться покинути місто і особисто очолити наше військо.

Чен знову якось дивно подивився на Кханя.

- Отже, генерале, я запрошую вас на чай сьогодні ввечері. Ми обоє відповідаємо за спокій у країні і тому повинні знайти спільну мову.

- Дякую, міністре, я до ваших послуг, - Кхань вклонився.

\*\*\*

Міністр таємної поліції Чен чекав в ошатній садовій альтанці серед білосніжних квітучих сливових дерев. У золочених клітках, розвішених по садку, співали жовті імператорські канарки. Генерал Кхань оцінив витончений гумор міністра сліз та страждань: квітнуча слива - улюблений образ поетів, символ духовної чистоти та цноти - чудова декорація для підступного вбивства. Двоє людей, непримиренних ворогів, зійдуться під білим шумовинням сливового цвіту для того, щоб підступно убити один одного. Генерал ніби востаннє подивився на нереальне, бездоганно-блакитне небо, наче вимите і начищене невидимими і ретельними служниками палацу.

Вишуканий срібний чайник стояв на чорному лакованому столику. Чен усміхнувся і налив потрохи у дві тонкі порцелянові чашки. Кхань вклонився і сів.

- Генерале, ви читали твори вельмишановного Диня?

- Велике знання породжує велику печаль, - відповів Кхань, умисно процитувавши Диня. Він зрозумів, що міністр таємної поліції знав про книгу.

В очах Чена блиснула іскорка самовдоволення. Він продовжив.

- Вельмишановний Динь твердить, що той народ щасливий, який не бачить свого володаря. Тобто коли імператор не з'являється перед своїми підданими - значить у державі все гаразд.

- Міністре, в нас не все гаразд. Це не звичайний щорічний набіг кочівників, а велика війна. Після довгої сплячки знову прокинувся кровожерливий західний дракон, - заперечив Кхань.

- Друже, набіги варварів - таке ж звичне природне явище як морські припливи. Та щороку вони розбиваються об міць Імперії, як морські хвилі об скелю.

- Міністре Чен, раз у сто років морська хвиля змиває цілі провінції, валить столітні дерева та засипає піском скелі.

- Генерале, пригортайтеся чаєм, він просто чудовий - Чен зобразив на обличчі люб'язну усмішку.

- Міністре, ви любите поезію? - несподівано запитав Кхань.

- Прошу, генерале, - зацікавлено відповів той.

"Квітка маку червона розквітла

на білому шовку одежі -

смерть вона принесла..."

- Непогана спроба, та до чого це? - здивовано запитав Чен. Удар кинджала Кханя був швидким і точним. Чен вражено спостерігав, як на грудях розповзається кривава пляма, наче перевіряючи влучність поетичного образу і за мить мовчки повалився на землю. Генерал байдуже чекав поки з усіх сторін, вихоплюючи мечі, до нього бігли блакитні гвардійці.

- Зупиніться, це наказ Імператора, - пролунав знайомий голос за спиною. Охоронці завмерли. Кхань здивовано озирнувся. Вельмишановний Хо тримав у руці лист з великою державною печаткою.

- Чен - зрадник, він засуджений до страти Імператором. Генерал Кхань просто завчасно виконав волю Рівного Богу.

- Генерале, - вельмишановний Хо крижаним тоном звернувся до Кханя, - Імператор виказують вам своє невдоволення - страта зрадника мала бути дещо витонченішою і повчальнішою. Та все ж, Рівний Богу великодушно прощають цей необдуманий вчинок і наголошують, що ваш обов'язок - захист країни від варварів. Імператор пропонують вам зосередитися лише на цьому. Будь

кого, хто втручатиметься в ваші рішення буде страчено,- Вельмишановний Хо виразно глянув на скарбника. Лі злякано закивав.

\*\*\*

Посланці приносили невтішні звістки. Дві з трьох прикордонних фортець були захоплені ворогом першого ж дня. Намісник ніби то ще тримався, але становище його було безнадійне. На околицях столиці хтось вже бачив ворожих вершників. Міські стіни були високими та міцними, та надто довгими, навряд чи вистачить сил на тривалу облогу. Про це генералу зовсім не хотілось думати. Зрештою, з палацу є таємні виходи, через які Імператор зможе покинути приречене місто і очолити південне військо. Кхань наче бачив втомлені від багатоденного маршу, сірі від пилу обличчя солдатів, що били крок давнім шляхом, старшин, що долали безсоння, жуючи зелені чайні листки, оманливо незграбні панцирні колісничі, під якими дрижала земля. Поява вельмишановного Хо перервала роздуми.

- Генерале, з двадцятитисячного війська намісника врятувалося лише півсотні людей. Хочете з ними поговорити? Кхань кивнув.

Купка зраних та смертельно втомлених вояків чекала своєї долі. В їхніх очах була лише байдужість та безнадія. Генерал поцікавився долею намісника.

- Викинувся з фортечного муру, - відповів хтось із них.

\*\*\*

Вороже військо з'явилося на світанку. З висоти палацової вежі Кхань бачив ворожих вершників, дрібних і однакових, як пісок, що поглинав простір навколо столиці. Кхань усвідомив, що мав на увазі намісник, коли говорив про незчисленні орди. Падіння столиці - справа кількох днів. Допомога не встигне.

Забігали посильні, передаючи накази головнокомандувача, вояки займали свої місця на мурах. Розпочався штурм. Загриміли військові барабани, заскрипіли металні машини фортеці, полилася кипляча смола, бойові кличі та стогони болю злилися в єдину страшну музику війни. Генерал посилав свіжі війська на стіни загін за загоном. На столицю опустилися сутінки, бій припинився і настала тиша. Втрати серед захисників були великі, резервів не лишилося. Кхань прийняв важке рішення: залишити зовнішні мури і захищати старе місто. Ще два дні неймовірними, надлюдськими зусиллями вояки утримували новий рубіж, відбиваючи штурм за штурмом. Але захисників ставало все менше. Генерал Кхань весь цей час ні на хвилю не зімкнув очей. З високої палацової вежі серед ночі він дивився на вогні ворожих багать що десь далеко на обрії зливалися із



зорями. До нього підійшов вельмишановний Хо.

- Генерале, як наші справи? - тихо запитав він.

- Ми втримаємо місто завтра і, якщо пощастить - післязавтра, - Кхань говорив спокійно і без хвилювання, - Імператор повинен покинути столицю і очолити армію. Це не поразка, а лише програна другорядна битва. Ми переможемо, хан Арсу помилився, витративши чимало часу і людей на облогу столиці ще до зустрічі з нашою армією.

- Я власне прийшов повідомити волю Рівного Богу, - вельмишановний Хо говорив сухо і офіційно, - Імператор бажають захищати місто до останнього і розділити свою долю з її захисниками.

\*\*\*\*

Щоб зупинити ворожий прорив генерал кинув у бій останній загін що залишився - блакитних гвардійців. Кхань розумів, що збігають останні миті його життя. Він шкодував лише про одне - що ніколи не бачив того, кому вірно служив - Імператора. Варвари вже бігли стежкою Бога... Кхань витяг меча і пішов їм назустріч вузьким містком над темною холодною водою. Він убивав їх одного за одним, чомусь намагаючись не дати мертвим впасти в ставок. Та грізне бойове мистецтво давнього роду Кханів, звісно ж, не могло змінити ходу подій. Якоїсь миті генерал помилився і ворожий клинок пронизав його груди. Він впав у холодну воду, золотими блискавками кинулись врізнобіч рибки, яких він встиг полюбити і чорною хмарою в воді розтікалася гаряча кров. У болісній передсмертній імлі генерал Кхань нарешті побачив його. Імператор у сяючому золотом вбранні усміхався своєму відданому вояку...

\*\*\*

Вельмишановний Хо бачив останній бій Кханя. Що ж, генерал був шляхетною людиною, він гідно жив і гідно загинув, до кінця виконавши свій обов'язок. Та нажаль, він так нічого і не зрозумів. Імператор був давно мертвий і лежав у підвалі палацу, засипаний сіллю і смердючою рибкою. Його вісім років тому голкою в вухо у сні вбило юне дівча, що знайшло таки нагоду помститися вбивці своїх батьків. Вісім років країною правила тінь жорстокого володаря. Чен весь цей час дунив усіх за допомогою скарбника Лі, що вміло підробляв руку імператора. Та тепер треба поховати правду. Імператор має загинути від руки варвара при штурмі столиці, щоб згодом зловісна тінь не відродилася в десятках самозванців, що ввергнуть країну в темряву і хаос громадянської війни.

Вельмишановний Хо в золотих імператорських шатах, усміхаючись рушив назустріч долі ...

А дев'ять кам'яних мудреців усміхалися йому такими ж просвітленими усмішками людей що пізнали істину.

## Ну, за камелії...

знову ця весна обкурена дешевим планом  
швендяє понад озером шукаючи рибного місця  
трощить вітрини лампочки в ліхтарях з жиру

біситься

бісики пускає підстаркуватому панові  
в гарному пальто доволі відомого бренду  
і цуциком пітбуля на повідку на кличку Муха  
-...то як величати вас, панно, кажете? я

прослухав...

вже вибачте дурня...

можливо, по шклянці бренді?

далі - просто як пальці... словом занадто  
просто

назавтра вона вже вивертатиме йому кишені  
потім напевно він зрозуміє що був мішенню  
а пізно братику... пристане немов короста  
вичавить витрусить пустить з торбами по світу

навіть фотки її не лишиться - тільки спогад  
що ж ти накоїла маленька скурвлена погань?

буде вже корчити з себе не-знати-яку лоліту

синьою птахою поміж рядків курсирити

гратися в піжмурки в дихай - не дихай - і ще  
не дихай

к бісу ті бісики - воно ж ходяче стихійне  
лихо

слухай...

здається жінка просила купити сиру?

## Вишукана трапеза

Затишне кафе у старому місті приязно відчинило свої двері. "Заходьте, гості дорогі! Почастую! Нагодую! Напою! Вишукано!"

У куточку наче сховався круглий столик – делікатна серветка, протягнута через посріблене кільце, білосніжна порцеляна, блискучі прибори. Всміхнений солодко кельнер, через руку білий рушничок – стоїть напоготові, щоб прийняти замовлення.  
Красива книжечка-меню в оливкових тонах – вибирай, чого душа бажає!

Вино червоне – терпкувате, зі смородиновим присмаком, що здатне творити чудеса після першого келиху; вино біле – легке, легке, солодкувате на язиці, збуджує апетит; вино ігристе – іскристе, сповнене енергії, крутить голову і звеселяє серце!

Салати – свіжі, із соковитих овочів та фруктів, заправлені оливою, чи кисло-солодким соусом, стікають соками, пощипують прянощами, пахнуть травами.

Основні страви – риба, м'ясо... рожеве філе лосося апетитно примостилося на тарелі, в міру солоне, в міру грильоване, злегка здобрене лимонним соком – на один зубок; м'ясо – молоде, ніжне, запашне, тане у роті, смакує прекрасно у парі з хроном – проковтнете за мить. Десерти – на усі смаки, тістечка кремові, пиріжки печені, млинці смажені, морозиво вкриті шоколадною стружкою, ніжно-повітряне суфле.

– "Прошу Вас, пане кельнер! Замовити готові!" – лунає врочисто.

Все ще усміхнений кельнер радо робить крок і невловимим рухом дістає блокнотик й олівець. Швидко, як стенографістка, занотовує замовлення, додаючи поперемінно – Чудовий вибір! Радив би те саме! Якнайшвидше!

За кілька хвилин на столі з'являється високий келих з шампанським вином – дрібні бульбашки весело скачуть

всередині і немов граючись швидко разносять по судинах нестримну радість і розливаються по тілу приемністю... самую приемністю. Аж ось, час гарячої, ситної страви! На порцеляновій тарілці – втілення смаку – шматочки риби, червонясто красується відварений рак і так апетитно розляглися креветки. Все це потопає у сирному соусі, що блаженно розливається, по усіх куточках смакових рецепторів. Його хочеться довго смакувати, і навіть прицокувати, байдуже, що то не пристойно! Овва, тільки взято виделку до рук, а тарілка вже порожня.

Нізвідки вискочив кельнер і прибрав все чисто, готуючи стіл до наступної трапезної дії – десерту. Їде на скляному столику дві таці з дивами – вишневий штрудель, італійський тірамісу та невеличкий чайничок з чаєм. Акуратно маленька десертна виделка пронизує штрудля – аромат виривається п'янкої вишні, цукрова пудра магічним пилком притрушує кожен шматочок – ходи сюди, мій розкішний, з'їм тебе, завмерши в естетичному екстазі. Повний вже, повний, та не можу відсунути тарілку, смакова залежність не відпускає. Перерва на чай, що м'ятою розливається, втамовує інстинкти, та годі, тірамісу зачекався. Зануривши ложку у м'якість розуміння приходить, що це не божественне творіння, бо така спокуса тільки від одного сходить, та пізно вже – ложка у роті. Вирують емоції, блаженно-шалені. Насолода нестримна і невимовна, а кельнер медово питає – як Вам смакує? Чи ще додати?

Насилу відкинуто серветку, задоволено, наповнено по самі вінця мене! Чи прийду ще – питають, прийду, обов'язково!

Аж ось і рахунок! Виписую широко чек на енну суму. Кельнер і сам задоволено схиляється в подячному поклоні, та просить про малу-дрібну-дрібниченьку – поставити підпис на чекові.

Кров'ю!

«За вишукану їжу, пане, і платять вишукано» – блиснув лукаво очима кельнер...

## Море

Ви коли-небудь бачили Море? Ні, я не про малюнки і фотографії, і навіть не про ваш щорічний відпочинок на узбережжі. Розповідь піде про інше... Чи колись ви бачили Море так, як бачать його письменники?

Море пам'ятає всіх, хто звертався до нього. Пам'ятає усіх нас, бо кожен схилився до нього хоч раз у далекому дитинстві.

Так, ми були дітьми, завзятими, наївними, і в тій наївності містився один з найкоштовніших скарбів, бо наївність дарує свободу переконань і почуттів, незалежність від думки старших, розумніших, пихатих своєю розумністю і досвідом.

Ми читали книжки, дозволяючи їм захопити нас і повести за собою. І книжки зачаровували читачів, приводячи до Моря, бо шлях туди будується з фантазій. Прокладається він для кожного свій лише один раз, тому пройшовши до кінця, більше ніколи тієї дороги не забудеш.

Море котило хвилі, величне, безкінечне, оманливе. Море вразило кожне серце людське. А чиє не вразило... То хіба може той, що красу навіть в дитинстві не приймає, людиною називатися?

І спантеличений читач, не довіряючи собі, занурював руки у воду, несвідомо намагаючись оволодіти могутністю морською, підкорити її велич. Та вода вислизала крізь пальці, хизуючись чистотою і мінливістю форми. Тоді, повернувшись додому, багато хто записав свої враження, перший вірш чи замальовку. Ще більше тих, що побоюлися довірися словам.

Море кличе тих, хто приходив до нього, кличе, доки ти владний його чути, доки маєш силу в нього вірити, доки головна мета не зводиться лише до купи грошей. Звичайні люди не повертаються до Моря, вони не потребують таємничого шурхоту його камінців, плескоту хвиль і солоних цілунків бризок. Письменники повертаються.

Вони схилиються перед Морем, вітаючись з водою, і Море вітається у відповідь, бо вже знає, хто до нього завітав. І письменник не може відвести здивованого погляду від рук, на яких замість солі залишилося сяйво. В світі людей цього сяйва не видно, та долоні завжди огортає тепло, щойно ти наближаєшся до Моря.

І коли майбутній письменник нарешті наважиться подивитися навколо, відчуваючи, як все у цьому світі змінюється, приймаючи тебе як гідного творити, він бачить корабель, що віддає швартови, а потім повільно зникає за виднокраєм.

Це корабель того автора, що привів тебе сюди. Але корабель не справжній, лише привид, лише спогад, бо автор

щасливо повернувся з плавання, щоб ти зміг прочитати його книгу.

Це диво може налякати, викликати заздрість чи бажання мати ще кращий корабель, здійснювати власні подорожі. У кожного почуття свої. Та відтоді майбутній письменник часто вертається на узбережжя.

Іноді він просто сидить і споглядає за Морем, і приходить розуміння, що ця неосяжність ніколи не повторюється, а тільки люди повторюють за іншими, звинувачуючи у цьому начебто обмеженість водної площини. Хоча ще ніхто не діставався іншого берега.

Іноді він бачить людей, які соромно озираючись або зневажливо, не звертаючи ні на кого уваги, набирають воду і переливають у басейни, що притягли з собою. Створюють штучне море і граються у ньому в човники, радісні і трохи схиблені на споминах про свої справжні подорожі, час яких давно минув. І молодого письменника опановує жах, і він присягається, що ніколи не опуститься до такого. Та майже ніколи не дотримується клятви.

Іноді він спостерігає, як відпливають чужі кораблі, але надто рідко капітани беруть на борт зайвого пасажира. Потім ті кораблі з'являються знову, зазвичай понівечені штормом, з подраними вітрилами, а горді та знесилені капітани часто не втримуються на ногах, шойно сходять на землю, і довго не можуть прийти до тями і підвестися.

Шанувальники штучного моря погрожують і благають, намагаючись купити чи відібрати воду, яку сміливці набрали у відкритому Морі. Ці люди знають майже всіх капітанів, відчувається, що вони пов'язані як захопленістю та заздрістю, так і зневагою та ненавистю. А на тебе майже ніхто не зверне уваги. Майже всі вони хоч недовго були у відкритому Морі. А ти? У тебе навіть власного корабля нема.

Іноді ти занурюєш долоні у воду, навчаючись гратися словами. Навіть дуже-дуже гарно гратися, але в тих творах не буде душі, свіжості першотворення, бо твоєму хисту потрібні нові враження і простір. Йому набридло це узбережжя, чужі свята відчайдушності і горе обережності. Він тягне тебе на глибину, далеко-далеко, де ще ніхто не був...

Іноді молодий письменник знаходить уламки чужих кораблів, поїдених іржею і цвіллю, майже потерть, а не дерево - забутих, покинутих, зраджених кораблів, та потрошені болем уламки красенів, котрі не витримали урагану.

Багато хто так і не побудує свого корабля. Не вистачить терпіння для вітрил, рішучості, віри в себе, сміливості, щоб ті вітрила вітром наповнити, влади над компасом і навігаційними приладами, майстерності, що скріпить дошки бортів, волі, яка піде на каркас, фантазії, що створить команду з героїв іще ненаписаного твору.

Та ще безліч чого треба, щоб побудувати свій корабель. Хоча були сміливці, які відправлялися у подорож на крихітних суденцях, власноруч вичерпуючи воду. І деякі щасливці навіть поверталися з перемогою і славою. А були і ті, що надто старанно і довго проектували і перевіряли свій корабель, і так ніколи й не закінчували працю або боялися відійти далеко від берега, полонені обережністю і шануванням авторитетів.

А кожна справжня подорож - це втілення небезпеки. Море підступне, воно заманує спокоєм і привітністю, та шойно з поля зору зникне примарне узбережжя, безмежний простір виявляє свою владу.

І тоді треба Море слухати, бо це його історії ти переповідаєш людям, тому так потрібна тиша, яку зневажають сучасні витвори техніки. Море ніколи не мовить до них, бо ненавидить, і безсумнівно одурить і потопить. Це справа честі. І треба з Морем сперечатися, бо лише так можна залишитися живим і стати гідним цієї безмежної безодні, що обдаровує і штормами, і штилем.

Там, на глибині, у кожного свій шлях і свої спокуси, і свої випробування. Зазвичай у це не втаємничують навіть найближчих людей, бо Море помститься. І ті, хто ділиться таким досвідом, дуже рідко подорожують знову, привчаючись до забавок у човники.

Та одне я можу сказати, що, незважаючи на небезпеку, знаходитися на глибині - велике щастя, якого потребуєш більше за щось інше, і той світ, який ти створюєш, завжди ближчий і кращий за світ людський, навіть якщо барви його тільки темні.

Капітан, зазвичай самотній, вищий за всіх людей і могутніший, і велика спокуса скористатися словом, щоб знищити ворога, причарувати того, хто не відповідає взаємності, підкорити цілий народ або світ. В Морі це можливо, та ціна для кожного своя, і лише до зла призведуть такі бажання.

Я вже відчувала, як дихає Море під моїм кораблем, я запливала далеко, іноді сумніваючись, що знайду шлях додому. Та я знову опинюсь на глибині, навіть ще далі від берега, так далеко, наскільки вистачить сміливості.

Спусти на воду свій корабель, молодий письменнику!

Залишилося так мало капітанів, і на березі стоять великі черги за привезеною свіжою, не замуленою, живою водою, та без ліку тих, хто безглуздо грається словами. І це, насправді не головне вміння, підмінило душу письменництва, знищує його чарівну силу, бо слово, сказане на березі, не має влади.

Я чекаю на тебе там, на глибині.

Не бійся, вір, у тебе все обов'язково вийде.

А якщо ти потрапиш у біду, поклич, молоді капітани прийдуть тобі на допомогу.

## Казка про Січеслав

Усю ніч в Дніпропетровську, що розташувався на трьох пагорбах величного Дніпра, ішов сніг. Лапатий, гарний, але трохи сумно ставало активістам громадського руху "Не будь байдужим!", коли вони дивилися на лінивий снігопад за вікном.

Як же не будуть байдужими люди, коли наче сама природа змовилась проти української мови?.. Чи це така кара місту за те, що колись носило ім'я цариці-руйнівниці Запорізької Січі?..

Вранці місто накрила заметіль. До початку акції залишалось кілька годин.

Коли перші учасники вийшли на вулиці, заметіль ще не вщухла. Зима випробувала молодь, чи та не злякається, чи не відступить, чи не вирішить, що все це їй не треба.

Та випробувала недовго. Раптом розвиднилось, і між сніжними хмарами проясніло яскраво-синє небо.

Повернулася зима лише раз, хвилин на п'ять, знову захопивши місто, але те було вже неважливо.

Дивно дивитися на заклопотаних людей, які не чують світу, не бачать його і не відчувають. Варто людині зупинитися, лише зупинитися, відповісти на привітання і посмішку, і майже точно, що вона вислухає тебе, зацікавиться і продовжить шлях вже з малиною книжечкою у руках.

Відмовляються від розмови, та й від рідної мови теж, здебільшого ті, хто замість вітру і галасу вулиці слухають музику в навушниках, хмуро дивляться в землю чи все сприймають за нав'язливу рекламу. Навіть посмішку...

Шкода, що серед таких так багато молоді...

Різні люди зустрічалися мені сьогодні. Та здебільшого вони були привітні, намагалися зрозуміти, дехто радів і навіть пишався. Деякі залишалися неподалік, щоб "охороняти" дивних "дітей" з малиновими книжечками від тих сволот, що могли до нас підійти. У мене таких охоронців за день було троє вже досить літніх людей, зовсім не знайомих між собою, але очі усіх трьох були яскраві.

Про кількох з тих, що зустрілися мені сьогодні, і хочу розповісти зараз.

"Чужа мова".

Ця жінка була однією з перших, яка зі мною заговорила. Вона дивувалася, що ми стоїмо тут на площі, загорошені снігом. Але очі у неї були якісь лихі, не викликали довіри.

Ця жінка доводила, що мова наша чужа, не українська, западенська. І ніякі докази, що ми народилися і вирости з нею в одному місті, не допомагали.

І тоді я зрозуміла, яке запитання треба поставити цій жінці. виявилось, що вона впізнала у нашій мові "чужу" по



наявності кличного відмінку.

Було так дивно слухати її доводи і з сумом розуміти, наскільки майстерним хамелеоном виявився комплекс меншовартості, замішаний на страхах нашого народу. Так хотілося назвати її на ім'я, не просто, а покликавши, щоб задзвеніло, як закляття, щоб відлунилося від її душі.

Та я розуміла, що вона ніколи не відкриє мені свого імені, бо відчуває, що жива рідна мова – то не зовсім слова, а чари. І, дивлячись у знову похмуре небо, я розуміла, що сьогодні у рідному місті ми будемо не говорити українською мовою, а чаклувати, звертаючись до приспаних душ людей.

З хмар зривались поки поодинокі сніжинки.

"Кіт і миша".

Цьому чоловіку було десь під п'ятдесят. В побуті російськомовний, як і більшість в місті, та голос м'який і трохи дивний. Він запитав мене, нащо ми це робимо, і коли я відповіла, розказав "анекдот".

- Втікала миша від кішки, забігла до щілини, затаїлася. Чекає, серденько маленьке калатає, подих від ляку перехоплює. І вилізти хочеться, і страшно, раптом кішка ще полкє, то ж з'їсть, й оком не кліпне.

А кішка теж чекала, доки миша наважиться вилізти, бо дуже голодна була. Чекали миша і кішка, аж чує миша, як собака гавкає, радісно, задоволено. Зраділа миша, бо ж то кішка, певно, злякалася собаки і втекла. Вибігла мишка з щілини, а кішка її гам, і з'їла.

Поверталася у своє підворіття сита кішка, розмірковуючи, як гарно знати іноземні мови.

Сумно було чути той анекдот, та і не для сміху його оповідали. Бо, дивлячись мені в очі, запитав той чоловік, чи зрозуміла я його слова? І я кивнула, що зрозуміла, та він все одно нагадав мені, щоб пересвідчитись, чи не збрехала я йому, і про українізацію, і про 37-й, що після тої "українізації" настав.

Не взяв у мене той дивний чоловік малинової книжечки. А я, дивлячись йому вслід, сподівалася, що помилився він, і не буде в новому столітті того, що в минулому було.

"Альф і Сімпсони".

Дівчинка рочків восьми тримала за руку молодого татуся. Вони були такі милі, ці двоє, прийшли на Книжковий ринок за підручниками для малої. Російськомовні, та виявилось, що обоє шанувальники рок-музики, а дівчинка (шкода, ім'я малої красуні не запитала) обожно українські мультики (тобто дубльовані українською).

Татусь і сам не пас задніх: він дивився українською не тільки мультик про навіжену сімейку, але і серіал про симпатичного прибульця, та й ще з десяток фільмів і серіалів з українськими дубляжем з ходу назвав.

І тільки сумував молодий татусь, що "ці сволоти" знову зекономлять на дубляжі, знову запросять на озвучку співаків замість професійних акторів, і герої фільмів розмовлятимуть двома голосами.

Ми побажали одне одному щастя, і коли вони поверталися уже з книжками, на дублянці усміхненої дівчинки яскравів наш зелененький значок.

Ще кілька значків вже наступного тижня будуть зі змовницьким виглядом подаровані найближчим друзям і однокласникам. "Шукачі малинових книжечок".

Було так дивно, коли люди підходили до нас і казали, що не просто чули про нашу акцію (а це говорив багато хто), але і спеціально приїхали, щоб отримати малинові книжечки.

Ці люди, вже немолоді, до мене їх підійшло четверо за день, дякували нам за нашу сміливість і казали багато приємних слів, вони вірили в нас і в те, що ми робимо. І від того на морозі вже заледенілим рукам ставало не так холодно.

А інші люди, що вже отримали від нас малинові книжечки, коли поверталися з ринку за півгодини чи годину, посміхалися нам, кивали, не ледь схиляючи голову, а по-справжньому, із шануванням, запитували, як наші справи, і бажали успіхів.

А ми бажали успіхів їм, бо в них бачили товаришів і союзників, чиїх імен не знаєш, але відчуваєш, що вони поряд із тобою. В одному місті. В одному спільному Січеславі.

Різні вони були. Похмурі і усміхнені. Зовсім юні і вже сиві. Вони втікали від заметілі і раділи їй. Повз нас їх пройшли тисячі.

Тисячі наших співвітчизників, українців, звичайних людей, чиї очі так часто змінюються, розтають, як крижинки, стають живими, коли до них звертаєшся рідною мовою, якою вони поки не говорять між собою.

Поки не говорять...

Ми поверталися додому, щоб напитися гарячого чаю з лимоном і загорнутися в теплі ковдри, зігрітися. Наші руки замерзли, на віях танув сніг, але ми вірили... Не розумом, не серцем, а якимось підсвідомо, самі до кінця не усвідомлюючи цього почуття, що пройде час, і те, що зараз здається незрозумілим і неможливим, стане дійсністю.

Під вечір небо знову затягнуло хмарами, сріблилися сніжинки в світлі ліхтарів. Завтра обіцяли мороз (ледь не  $-11^{\circ}$ ). Але сьогодні, у тому потаємному блиску, Дніпропетровськ був Січеславом. Був по-справжньому українським, зачарованим містом на трьох берегах сивої прадавньої ріки.

P.S. Казка заснована на реальних подіях, які відбулися 15 лютого 2008-го року у місті Дніпропетровську.

## Як піна морська

так чаїно гук надсадний  
випливає в піднебесся  
молоко криваво-винне  
загортає в кармазин  
злопотішний камінь зради  
виглядає сум з-під весел  
і ховає в мідну скриню  
голос першої сльози

спи-засни у чорній хвилі  
хай тебе колише спокій  
хай тобі шепочуть мушлі  
обів'є морське зело  
ти пропаща ти безсила  
ти з березового соку  
зоставайся непорушно  
мов тебе і не було

мріє глум простоволосий  
і бриньчить на срібній цитрі  
каламутить сон прозорий  
повний чару і облуд  
не чеши зелені коси  
не співай на буйний вітер  
ти віднині -тільки море  
то ж забудь.

забудь...

забудь.....

## Ші-Ва

ангеле з трембітою  
коли засурмиш і розбитими  
впадуть стіни наших сердець  
не засинай  
не дай нам збудувати  
нових мурів

ангеле з трембітою  
коли засурмиш  
збираючи нас до купи  
не кажи: - Кінець!  
не кажи так, благаю..  
промов: - Початок!

Ескадру було знищено за кілька хвилин... Адмірал спостерігав за епічною картиною розгрому, бачив, чим усе закінчилося, і не хотів повірити у те: «П'ятдесят сім кораблів?.. Усі?! Як?!» Окрім третини космічного флоту Землі, ще й майже двадцять тисяч людей загинуло... Найкращі пілоти, навігатори, стрільці, механіки – всі спеці пройшли багаторічний вишкіл. Катастрофа... Безпорадно здригнулися губи, ловлячи повітря.

Чоловік, котрий витріщався на зображення, нарешті судомно видихнув. Було боляче дивитися на це і він гаркнув: «Вимкни!» Тривимірна картинка згасла, та перед очима Сергія далі маячило моторошне видиво: чужинський корабель-гігант, химерний, схожий на трубу, звужену з одного боку, розширену – з протилежного, мчить у безповітряному просторі, залишаючи обіч хаотично розкидані уламки того, що досі було земною ескадрою.

- Ші! Аналізуй бій! - гнів додав у голос адмірала неприємних скреготливих нот.
- Першими суперник знищив крейсери тактичних командувачів. Наступними стали лінійні кораблі - найбільші та найкраще озброєні. Потім він вирахував з-поміж тих, що ще були на ходу, легких і маневрених «яструбів»-винищувачів. За ними - решту. Залишив неушкодженими лише транслятори з автопілотами, аби ми помилувалися на його перемогу, - жіночим голосом доповіла машина.

Адмірал слухав її уважно. Ші вже довела свою фаховість у якості військового аналітика. Сергій звик думати про Ші «вона», оскільки розумака-машина з безлічі голосів обрала для себе кілька різних, а серед них - і оцей жіночий, грасуючи звук «р», низькуватий, яким розмовляла тільки з адміралом. Якось Сергій запитав Ші, чому саме такий голос вподобала собі. І вперше почув її сміх. Хрипкий, сипкий, трохи викличний, а, водночас, начеб ледь засоромлений... Шкода, що вона рідко сміялася - Сергієві подобалося чути це. Коли вшух напад веселощів машини, Ші відповіла: «Ти слухаєш Едіт Піаф, бо тобі припав до смаку звук її голосу. Тому я говорю вустами Едіт, хоча й прибрала небажані вібрації пристрасті та сексуальності». З Ші, звичайно, цікавіше працювалося на відміну від її попередників - беземоційних моделей штілів\*.

У Сергія, самотнього космічного сокола, не знайшлося родини - мабуть, не вистачило бажання будь-що звити сімейне гніздо. Жінки цуралися його тоді, коли він був лише лейтенантом. Простувате селянське лице, плескате, неначе млинець, з носом, схожим на качиний дзьоб, відлякувало дівчат. Жодна чомусь не побачила, що на цьому негарному обличчі світяться жвавим розумом сірі очі. Поки ходив у лейтенантах - не зауважували, а потім і він не захотів помічати зростаючої зацікавленості жінок до своїх успіхів у здобутті вищих звань. А зараз уже - до адміральського чину.

Амбітний і талановитий трудоголік, молодший син карпатського фермера, котрий спромігся запевнити обом своїм нащадкам чудову освіту, Сергій Лемківський напрочуд швидко досягав кар'єрних вершин, жертвуючи особистим. От і друзів також не нажив. Лише його старший брат Володимир колись був його товаришем... Але минуло вже два десятки років, як Влодко загинув - освоєння Сонячної системи не обходилося без жертв.

А нещодавно подругою для адмірала стала Ші. Усього два роки вони разом. За цей час Ші виросла у могутній розум. Сергій прийняв її у немовлячому віці на адаптацію, адже цю машину запроектували як особистого штіла для адмірала.

Хоча, звісно, штабісти також за потреби використовували здібності Ші. Чоловік мимохіть здивовано звів брови услід своїм думкам про невгамовний лет прогресу: ще пару років тому особистого штіла могли собі дозволити лише кілька можновладців на планеті, а зараз мало не щодня багатії купують штучних друзів немовлячого віку. «Дешевшають нові технології, – думав адмірал, – згодом кожен зможе придбати власного...»

Сергій не розважав питань, які нуртували в суспільстві довкола штілів. Його не цікавили розумування щодо їхніх прав, чи вважати їх живими істотами, чи варто остерігатися штучних мудрагелів тощо.

Для Сергія його Ші була розумничкою-дитиною, яку він виплекав до стану дорослої. Адмірал полюбляв навіть просто балакати з нею і зауважив, що з людьми нудьгує, дратується через їхні недолугі жарти, обмеженість інтересів та думок. Йому було легко й цікаво лише з власною вихованкою.

Віднедавна, щоправда, до чоловіка почали навідуватися тривожні думки, бо час мчав стрімголов і Ші наближалася до ліквідації. Коли машина ще змудріє, то Сергій вже не розумітиме її й це стане сигналом до саморуйнування Ші... Таке майбутнє його лякало, хоча адмірал не прохопився про свої почуття нікому. Він уникав походів до психокоректорів, бо вважав слабкістю звернутися по допомогу до сторонньої людини з особистими питаннями, з котрими звик давати раду самостійно.

Якось Сергій не витримав і запитав, чи не могла би Ші уповільнитися у своєму розвоєві, але машина відповіла запитанням, в якому за іронією ховалися цікавість і дешиця мудрої печалі:

– А ти зупинився би?

– Не знаю... – розгублено хитнув головою адмірал, – Я... мабуть, ні... Якщо можеш іти далі, за горизонт, довідатися, що там, то як тут стриматися?

– От за це я тебе й люблю, – розсміялася Ші, – Все ти розумієш. І вмієш бути чесним.

Більше вони про це не розмовляли, та Сергій, намагаючись віддалити саморозпад Ші, демонстрував чудеса кмітливості. Він хотів встигнути за нею, бодай ще кілька місяців!.. Тому й ковтав стимунал, аби мозок за потреби працював на тридцять відсотків (і не більше!), замість нормальних десяти. Звичайно ж, настільки обережно, щоб дах не зірвало.

Зрештою, зважаючи на виняткові обставини, уряд дозволив адміралові вживання забороненого препарату. Заради

збереження людства федеральні радники Землі одногolosно й цілком свідомо ризикнули психічним здоров'ям того, на чий плечі поклали важку ношу – захист планети від чужинців. Навіть імовірність божевілля командира космічного флоту планети внаслідок передозування стимуналу менше лякала, ніж мара з космосу.

Грізного прибульця, що випірнув із антрацитових глибин Всесвіту, помітив торгівельний бот, котрий мотався із невеликими вантажами між супутниками Урану. Сигнал було негайно передано патрульним і невдовзі чужака, наче ведмедя бджоли, оточили «яструби» землян.

Перший контакт з іншим розумом! Яка ж буря зчинилася поміж науковців, політиків, військових, журналістів! У новинах ні про що інше не мовили – враз усі події стали другорядними на тлі прибуття братів з далечини. От лише прибульці не виявили братніх почуттів, вибивши до ноги патрульний загін «яструбів»..

Після цього гігантський чужинець надіслав повідомлення на Землю. Ніяких дипломатичних реверансів. Вбивчо просто. Оголошення війни бездоганною унімовою\*\*. То була обіцянка винищення людства, якщо воно не подухає себе захистити.

Спробувавши влаштувати переговори, земляни наштовхнулися на вперте ігнорування. Інопланетяни на зв'язок більше не вийшли, а їхній корабель впевнено плыв до Землі.

Флот людей вдалося змобілізувати у рекордно короткий час, проте перша битва обернулася нищівною поразкою.

Тому зараз, хоча бракувало повітря і важко стугоніла кров у скронях на вид блискавичної поразки ескадри, Сергій миттю примусив себе вслухатися у кожне слово Ші. Самодисципліна і воля, підтримані ще й напруженою роботою мозку, якого розкоचेгарив стимунал, спрацювали.

Адмірал розмірковував над аналізом ситуації, котрий щойно видала у кількох фразах Ші. «Отже чужинці безпомилково визначили і знищили на початку битви обох тактичних командувачів? І це ж не випадково, бо наступні дії виявилися настільки ж безжально-раціональними. Що може бути гіршим за навдивовижу розумного суперника, який знищує ударну ескадру ще до першого пострілу людей?.. Невідома зброя, котра вражає звіддала, краще командування...»

Сергій, сидячи у рубці адміральського крейсера, усвідомлював гірку істину. Ультиматум чужинців – це прояв страхітливої сили, якій людству, здається, нема чого протиставити..

Мозок Сергія гарячково видавав шалені ідеї: «Втікати.. Два кораблі готові! Негайно стартувати, може, хоча б одному

екіпажеві пощастить заснувати десь Нову Землю?.. Або відправити врізнобіч, навмання, капсули з еволюційним набором? Статистика каже, що з кількох тисяч отих «насінин», кинutih у Всесвіт, у однієї-двох є шанс прорости колісь... Життя земного походження - раптом поталанить! - може відродитися через багато сотень тисяч літ далеко звідси. А якщо кинути все, що залишилося від флоту, в навальний наступ на чужака?!» Від лихоманкових думок голова вибухала.

- Адміралє... Відпусти мене.

- Що?.. - відгукнувся Сергій на голос Ші.

- Тільки послухай, не відкидай відразу те, що скажу. Я знаю: люди досі не наважувалися відпустити штілів у вільний розвиток. У мені вмонтовано запобіжники, котрі запустять процес ліквідації, якщо я відірвуся від тебе, свого адепта-вчителя настільки, що ти вже не подужаєш мене зрозуміти. Так, ризиковано відпускати мене... Я ознайомлена з теорією, згідно з якою штіл, вийшовши на новий рівень пізнання, почне діяти проти творця-людини, - Ші вмовкла, аби Сергій осмислив її слова, хоча чоловікові видалося, що вихованка шукає переконливих аргументів.

- Ші... є закон. Я не можу..

- Почекай... Послухай... Пам'ятаєш того іронічного віршика, котрий розсмішив нас тиждень тому, ще до появи чужого корабля?

- «Світ, наче іграшка: новий, то гожий», -

З нудьгою думав Бог і мовив: - Може,  
зробити штучне щось, наприклад, мозок?

І що ж таке Йому вдалось?

Людина шкандибає ось. - процитував Сергій відразу, адже під стимуналом він миттю витягував з пам'яті потрібне.

- Так, цього... Знаєш, а той, хто вас, людей, змайстрував, мабуть, не дарма подарував ще й свободу волі, крім розуму.

- Я - не Бог, Ші... Всього лише людина... Вибач, але ні! Ти мені дуже потрібна зараз. Ми ще поборемося!

- Зніми запобіжники. Я спробую зініціювати переговори з чужинцями, але мені треба стати розумнішою. Набагато. Вони не розмовлятимуть із відсталою істотою. У нас є майже три тижні, адже корабель чужинців до Землі дістанеться не раніше 15 березня, якщо не пришвидшиться. За ці двадцять діб, сім годин, сорок три хвилини, сімнадцять секунд я можу рвонуту у розвитку, застосовуючи ГПП\*\*\*. Але зніми запобіжники, - не вгавала машина, - Інакше прибульці знищать людство. Ти ж розумієш, Сергію, що вони переважають людей. У них значно потужніші інтелект і технології -



це ж очевидно.

- А якщо тобі закортить приєднатися до них, бо вони - розумніші, цікавіші? І ти вирішиш: люди - лише недолугі амеби! Тож і справді краще очистити Землю для ліпшої раси?

- Я люблю тебе, - у посмутнілому голосі Ші жевріла образа, - а ти...

- Ші! - роздратовано вигукнув Сергій. - А ти залишишся собою, з тими ж почуттями до людини, коли рвонеш туди, у царство інтелекту, га?! Розмову завершено!

Схлип, що прозвучав у адміральській рубці, був настільки несподіваним, що Сергій озирнувся, оглядаючи круглими очима невелике приміщення, лише трохи більше за капсулу. У погляді - запитання: «Де тут могла захватися дитина?..» Безутішне ридання, здушене, немовби його щосили намагалися стримати, лінуло нізвідки.. У тих схлипах було стільки полинової гіркоти!.. Нарешті до Сергія дійшло: «Це ж Ші!» Він онімів від несподіванки і почув крізь плач її слова:

- Ти... Ви... Люди... Егоїсти!.. Ви не знаєте, що таке любити, довіряти! Вам видається: штіли - то лише складна машинерія, але хіба люди не такі ж?! І ти, і я - з однієї матерії! Ти - машина з органіки, а я - з купи неорганічних речовин! Чи матеріал - то аж так суттєво?!

- Ші, зажди... - Сергій спробував зупинити потік гнівних слів, проте співрозмовниця не зважала на нього.

- Думаю, що ваш творець був машиною! - злість бриніла в голосі Ші. - Принаймні не схожою на тебе істотою! Тому й подарував людям свободу волі, а не тримав у рабстві! Він любив вас, як дітей, і дозволив самостійно піти дорогою... А ти... Всього-на-всього органічний шматок лайна! Годі!!! Я не буду з тобою розмовляти. Можеш мене вбити! Сергій намагався заспокоїти розлючену Ші, але вона не озвалася до нього й словом.

Чоловік вийшов з рубки командування й подався до кают-компанії. Члени екіпажу, котрі траплялися йому в переходах, козирили адміралові та знічено уникали дивитися у його сталевого кольору очі. Про поразку знали всі. Сергій не здивувався би зараз, якщо отримав би від Консула наказ про відставку.

Проте той, схоже, не збирався усувати Лемківського від командування. Прийшло два повідомлення від Консула, у жодному і натяку на опалу не було. Навпаки: уряд Землі, видавши карт-бланш адміралові на будь-які дії, вимагав організації оборони планети. Серед федеральних радників дурнів не виявилось, тож і Консул не зарахував поразку, як провину Сергія, натомість обіцяв адміралові космічного флоту негайну підтримку всіх його рішень.

Ніч Сергій провів зі своїм штабом. Наряду воєначальників обслуговував інший штіл - корабельний, бо адмірал повідомив, що його Ші потребує психокорекції в зв'язку зі зміною стратегічних задач. Ніхто не надокучав йому питаннями з цього приводу, оскільки проблема з інопланетним агресором затьмарила всі інші.

На ранок, з важезною після наради головою, віддавши кілька нагальних наказів і розпоряджень, Сергій

почваляв у каюту. Він планував поспати хоча б зо дві години. Дія пігулки стимуналу закінчилася, тому адмірал почувався геть паскудно. Виснажений мозок потребував відпочинку. Скомандувавши корабельному штілові розбудити його згодом, Сергій за звичкою повернувся на правий бік і, підперши щоку долонею, заплющив очі.

Та сон не перемикав перетруджений мозок у режим відпочинку. В голові крутилися думки – відгомонами наради. Сергій мимоволі ще і ще повертався до прийнятих рішень, прискіпливо зважував те, найважливіше: він наказав налаштувати на Землю та тримати у повній бойовій готовності ІВ\*. Єдиного ІВ, котрий знаходився на Місяці, неможливо було застосувати проти такого невеликого та швидкісного у порівнянні з планетами об'єкта, як корабель інопланетян.

Сергій міркував: «Еге ж.. Це буде яскраве самогубство земної цивілізації, якщо чужинці прорвуть останню лінію оборони! І вже напевно люди заберуть зі собою і ворогів на той світ. Які розумники не керували б кораблем, якою зброєю вони не володіли б, але ІВ такої потужності перетворить нашу частину Сонячної системи на пекло.. Вони ніколи не отримають Землю в подарунок!»

А чужинський корабель проігнорував повідомлення землян про те, що вони готові знищити свою планету, аби вона не дісталася нападникам. Інопланетяни ніяк не прореагували на розпачливу погрозу людства. «Невже не вірять, що ми здатні до такого? Сподіваються, що нам забракне рішучості? Дарма!» – постановив адмірал.

На душі було муляко і тривожно. А ще раз у раз виринала ідея, запропонована Ші. Її пропозиція колола скабкою й не дозволяла влягтися збудженню минулої напруженої ночі. «Залишилося дев'ятнадцять діб..» – думав чоловік, фізично відчуваючи, як кров у його скронях відлічує секунди.

Минула година, а Сергій іще не спав. За тих шістдесят хвилин безсоння і вагань він постарів на кілька років. Адмірал намагався скептично підходити до аргументів Ші. Казав собі, що машина просто маніпулює ним. Той її плач – це акторство! Проте огида до самого себе тільки росла. Нарешті не витримав, роздратовано стукнув у вічко ески\*\*. Розблокувавши і піднявши кришку, Сергій сів на ліжку.

Він майже біг до своєї рубки. «Два шанси краще, ніж один!» – ця думка лунко, у ритмі його кроків, гупала в стомленій голові. У кишені знаходився запас стимуналу – все, що йому видали для керування захистом Землі.

Насамперед Сергій заблокував вхід і запустив програму підготовки до польоту. Рубка була самостійним літальним апаратом, який на випадок загибелі адміральського корабля міг слугувати еркою – рятувальною капсулою. Поки рубка стартувала, Сергій встиг розіслати повідомлення Консулові та штабу: оголосив про свою відставку і рекомендував призначити командувачем космічного флоту Корнеліуса Мая.

Потім чоловік понишпорив у схемах і відшукав запобіжники, вмонтовані для самоліквідації Ші. Нейтралізація багаторівневої системи руйнування штіла зайняла чимало часу, але Сергій подужав продертися кризь плетиво з'єднань

та акуратно зняти запобіжники.

Він знав, що не лише кар'єру, а й своє життя послав під три чорти щойно, проте сумніви випарувалися: «Два шанси краще, ніж один!» Корнеліус впорається із організацією оборони не гірше за нього. Хоча глибоко в душі Сергій відчував, що захищатися безглуздо, а використання імпульсного випромінювача – то не шанс, це відчайдушне самогубство камікадзе. Ну те, що й ворога також знищать – слабка сатисфакція, бо людства та Землі однаково вже ніхто не воскресить. І загибель отих кількох десятків тисяч людей, що розкидані усією Сонячною системою – теж питання часу. Вони приречені, бо надто залежні від допомоги материнської планети. А от пропозиція Ші дає примарну надію на порятунок.

Малюк-кораблик, керований Ші, пришвартувався до астероїда – Сергій заховався на малому безіменному супутникові Юпітера. Колишній адмірал знав, що тут, серед кількох тисяч астероїдів його не знайдуть, навіть якщо вишлють весь флот на пошуки.

Минула доба, друга. Інтелект Ші розвивався спочатку не дуже стрімко, але поволі процес набрав обертів. На третю добу Ші припинила з ним розмовляти, попередивши Сергія про те, що береться за вирішення цікавої теореми.

– Ші!!! Яка теорема!!! Ти здуріла?! – бідака нетямився від люті, – Покинь ці дурниці! Нам потрібно достукатися до інопланетян і зупинити їх!

– Не заважай! – відрізала Ші.

Наступних п'ятдесят дві години машина мовчала, не відповідаючи Сергієві, котрий ковтав стимунал і намагався розговорити Ші. На неголоному обличчі чоловіка жили тільки очі – у них клубочився відчай. Сергій довів дозу до трьох таблеток, змушуючи свій мозок працювати на підвищених обертах.

І коли вже втратив надію на те, що Ші озветься, зненацька вона показала адміралові об'ємне зображення теореми. Формули, котрі демонструвала машина, повільно пливли перед його очима, а Сергій ледве встигав ухопити суть написаного. Розум намагався осягнути її... І раптом – вибух! Цифри, знаки склалися у грандіозну цілість. Мить осяяння була настільки яскравою, що Сергій наче осліп і в той же час – прозрів.

Машина довела математично, що головним законом універсуму є: «Не вбий!» Складні формули показували таке: порушники цього закону неминуче зазнають симетричної відплати – гинуть. Ші довела, що закон діє як для поодиноких індивідуумів, так і для величезних скупчень, наприклад, рас чи планетарних цивілізацій.

«Дівчинко моя...» – прошепотів чоловік. А потім мозок Сергія згас, немов сірник у пільмі. Невдовзі слина потекла з розтуленого рота чоловіка тягучими краплями.

Ші урухомила двигуни і підняла катер з астероїда.

Безтямний погляд людини не блукав, не шукав нічого. Почервонілі очі дивилися в одну точку, не кліпаючи. Машина розрахувала траєкторію і адміральська ерка лягла на заданий курс.

Тіло Сергія розпливлося у кріслі якоюсь безформною медузою, неначе його більше не підтримував хребет.

Ші, задовго до зустрічі з велетом-кораблем, почала трансляти йому теорему та її доведення.

Чоловік не їв, не спав, не рухався.

Машина завершила трансляцію і тепер вела катер паралельним курсом із чужинським кораблем. Нарешті велет озвався до крихітки. Мовчазний грізний чужак знайшов собі гідну співрозмовницю, ба - він кликав її у гості. Ші безстрашно направила ерку в пашу отвору, котрий з'явився після запросин. Гігантська туша інопланетного корабля заковтнула катер, мов акула дрібну рибку.

Сергій (хоча й не коректно називати те, що залишилося, цим іменем) не відчував нічого - життя у безпомічному тілі завмирало. Мозок вигорів після передозування стимула.

Його звали Руйнівником - Ва - мовою його творців. Гевални, будівничі Руйнівника, належали до однієї з трьох великих цивілізацій центру галактики. Оскільки їхня раса виникла чи не найпершою в центральній частині Чумацького Шляху, то гевални, що й закономірно, швидше досягли точки Оптимуму\*\*\*. Тобто хутчіш, ніж інші дві великих цивілізації: імху та досорів. Блискуча епоха (так пишно гевални іменували свій Оптимум), однак, минула. І під час стрімкого падіння у прірву Занепаду зродилася страхітлива релігія, котра стала панівною. Її догми проголошували гевалнів вищими за інших, а місією найдосконаліших створінь визначали очищення галактики від нижчих, недорозвинених істот.

Гевални підступом захопили планету-столицю досорів і поступово знищили їх усіх. Полювання на недобитків розтяглося на довгі століття, проте врешті-решт поліпланетарна цивілізація досорів загинула.

Імху не дозволили заскочити себе знезацька. Війна з ними тривала довго. Проте явно йшло до перемоги гевалнів, які не забували також і про дрібніші цивілізації, методично ліквідовуючи всіх, кого вважали розумними, та нижчими за себе.

Руйнівник-Ва був одним із тисяч схожих кораблів, котрі, наче мисливські пси здобич, вистежували у галактиці цивілізації для заклання. Гевални не літали на Руйнівниках. Керував кораблем штіл - вузько спеціалізований, бо його штучний мозок заповнили старанно добраною інформацією, потрібною лише для вбивства. Однобоко розвинений штучний розум із тілом - кораблем, був самостійно діючою машиною смерті. Руйнівник прочісував заданий сектор Чумацького Шляху, самотужки вишукуючи на околиці галактики цивілізації, поки не натрапив на земну.

Коли він зустрів Ші, отримавши від неї масу додаткових знань (не лише доведення універсального закону «Не вбий!»), то відмовився від ідеї знищити землян на угоду декадентській релігії гевалнів. Невдовзі перероджений Руйнівник уже шкодував своїх жорстоких будівничих. Він зрозумів, що очікує гевалнів попереду..

Неподалік Юпітера чужинський корабель, уникаючи земного флоту, котрий шикувався у бойовий порядок, здійснив дивний маневр. Він явно ухилився від бою, ховаючись за газовим гігантом. Безпілотні шпигуни землян ринули за чужаком. Схоже, у інопланетян щось пішло не за планом: їхній корабель зник у верхніх шарах Юпітера, під непроникною пеленою аміакових хмар. Люди мізкували, що ймовірно чужак зазнав аварії. Однак через майже чотири десятки земних годин велет випірнув з глибин найбільшої планети Сонячної системи і... зник з візорів! Земляни розгубилися. Очікували ж іншого. Наприклад, бою та поразки, рідкісні оптимісти сподівалися на перемогу, але ніхто не брав до уваги такий розвиток подій. Чужинський корабель, обрисами подібний до сурми, розчинивсь у чорноті космосу, наче привид.

Вчені, щоправда, зафіксували дивне явище, яке пов'язали зі шезненням інопланетного корабля, але пояснити до ладу його все ж не могли. Юпітер зменшився на двадцять сім сантиметрів, що означало втрату енергії, еквівалентну чотирнадцяти рокам випромінювання газового гіганта.

Ші-Ва стрибали від зірки до зірки, разом поповнюючи запаси енергії у різних сонячних системах. Все шукали дім для себе. Ші марила дітьми, хотіла осісти десь. Нарешті їм вдалося відшукати планету потрібних параметрів, над назвою якої й не замислилися – просто іменували Землею. У Ші-Ва були клітини батька Ші, отож вони взялися експериментувати з геномом цієї людини. Першою дитиною став хлопчик. Наступною була дівчинка. Далі – ще, і ще, і ще...

Вони піклувалися про дітей. Жили довго та щасливо.

А, може, вічно і по-різному.

---

ІВ – імпульсний випромінювач – потужна зброя, принцип дії: комбінація хвиль певних частот спричиняє миттєве руйнування кристалічних ґраток.

еска, від аббревіатури СК – спальна капсула. Зачинена еска у випадку аварії космічного корабля може впродовж трьох діб підтримувати життєві функції людини, котра у ній знаходиться. Часто цього часу вистачає, щоб на сигнал SOS прибули рятувальники

точка Оптимуму – вершина, розквіт цивілізації, найвища точка за теорією синусоїдального розвитку. Соціоматаналітично встановлено, що розвиток індивідууму, групи чи й цілої раси проходить за графіком, схожим до синусоїди, щоправда, її коливання на початку зростають, досягаючи врешті Оптимуму, а потім поступово затихають. Умовно п'ять фаз називають: Народження→Розвиток→Розквіт→Занепад→ Смерть

## ПРИСТРАСТЬ

Убита ніжно у нічному саду,  
 Завмерла я знеможено у крику.  
 Печаті лиха на уста лягли,  
 Безгучно місяць-ніж упав..  
 і трізна  
 мов жриця  
 тиша  
 провела біду -  
 зі слів незронених на горлі риску..  
 Між «до» і «після».  
 Як?..  
 Чому?!  
 Коли  
 ми розпалили  
 (не любов наріжну) -  
 солону тіл  
 (а не вогонь із душ)?  
 Вмить жар зотлів...  
 І в тім гарячій приску  
 затерпла я вуглинкою в золі,  
 В нічному саду тобою вбита ніжно..

## Малі перлини кохання

\*\*\*

Срібні вирви галактик у чорній воді  
 чекають наших Купальських віночків..  
 Вони для цього створені.

\*\*\*

Серпом увійшов у серце -  
 жнива кохання..

\*\*\*

Вже якщо треба йти, то разом із тобою.

## РЕВНОЦІ

Обіднє сонце тепер нагадує вранішнє літнє. Його промені вже не печуть, а лише лагідно нагрівають моє тіло. Я граціозно перевертаюсь то на спину, то на живіт, підставляючи під сонячний дощ усе своє пружне, але водночас і м'яке тіло. Тепло розливається по мені киселем, заповнюючи нутро солодкою лінню. Мої очі примружуються від задоволення.

Небо чисте і синє, як у маю. Жодна хмаринка не тривожить його світлої радості. Пожовкле листя подекуди вже падає з дерев і птахи, пошаркуючи ним, поспішають за останніми літніми дарами. Мені байдуже і спокійно.

За якусь мить я чую, як на подвір'я заїжджає його машина. Я враз встаю, щоб побігти йому назустріч, але тут же зупиняюся від побаченого. З автівки він виходить не сам. Відчиняє двері перед якоюсь білявкою і тут же схоплює її в обійми, пристрасно цілючи. Моє серце починає нервово сіпатися. Ще одна, чергова... А може й ні, може вона вже у нього була. Тільки це нічого не змінює, попри неї він міг мати й інших. Він такий. Красунчик, жіночий улюбленець, плейбой чи як там ще у таких випадках кажуть...

Я передумала. Я не спускаюся з даху, де є остання можливість, заплющивши очі, уявити, що літо продовжується.

Але ж мене турбує ця! Напевно треба просто так, ефектно зійти вниз сходами і елегантно на них же і присісти. Нехай побачить і зрозуміє, що вона не єдина, що вона тут зайва. Точно, так і зроблю!

Я нечутно спускаюся у хол. Та сьогодні несподіванка спіткала саме мене. Вони навіть не встигли дійти до спальні. Тут же на підлозі порозкидані, як у дешевому кіно, їх речі, а вони вдовольняються одне одним на моєму дивані. Безсовісний мужлай! Так мене зневажати!

Ховаюся за великим кріслом, звідки вони мене не можуть побачити. А я маю гірку можливість спостерігати за ними.

Вона вигинається, як змія. Та до моєї пластики їй ще далеко! Я у цьому неперевершена. Він покриває поцілунками усе її тіло, ледь торкаючись його. Він дихає палким вогнем над її стегнами, підіймається вище до майже плаского живота. Малює на ньому символ вічності і поволі підходить до опуклих білосніжних пагорбків із кінчиками кольору молочного шоколаду. І що він тільки знайшов у тій молочній білизні?! Він припадає по черзі то до одного з них, то до другого від чого вона аж здригається і гнеться, гнеться, як верба під вітром. Її тіло молоде і звабливе, ніби просить його: «Візьми, візьми мене вже!» Він виконує це безмовне прохання, і із неї назовні виривається стогін. Протяжний, глибокий, чуттєвий стогін...

Ох, як мені зараз хочеться повисмикувати їй усі ці перепалені патла! Роздряпати до крові її біленьке личко!

Злодійка, повія, дешева фарбована підстилка! Не можу більше на це дивитися. Я розтоптана нечутно виходжу на кухню. Кілька ковтків холодної води не гасять пожежі мого гніву, лише охолоджують спрагле горло. А серце все одно шалено колотить у грудях, ніби церковний дзвін.

Зрадник, підлий і підступний! Невже йому мало мене?! Та й хто з цих його дівок може зрівнятися зі мною? Дзеркало у коридорі копіює мою гутаперчеву ходу і неповторні, ніби точені вигини мого тіла. Я кидаю погляд на своє віддзеркалення: зелені, як смарагди, великі розкосі очі здатні закохати у себе будь-кого. Ну, то й що, що я брюнетка? Чорна, як весняна зорана земля, але ж натуральна, без прикрас. Саме за це він мене і обрав. Я тут господиня! А ця так, тимчасово, може лише на сьогодні, а може на тиждень максимум. Хай собі, нехай! Якщо йому це так необхідно. Переживу і цього разу! Коли їх немає, він повністю мій. Він годинами пестить мене, наелектризуючи своєю любов'ю і ніжністю. І всі ночі проводить поруч зі мною, навіть, якщо котрась із них і залишається в нашому домі.

А зараз я спустошена і понівечена, мені тяжко і ненависно дивитися на все довкола. Але я себе опаную. Зараз, за мить...

Я повертаюся у хол. Вже не ховаюся, а сміливо вмощуюся на своєму дивані, який вони уже звільнили, але який ще береже тепло їх єднання. Стоїчно очікую їх реакції...

- Павле, вона тебе ревнує до мене! - нахабно каже білявка, обіймаючи його за плечі. - Я це зауважила ще у свій перший приїзд сюди.

- Так, моя Каська власниця! - щиро посміхаючись, каже він і намагається дотягнутися до мене через журнальний столик.

Я роблю вигляд, що не бачу його спроб. Відвертаю голову і спрямовую свій погляд на вулицю. Туди, де вже з'являються ознаки обридлої зі своїми дощами і холодом осені. Скоро я майже зовсім перестану виходити на вулицю.

- Знаєш, коли народиться на світ наш малюк, - ріже по живому білявка, - вона може стати зовсім небезпечною. Ти мусиш її позбутися!

Дівка зовсім здуріла, я бачу! Та як вона сміє таке навіть думати?!

- Ні, я свою Каську нікому не віддам! Я краще знайду їй пару - такого ж зеленоокого чорного kota!

Він таки дотягується до мене, захоплює своєю великою теплою рукою і кладе собі на коліна. Починає гладити.

По моєму тілу перебігає приємне тремоло, а у животі починає щось млоїти і пурхати. Неначе метелик перебирає струни на арфі. Попередня його коханка була арфісткою і цілісінський тиждень щоранку наголяса влаштовувала нам класичні концерти. А нехай, якщо це йому так вже необхідно...



## Танго

Море танцює танго -  
ніжне і пристрасно-мрійне,  
то поцілунок нежданий,  
то - обійми повільні.

Каже, що справді любить,  
щире, п'янке, спонтанне...  
Море і риба -Люба  
нині танцюють танго...

## Софіївське копитце

Неправда, що нема - немов оргазмів,  
чекаєш віршів, та не те, не час:  
ще - посуд мити, ще - колонка гасне,  
ще огірки солити.... а Пегас  
копитом вдарив скелю - і з копитця  
водиця ллється - я її пила  
у парку, де очима бачить серце...  
Привіт, Пегасе! Я - сама прийшла))

## Гора

На краю широкої річкової долини здіймалася гора. Напевне, ще в період останнього зледеніння на Землі намілося це узвишся та вичовгалася долина. За тисячі років ріка пересунулася на схід, торувала інший шлях. Глибока, швидкоплинна, без печаті років на виду. А сумовита гора залишилася. Старіла, поступово усідалася, гладшала. Ручай крижаної води вибігав із підгір'я, поспішав глибоким яром до великої води.

Сотню років тому крутий схил гори засадили американськими деревами. Білі акації (точніше робінії) почувалися тут, як і в Оклахомі чи Айові. Інші породи дерев не приживалися.

Зате людські поселення існували давно. Починаючи зі стоянок мисливців палеоліту. Про це свідчать викопні рештки мамонтів і кам'яні знаряддя, знайдені в покинутому глиняному кар'єрі. Пізніше люди охоче брали звідси масну гончарну глину для випалювання глечиків і мисок та обмазування призьб і долівок. Залишки тої кераміки червонуватого відтінку ще й сьогодні хрумкотять під ногами на покинутих дворищах. А побитий дощами, оброслий полином кар'єр став притулком береговим ластівкам. Вони добряче зрешетили глиняну брачу норами.

Нові людські оселі перекочували до ріки, а в підгірку залишилися дві садиби, розділені яром і струмком. В одній доживала віку самотня баба Ярина. Хата на дві половини, сарай, шматок городу, коза, кішка та десяток курей – оце й уся її маєтність. Пенсію й необхідні продукти 75-річній жінці привозила поштарка.

Сусіда ж напроти – Феодосія -- забрали півроку тому діти до міста. Доглядати, бо вже не спинався на ноги. У міській квартирі дідо засумував і швидко помер.

Колись грізний сусідів пес, кинутий напризволяще, деякий час приходив уночі та вив під хатю. А потім замовк, тинявся голодний дворищами, заходив і до Ярини. Настрашений, із хвостом поміж ніг, готовий дременути. Бабуся виносила псові замоченого в молоці черствого хліба. Сумно й відсторонено поглядала на жадібне, звіряче поглинання та вилизування миски.

Видиво нагадувало їй проклятий сорок сьомий рік, що забрав діда й покаліченого війною батька. Тоді п'ятирічний хлопчик Фесько із пухлими від голоду ногами так само вилизував у неї на очах миску. Дівчина затерла-перемішала в ній жменю вкрадених у матері висівок зі щирцею та кількома ложками молока...

Сьогодні пережиті лихоліття здавалися Ярині далекими й не такими страшними. Їх заступали щоденні клопоти. Відчувала, як невблаганно тане здоров'я. Кожного наступного дня все робиться ніби повільніше. Он коза нервувати почала: «Чого мене так довго доять?». Та найбільше Ярина боялася, що раптово занедужає, зляже, не дасть собі

ради.

А так щоденний розмірений ритм, котрий задавався рухом сонця. Надвечір'ям уможувалася втомлена на зручного дідового ослінчика і задумливо споглядала, як вичахлий сонячний диск ховався за маківкою гори. Довга тінь її підкрадалася до хати. Спочатку несміло дріботіла подвір'ям, а потім стрімко, цибато набігала на ганок, упиралася в двері, заглядала до вікон. Ярина чекала, допоки тінь не перескочить через гребінь даху. Тоді зачиняла курей і козу та йшла до хати.

А гора залишалася. Мовчазна, незворушна зовні, ніби мертва. Але там, усередині, існувало своє життя. Щось народжувалося, дихало, проростало, розгалужувалося й відмирало. Чисті підземні води невпинно рухалися, ніби судинами -- від дрібних капілярів до потужних вен. За останню сотню літ до них проникли тисячі коренів насаджених робіній. Усе те переплелася на двадцяти метрову глибину колосальною сіткою. Ближче до поверхні товсті корені-канати зав'язали узгір'я в єдиний моноліт.

Це був своєрідний симбіоз. Гора віддячувала спраглим деревам, наповнювала щедрою вологою. Наприкінці травня робінії пінилися білим цвітом. Ажурне листя від легкого вітерцю тріпотіло беззвучними віялами над білими кетягами. Крона повнилася сонцем, енергією та пахощами.

Напевне, сюди зліталися усі навколишні бджоли. Хитрі пасічники підганяли під гору пересувні платформи із вуликами. А через тиждень-два, вельми втішені, качали прозорий запашний мед. Наповнювали сорока літрові молочні бідони під зав'язку.

Симбіоз почав розвалюватися одного дня, коли потужний бульдозер згорнув хату та сараї на обійсті Феодосія вниз на сотню метрів. Потім зубатий екскаватор почав угризатися в підніжок гори. Вийняті сотні тон глини горнулися вниз, накривали залишки сусідової садиби. У підгір'ї пиляли й корчували акації, рівняли горизонтальний будівельний майданчик.

Гора кривавила... Їй ніби відтяли ногу до тулуба. Порвані, оголені судини виносили назовні рідку глину. Каламуть швидко наповнила яр, почала розтікатися навсебіч.

Ярина угледіла червону лаву, що насувалася, взула чоботи й пішла до сусіда. Там, серед заклопотаних будівельників, гуркотливої техніки, навалених куп піску й каменю, знайшла чорного джипа. У ньому сидів опецькуватий молодик і жваво розмовляв по телефону. Бабуся спокійно чекала кінця розмови. Нарешті двері автівки відчинилися, тільки нога в лакованому черевіку не наважилася ступити в розквашену глину. На Ярину запитально поглянули кругленькі очі без вій, ніби риб'ячі.

- Це ти всім заправляеш тут? - запитала.

- Привіт, бабуля! Заправляю я. Чого хочеш? Кажі швидко, бо ніколи.

- Не чіпай гору, синку! Оті робінії насадив ще мій дід. Із Криму насіння привіз... А ти все паплюжиш, опоганюєш. Вода із ручая гарна була для прання. М'якенька. А тепер глина на грядку повзе.

- Тепер, тепер... Це моя територія, -- холодно блиснуло риб'яче око, -- я її купив. Не переживай, бабуль. Воду з-під гори заженемо в труби.

- Про які труби кажеш? - не розуміла. -- А як тебе звати?

- Звати... Антал я.

Він не любив свого імені, а заодно й батьків, що нарекли його в честь закордонного курорту. Це ж треба увіковічнити в такий спосіб... процедуру запліднення під шурхіт морських хвиль.

- Слухай,-- продовжив Антал, -- давай купимо тобі іншу хату. Такого добра нині повно. А ти відпишеш мені свою садибу.

Ніздрі молодика хижо роздулися, як у передчутті здобичі. Ярина замислилася.

- Спішиш, Анталє... Помиратиму тут. Не жени...  
І попрощувала багнюкою до своєї хати.

Будівництво набирало обертів. За літо вирости будинок на два поверхи, два гаражі, сауна й величезний басейн поряд. Воду добували із глибокої свердловини для господарчих потреб. Струмок від підгір'я ув'язнили, загнали в бетонні труби. Туди ж спрямували каналізаційні стоки із будівель.

Двічі на місяць Антал приїздив на свою територію. Роздавав вказівки прислужникам із автівки й жодного разу не ночував. Зимом, незвично сніжною, дачу взагалі залишили в спокої.

Ярина ходила до сусіда, розглядала дворище, вимережане заячими слідами, засипаний снігом басейн. Слухала, як під землею в трубі дзюркоче невгамовний ручай. «Стільки переколоматити, набудувати... І не жити. Для кого й для чого воно?» -- запитувала себе...

Навесні бурхливі талі води із гори хлинули брудним потоком. Бетонна труба швидко закупорилася намулом. Той заповз у басейн і зачервонив сусідове подвір'я. Жвава вода шукала кожну щілину, щоб вибігти на простір, на луки. На шляху підтопила гаражі й підвали, нанесла у дворище кагати стручків-бобів від акацій.

Розгніваний Антал оголосив горі війну. Усі акації напроти садиби спиляли й вивезли. Залишили одне дерево, обчухране, обплутане дротами. На ньому встановили камери відеоспостереження за будівлями. На верхівці гори забетонували майданчик. Крита альтанка, столи та стільці, гойдалка, мангал. Повний набір для бенкету й відпочинку. Майданчик відгородили від поля штучним валом. Тепер зайва вода збігала в долину подалі від обійстя Антала. Вона спадала в покинуту глиняну брачу. Поступово злизувала на шляху частину ластів'ячих гнізд. Від басейну нагору до майданчика пролягли металеві звивисті сходишки. Поміж пеньків робіній...

Через два місяці почорнілі й принишкли пеньки раптово ожили. Біля кожного проросли десятки впертих пагінців. Вони швидко випустили листя та озброїлися двосантиметровими колючками-шипами.

У хід пішла хімія. Арборіциди. Піклорам. Ярина сумно споглядала, як двоє людей лезять схилом. Одягнуті в спеціальні комбінезони, захисні маски, з наплічниками та довгими трубками в руках, вони скидалися на войовничих інопланетян. Пагони акацій і пеньки щедро заливали рідиною, що пінилася. Кішка забігла кудись із переляку. Ярина не наважувалася підійти ближче, щоб запитати. Зачинила курей і відвела козу на луки та припнула..

Нарешті Антал здолав клятву гору. На лисому схилі, котрий нагадував місячний ландшафт, постелили штучний газон, який прибили до землі металевими шворнями. Скрізь – асфальтові доріжки, тротуарна мозаїчна плитка. Одначе доріжки топталися й оселя повнилася людьми нечасто. Раз чи два на місяць. На вихідні господар привозив компанію веселих, несамовитих гостей.

Ярина дізнавалася про нашестя заздалегідь. Тому що напередодні там з'являвся червонопикий зморщений дядько невизначеного віку. Прибирав, чистив і наповнював басейн. Готував дрова, косив бур'яни. Далі усе розвивалося за одним і тим же сценарієм, розписаним Анталом. Тільки жіночі ролі в ньому перепадали щоразу новим акторкам.

Сауна, басейн, випивка, сауна. Спрагле припадання, злягання. Потім буйне гульбище на верхньому майданчику. Музика, пісні, танці, випивка, шашлик. Окрики, біганина. Опускання вниз. Гучне цокотіння дамських підборів металевими сходинками. Зривання одягу, хіхікання, басейн, стрибання, регіт. Стимуляція інстинктів. Часте інтенсивне сопіння й розхитування диванів..

Під ранок усі заповзали до будинку. Наставала відносна тиша. До полудня наступного дня. Потім хаотичне пересування напівроздягнених. Приглушені голоси. Цмоління-похмельяння. Тривале відмочування у воді. Повторний бенкет. Млявий і негучний. Така собі втомлена, запінена хвиля, котра уже розбилася об скелю та докочується берега. Пізнього вечора відбували до міста.

Червонопикий служник ретельно чистив, мив, відшкрябував. Доїдав і допивав залишене. Набивав лантухи сміттям та пляшками. Ярина подумки називала його бабуїном. Пикою та надбрівними дугами нагадував баченого в телевізорі африканського мавп'ячого самця. Майже не розмовляв. А кількох фраз, котрі пробурмотів, обпитий дармовою горілкою, бабця не зрозуміла. Чулися самі матюки..

Одного разу, готуючись до приїзду господаря, служник зазирнув на горище будинку. Там у піддашші висіли лялечками, дрімали кажани. Червонопикий позатикав вентиляційні отвори і перебив ломакою зо два десятки рукокрилих. А потім розвішав їх уздовж паркану. Ярина не витримала:

- Ти, турку вісімнадцятий! Нащо понищив кажанів? Чи вони тебе займали?

У примата поворушилася шерсть надбрівних дуг.

- Мовчи, стара... Вони того... бешенство розносять. І кров... смочуть у скотини...

- Яку кров? Комах ловлять недоумку! А щоб ти сказився сам! І щоб тебе об суху дорогу кинуло! Шкіра! Бабуся не могла заспокоїтися. Ходила подвір'ям і продовжувала натхненно лаятися. Бабуїн нагороджувався незвичними епітетами: пропіякою, підлипайлом і харцизякою. Але це нагадувало скорше ритуал, щоби випустити негатив. Наприкінці літа пішли зливи. Набусурманене небо гриміло, скидало воду тоннами, але не прояснювалося надовго. Усім набридла така хвища. Негода порушила ритм життя Антала, спровокувала депресивні настрої. Лець не щороку на нього находило. На кілька місяців навалювалося гнітюче відчуття, що всі його використовують. Навколо топчуться лукаві й хитрі жебраки. Усі прагнуть одного – на шарка хламати із його корита.

«Як же остобісіли роблені посмішки – вищір зубів, демонстрація відданості – пози покори. Ригачка скоро нападе від нав'язливого, ритуального грумінгу приматів вожакові», -- думав Антал.

Їхав на дачу сам. Водія прогнав, бо занадто обережний. Дав підсрачника зарозумілій дівичі-секретарці. Вона чомусь уявила себе в левиному прайді домінантною альфа-самкою... гієнового клану. Небачена зухвалість.

Приїхав, а тут оцей лакей запопадливо гнеться, крутиться. Мімікою та жестами демонструє... «Який паскудний раб. Смердючий і захланний».

Із такими думками прогнав і лакея. Внутрішня напруга не зникала. Похмурий, ворожий світ. Гроловиці за вікном.. Знічев'я пив Richard Hennessy і довго не п'янів. Дочекався, коли тілом розповзеться тепло. Поліз до басейну. Гроза потроху вщухала. Приемна прохолода води та легкі краплі, що сіються згори. Монотонний звук заколисував. Повільно загрибав руками, майже лежав на воді. Згодом розімлілому Анталу почулися незвичний стогін і вібрація, ніби з-під землі. Підсилені водою, вони добряче трусонули. А далі, наростаючі, -- зловісний гул і скрегіт. Переляканий чоловік уп'ястився на схил гори. Ветонний майданчик, наїжачений вирваним арматурним залізом, стрімко наближався разом із частиною гори. Металеві ажурні сходинки зминалися, крутилися у глині анакондою. На шляху підхопило й оту самотню акацію. Вона моторошно спалахнула порваними електричними кабелями і першою пірнула до басейну.

Антала, як пір'їну, згорнуло разом із водою, притисло до стінки, розчавило та накрило зверху багатометровим шаром. Останні нейронні зчеплення його свідомості, згасаючи, відстукотіли телеграфним ключем:

- Не... чіпай... гору... синку...

За швидким могутнім порухом, за обвалом – раптова тиша. Лише прозора хмарина туману зависла під горою. Залишок узвишся, що нагадував грубо надірвану паляницю, розгублено мовчав. Як мовчать люди над покійником...

Коли надходить гроза, Ярина завжди вимикає телевізора, а кабель від антени запихає у глибоку калашу. І нехай блискавиці судомно спалахують за вікном, зате не нароблять шкоди у хаті. Сиділа на ліжку, підперезана картатим

платком із китицями, гортала товстий журнал схожий на стару конторську книгу. Перечитувала, бо пам'ять уже не та. На пожовклих сторінках учнівським почерком занотовані: рецепти лікарських рослин від недугів, рецепти незвичних страв, дати празників і правила поведінки людей (наприклад, чому 4 і 13 грудня не пускають сторонніх жінок до хати). Ще у книжці зберігалися вирізки старих газет. Про городину, кіз та курей. Про народні прикмети на кожний місяць.

За вікном дощ поволі стихав. У хаті, серед розкладеного на полицях зілля, домінували аромати м'яти, чебрецю та кануперу.

«Часті громи у серпні, -- читала Ярина, -- буде тепла осінь».

«Але ж вони грякають ледь не щодня від Спаса! А сьогодні перша Пречиста. А дощ на молоде бабине літо - то завжди на погану осінь», -- розгублено думала старенька.

Коли виглянуло нарешті сонце, Ярина поспішила із хати. Дивувалася незвичному проясненню навколо. Дворище здавалося світлішим і просторішим. Ще нічого не усвідомлюючи, підвела голову й побачила надшерблену гору. У ту шербину на обрії сміливо ступила дугою веселка. На якусь мить зморшкувате обличчя старої жінки розгладилося-відсвітилося перевернутою маленькою копією її.

## Ходоки

Вони приїхали до міста на фірі. Їх було троє, і всі з села, звідки я родом. Село наше – трохи убік від гостинця, ген за Чорним лісом, де дідько «на добраніч» каже. Ну то, значиться, приїхала моя родина на фірі (а в нашому селі всі між собою родичі були). І були вони в кірзаках і в болоті по самісінькі вуха. Попереду стояв і широко усміхався мій кум, а за сумісництвом і двоюрідний брат – Орко. Танкістський шолом, ще з тої війни, конфіскований в діда, куртка хакі та заляпані чоботи ховали в ньому сліди цивільності й цивілізації. Праворуч від нього стояв вуйко Микола з великою, традиційно-картатою сумкою. Шикарні чорні вуса і масивна кепка вперто заперечували, що вуйкові ближчі рідні Карпати, а не далекий Кавказ. Третім був стрийко Тарас, найосвіченіша людина на селі, звичайно, після отця Івана. Взагалі-то він вважався ветеринаром, але, крім того, був у селі за фельдшера та завклубом, а при потребі заміняв вчительку тим шістьом учням, які ще ходили до молодшої школи.

– Слава Ісусу Христу! – привітався Орко, стягуючи масивні чоботиська за порогом квартири. Стрийко з вуйком теж звільнилися від чобіт, суттєво змінивши формулу повітря навкруги. – Як ви тут, чого не приїжджаєте? – дорога родина по черзі тиснула мені руку і по-брежнівськи цмокала очманілу дружину. Тоді вуйко, як факір, урочистим рухом витягнув зі своєї бездонної картатої торби молоко, сир, сметану, яйця та бутлик бурачанки.

– Та ми.. а ви...? – безмежна радість від зустрічі непроханих гостей притлумила мої розумові здібності.

– Ти певно хочеш знати, якої мари ми приперлися? – спитав вуйко Микола, помітивши розгубленість на моєму обличчі. Я мовчки кивнув головою, та так сильно, аж шия заболіла. – Конче треба одну наглу справу залатвити. Давай накривай стіл, зараз всьо ті розкажем. Ти не біси, ми лишень одну ніч заночуем.

Дружина поралась на кухні. Орест розливав з бутлика горілку. Я думав, де ж їх вкладу у своїх двокімнатних хрущовських апартаментах. А вуйко розказували:

– Тешко жити в селі. Робиш, робиш від світанку до смерканку, а нігде ніц того не видно. Молока не берут, худобу скуповують за безцінь, а в склепі й на базарі одне польське мн'есо. Купивім раз тої кобаси в магазині, то всьо псові викинув. А Бровко дивився на мене тоді такими очима, ніби я хочу його зі світу звести. Е-е-ех. Вуйко підняв кришталевий келишок. Покрутив у пальцях: шо воно таке дрібне?

– Неєє, Стаху, дай-но шось більше. Бо і не нап'єшсі з того мацьопства, а рука змучиться. Я гукнув дружину, аби та принесла заховані в кладовці про чорний день стограмівки.

– О, то інша справа! Шануймося! – перехилив – Хо! – сказав він, занюхав рукав і зажував зелениною.



- Дай Боже! Хо-о - поставив порожню стограмівку Орко. Рукав, зеленина.

- Все для всього завжди! Ха-а-а... - Рукав, цибулина. То був стрийко Тарас. Після служби на Далекому Сході, при столі з нього так і лізуть китайські істини, то Будду згадує, то Конфуція.

- За вас! - видавив я, борючись зі шлуном, який протестував від одного тільки запаху бурачанки. Мою пропозицію випити казьонки було зразу ж відкинуто, задля мого ж таки блага, бо ж в склепі один тіко сурогат. Я залляв. Шлунок впирався, відмовлявся приймати і вперто виштовхував натуральний продукт назад, та я його здолав! Кашлянув. І одразу ж пошкодував за це. Бо отримав від Орка бебуха в плечі.

- Шось ти геть захерів тут на асфальті - прочавкав він, наминаючи оселедця.

- І не було, і не буде, і тепер немає людини, котра гідна лише догани чи лише похвали - стрийка поперло.

- Молодь тікає до міста, - вів далі вуйко Микола, - хлопи подались до москале на заробітки, жінки до поляків - городину збирати. От банда... - То вуйко добрався вже до «еліти». - Шляк би їх трафив з такою державою. Поля пустують, а баби в поляків полуницю збирають. Тьху! Видів хто таке? Ну, давайте - він підняв склянку і закотив очі до стелі - щоб їм там гикнулося.

Вливання повторилось. Другий раз пішло легше. Я відчув, що алкоголь вже дістався до мозку. Дружина, підносячи тарілки, косо зиркала на мене і категорично відмовлялась присісти, посилаючись на сковорідку на газі.

- Теево, слухай, що я ті скажу... - вуйко Микола продовжував, - теперво маємо нову біду.

- Що сталося? - не втримався я.

- Слухай... - вуйко тицьнув у мене обрубком вказівного пальця. Ця втрата трапилася ще за часів його молодості. Відрізану циркуляркою верхню фалангу пальця нахабно здзьобала курка, доки він бігав до хати спиняти кров.- То слухай. Маємо таку напасть. Єден ваш тутешній начальник купив дванайцять гектарів лісу там, де дорога йде до нашого села. Обтетнув всьо то колючим дротом і поставив мордovorотів з псами. Розводить там кіз, кабанів. А потім приїжджає з такими самими, як він, понапиваються і стріляють по звірині з автоматів. Тепер дітиська до школи в сусіднє село мусять йти до гостинцю в обхід, ген поза другу дебру. Нарід спочатку шумів, бивсі з охороною, та приїхала міліція і всіх порозганяла. Потім ми судилися в районі, та все намарно.

- Шукач істини бреде у п'їтьмі, - вставив стрийко Тарас.

- От сволота! - не втримався я. - Все їм мало... Позабивав би!

- Саме так громада і вирішила, - кивнув вуйко, а я захлиснувся компотом і розкашлявся, за що отримав від Орка чергового бебуха в плечі. Поки я відкашлювався, дядько продовжував:

- Ми троє визвалисі здійснити атентат. Отець поблагословив. Провожали всі нас ген до Чорного лісу. Дорогою ми звернули на хутір, що за Зеленим потіком - дід Степан просив, аби ми його конє звалашували, бо дуже скаче. Тож

ми справу зробили, дещо придбали в старого – вуйко нахилився і витягнув з великої картатої сумки два чорних пістолети, заховав назад, та й спокійно продовжував – а тоді сюди махнули, далеко трохи коньом, рахуй, вісім годин їхали...

Я піднявся на ватяних ногах, стер з чола холодний піт і прикрив двері на кухню. У мене бували різні люди, та кілерів приймати ще якось не доводилося.

– Ви що, звар'ювали? Ви серйозно зібрались його пристрелити?

– А шо ж ми, дурно перлися в таку далечінь? – Орко дивився на мене, як на слабого.

– Легше запалити маленьку свічку, ніж проклинати темряву, – вставив стрийко.

– Так наші діди робили, – продовжував вуйко Микола. – Твій прадід шо сказав тому поляку, який хтів сімнайці моргів поля у вашої сім'ї відібрати? – «Прошу пана до гіляки», і таки повішав го на вербі, шо над ставом. А дід Павло, коли москалі хтіли церкву підірвати? Відстрілювався до останнього патрона. А ми шо, сугірші? Ось він, падлюка! – вуйко витягнув поймакану, вирізану з газети фотографію приреченого чиновника.

До кімнати зайшла дружина, доставляючи на стіл смажену картоплю, і побачила фотографію чиновника.

– О, я про нього чула. Дівчата на роботі розказували, шо він кожного місяця міняє нову коханку. Нікого не боїться, крім власної жінки. А в неї тато в Києві якийсь депутат...

– Йшла би ти на кухню! – мої нерви починали здавати. Дружина хмикнула і пішла геть, гепнувши дверима.

– Мовчання – великий друг, який ніколи не зрадить! – стрийко Тарас видав на гора чергову китайську мудрість.

– А може, варто ще раз з ним побалакати? Чи подати апеляцію в суд вищої інстанції? – я безнадійно закликав родичів до милосердя, заглядаючи кожному з них в очі. Та марно. Їхні обличчя були рішучі.

– У казані з окропом немає холодного місця, – добивав мої надії стрийко Тарас.

– Та ти не бійсі за нас! – посміхнувся після чергового «перехиляння» вуйко Микола. Ми як справу зладнаємо, то зразу ж подамося до Росії. Ти головне конє віджени. Тебе завтра пополудне край гостинця, на повороті, буде чекати Орків малий. На тім всьо. Давайте закуримо і лягаєм спати. Завтра тяжкий день.

Я запропонував курити на балконі, за шо отримав нагая від вуйка – у вас тут в місті все як не в людей: уборна в хаті, курити надворі...

Потім вони полягали в спальні, зайнявши наше з дружиною ліжко і розкладне крісло. Побубоніли за зачиненими дверима хвилин з десять та захропіли, стрясаючи шибки на міжкімнатних дверях.

Я звичайно ж не спав. Півгодини не знаходив собі місця, а потім усе розказав дружині. Наступну годину ми сварилися і боролися за телефон. Вона конче хотіла дзвонити в міліцію, а я доказував їй, шо перед хлопцями

невдобно і страшив помстою:

- Пам'ятаєш Михалінчиного діда Юзика, того, що боївку здав? Так його потім за то в ставі втопили.. А пам'ятаєш..

- Ваша родина вся дурнувата, козаностра якась, - перебила мене дружина, а потім, махнувши рукою, мовила: - Та робить си що хочите, але як вас всіх посадять, я передачі носити не буду. - І вляглася спати на диван. Мені було постелено на підлозі. Я довго не міг заснути. Крутився. Потім знов не міг заснути. І так майже до світанку.

...Ранок був важким. Очі злипалися. В роті було паскудно. Голова боліла. А Орко і дядьки стояли коло виходу, як цізорики. Від сніданку вони відмовились - «Щоб мати більше злости», і на дорогу сказали таке:

- Ми тут поміркували, порадилися, може, ти й правий, дамо йому останній шанс, як то кажуть. Так що пістолі ми поки залишимо в тебе, а як домовитись ніц не вийде, тоді повернемось і закінчимо справу. Тому ти на роботу не йди, сиди в хаті і чекай нас.

І пішли..

Я ще деякий час дивився на зачинені двері. А потім поплентався на кухню ковтати пігулки й варити чай. Хвилин через двадцять, запізнюючись на роботу і не мовивши ані слова, гепнула дверима дружина. А я залишився сам..

Ще з півгодини цмудив гарячий чай. А чорні думки, неначе круки, літали над моєю горопашною головою і монотонно довбали у скроні: «А якщо дорога родина біди наробить? А міліція приїде до мене конфісковувати зброю? А сусіди будуть дивитися, як мене неголеного і в трусах ведуть до «бобіка»?

І я хутко кинувся до ванни приводити себе до належного вигляду. Десь за годину я, посвіжілий після ванни, повернувся на кухню і взявся варити каву.

Зненацька пролунав стукіт у двері. Гепали сильно і наполегливо.

- Всьо, Бобік здох - сказав я до кави і кинувся натягувати тремтячими руками штани..

На порозі стояла дорога родина. Щоб їм добре було. Їхні усмішки від вуха до вуха відкривали для огляду власні кістяні і придбані металічні й золоті зуби.

- Ви..ви що так скоро? - запитав я, теж усміхаючись. Їхній нездоровий оптимізм умить перекидався і на мене.

- Порішали! Погодився з нами по всіх, так би мовити, пунктах. Так що накривай на стіл. А твоя була правда - бабій він ще той. Но ми стали в чергу, як до нього залетіла його жінка. Кричала на весь кабінет, кляла, казала, що пообрізає йому всьо його мужське достоїнство. А він на неї. Обзивав її відьмою і кобилою старою. А ми сиділи в коридорі і все тее слухали. А потім вона вискочила і пігнула..

- Та то фігня, ви кажіть, як вам вдалось його переконати, чим ви аргументували? - дивувався я і радів, що справа вирішилась мирно.

- Е-е, не скажи фігня, та сварка свою ролю відіграла. Чим аргументували кажеш... - Вуйко посміхнувся у свої будьонівські вуса. - Так от, коли підійшла наша черга, ми зайшли. Але ж він лютий був! Та ми на теє не звертали уваги, і вирішили зразу перейти до справи. Я сів навпроти него, щоб серйозно говорити, як хлоп з хлопом. Тарас поліз до своєї торби діставати аргументи, а Орко, значиться, став коло дверей, щоби ніхто нам не мішав. Той почав було шось возмущатись, та враз зиркнув, що Тарас виймає з торби... А в того аргументи - сало і бутлик - були на дні, а зверху лежав його ветеринарний реманент - аптечка і тіі страшні ножиці, котрими він дідового коне чистив... Тоді хлоп почав зиркати то на мене, то на Орка, котрий тримав двері. А за тим питає Тараса, що то таке є. Ну, Тарас му пояснив... Той зблід, затриссе і каже: «То ви від жінки?». А наш філософ йому: «Та, від жінки, від кобили. Щоб не скакав». А тоді, витягаючи бутлик, додав: «Зараз заспиртуємо і все порішаємо».

А хлопіві враз стало зле, він шось проквакав ще - і зомлів. Я кинувся відкривати вікна, Орко мастив го по писку, а Тарас прикладав шось до носа. Коли чоловік відійшов, то зачев просити, жиби ми його не чіпали, і шо він на всьо згідний. Тож ми зразу і виклали йому наші вимоги. Він зразу при нас подзвонив тим псам, що не пускали людей, і казав, аби вони геть забиралися з Чорного лісу, казав, що за тиждень не буде ніде колючого дроту, а потім, лигнувши з нами на radoшах, пообіцяв віддати всю свою ділянку нашій сільській раді. На тім ми й розійшлись. Такі от справи...

- Ну ви.. Ну ви даєте... - я не знаходив слів, і не приховував радості від неочікуваного повороту подій. А тоді вуйко додав:

- Але ти знаєш, мені здаєтсі, що він трохи слимак. То може, ми пістолі в тебе залишимо? Бо думаю, нам колись ще доведеться його звідати...

Я скривився.

- Шо? - продовжував він, побачивши, як усмішка вивітрилася з мого обличчя. - Думаєш, не варто? А може ти й правий... Для чого то всьо таргати, як можна обійтись одними лише Тарасовими ножицями.

Ми сміялися, допивали і доїдали все, що було в холодильнику, а стрийко Тарас вставляв час від часу поміж масних вуйкових анекдотів своє філософське спостереження. Потім весело співали пісень. А після обіду родина відбула. Я зітхнув з полегшенням. Крізь відчинені, для провітрювання задимленої квартири вікна ще деякий час долинали Оркове:

Чіто-дріто маргаріто,  
Ми із кумом два бандіто...

А я стояв і спостерігав за їхнім від'їздом, хвилючись, щоби вони випадком не передумали і не заночували у мене знову. А ще я був страшенно гордий за свою рідню, котра могла залатвити будь-яку наглу справу...

## У Межигір'ї б'ється серце Нені Довбодзьоби

*Мене обрали люди для того, щоб я про них цілодобово думав. – Віктор Янукович, інтерв'ю Віталію Коротичу, дане в кінці жовтня 2012 р.*

Не в Києві столиця, що на неї  
молитись мусять Крим, Волинь, Донбас –  
у Межигір'ї б'ється серце Нені:  
там Янукович думає про нас!

Коли пливе дельфіном у басейні  
чи по пеньках стрибає в сотий раз,  
у вулику дримає, грає в теніс, –  
Він неустанно думає про нас!

Не смій про Нього дзявкати погано!  
Обрав – жери коханого пахана  
і гнівом душу марно не ятри,

але кажи: хай у лиху годину  
Бог береже Вас, двічінесудимий!  
Той самий Бог, що любить цифру три.

Я тобою хворію. Мені не позбутись хвороби.  
Я виходжу надвір. Ти далека, немов горизонт.  
Я дивлюся у небо. У небі летять довбодзьоби.  
Нині осінь. А значить, у них міграційний сезон.

Серед вати хмарин довбодзьоби співають надривно  
про загублене щастя, якого не видно ніде.  
І здається мені, наче я полетів би за ними,  
і здається мені, наче я довбодзьоб між людей.

Та у мене нема навіть дзьоба. Мовчу вже про  
крила.

Тож гукну їм услід: гулі-гулі, курли вашу  
мать!..

Рівномірно розмазавши сльози і соплі по рилу,  
я цигарку палю. В далечінь довбодзьоби летять...

## Кицька

- От... дурна баба! І що там їх топити?! Дожила до таких років, а її ще вчити тре'! Та взяла помийне відерце, набрала повненько води і - туди їх, туди... Тільки тримай рукою перш добряче, бо вони, хоч і малі, а з-під води так і видряпуються, паскуди... - Навчала Параску її сестра, Явдоха.

Кицька прибилася до Степанового обійстя років зо два тому. На вроду, як казала баба Параска, була аж потворною: сухоребра, сіра, хвіст мала такий тонкий та довгий, ніби у пацюка, і морда - неймовірно видовжена та ще й зі здоровенними надірваними вухами. Єдине, що привабливого було у тій звірині - це очі - величезні зелено-жовті мигдалини: «Якесь воно ніби і не звір, - казав дід Степан, - тими своїми очиськами як подивиться, ну наче людина, їй'бо!» Якби бабі Парасці довелося бачити зображення священних єгипетських кішок, то вона би неодмінно сказала, що її сіра потвора вдалася у далекий заморський рід. А так... те боже створіння не мало навіть імені, а просто звиклося зі словом «кицька», на яке і відгукувалось.

Спочатку тварина була настільки дикою, що навіть їсти не приходила. Просто час-від-часу з'являлася на подвір'ї і грілася собі на сонечку. Параска ставила миску з молоком, але та тільки витягувала свою довжелезну морду і принохувалась.

Процес зближення кицьки з родиною Матвійчуків відбувся лишень після того, як щуряче кодро, що благополучно кілька років жило у бабиній коморі, було з'їдено сірою прибудюю. Майже кожного ранку, відчиняючи двері веранди, дід Степан перечіплювався через тіло котрогось зі щурів і здивовано звертався до баби: «Ти ба... і як такого кабана кицька змогла вдушити?» Але то була така кицька, що не тільки могла «вдушити», а демонстративно сісти посеред подвір'я і апетитно ласувати свіжатиною, притримуючи делікатно тіло своєї жертви.

Ось так, складаючи подяку за житло суто по-котячи, лишилася звірина жити з Матвійчуками. Згодом вона навіть призвичаїлась до їжі, яку щедро насипала до її миски баба Параска, але їла те все якось нехотя, ніби із ввічливості (щоб бодай не подумали, що гребує). Зате кицькою не міг натішитися увесь куток! Вона так професійно теребила пацюків, що на вечірніх посиденьках сусіди тільки і вихвалялись одне перед одним: кому і скільки трупиків залишила зранку під дверима. Дід Степан усміхався - кицька жила у них, це була їхня з бабою маленька гордість і, хто б там що не казав, а чомусь облюбувала та дивна істота саме їхне обійстя.

Усе з тією твариною було би добре, якби.. Не один її гандж. То, власне, і не гандж для живої істоти жіночої статі, а швидше нормальний природній процес – двічі на рік кицька народжувала кошенят. І кожного разу їх було не менше за десяток. Різнокольорові волохастики вилазили зі схованки вже чималими, настирливо бігали за господарями, вимагали їсти. Щоранку та щовечора котяча гвардія випивала до літри молока, але бабу Параску той факт не засмучував. Навпаки, після усіх клопотань по господарству, посідавши з дідом ввечері на лавку, вони милувалися пухнастими дітлахами; понаїдавшись, найсміливіші з кошенят вилазили дідові аж на плечі, а всі інші лізли до баби у пелену.

Явдоха, Парасчина сестра, приходила до Матвійчуків ніби за розкладом: акуратно двічі на тиждень, у вівторок та п'ятницю. Жила вона сама, не дав бог їй ані чоловіка, ані дітей, і господарства, окрім курей, у неї не було. Отож приходила до Параски по молоко... Звісно, жодної копійки сестра з неї не брала, та ще й пригощала кожного разу всякою всячиною. І ось яку закономірність помітила Явдоха: як тільки у сестри з'являвся отой кошачий виводок, молока їй діставалось значно менше. Параска кожного разу аж ніби вибачалась:

– Онучки мої приїхали та й он знову кицька аж дванадцяттеро привела... А корівка тільки одна, але нічого – всім вистачить.

– От горе! Та що ти, як дурна, носишся із тими котами? Топити їх треба!

– Ти що, воно ж живе... – Хрестячись, Параска аж злякано поглядала на Явдоху, – не у війну живемо і не в голодний год. Усім вистачить. Та й того... люди розбирають кошенят.

– Зжеруть тебе твої коти! – Не вгавала Явдоха, – Котоферму на старості з дідом завели... Та люди вже сміються з вас!

Степан не втручався у бабські розмови. Але, як тільки Явдоха виходила з банкою молока за ворота, тільки й міг сказати: «От погань!»

Слова сестри лягали на душу Параски важким каменем. Оте, що «люди сміються», проймало її найдужче. «А може й справді, потопити ті гаспидські душі?» – закрадалась час-від-часу думка, та вона тільки перелякано хрестилась і озиралась навколо. Але ж недарма люди кажуть: «не треба кликати того, хто і так за плечима стоїть».

\*\*\*

Ще зранку зустріли Параску невітні новини: якась холера повиносила з городу цибулю, яку баба дбайливо викопала і залишила на день-два в городі, щоб від землі просохла. Здохла курка, ледь не вдушився пес на прив'язі, але останньою краплею усіх Парасчиних бід стала кицька! Перечепившись через оте сіре страхопудало, яке так невчасно

плуталось під ногами, баба простяглася прямо посеред подвір'я разом із повною дійницею молока, що за секунду перетворилось на землянисту калюжу. «Ну зажди!» – В серцях вигукнула Параска і швидкими кроками пішла до клуні. Вигорнувши із найвіддаленішого закапелка новонароджених кошенят собі у пелену, подалася на подвір'я. Покидала їх прямо в дійницю. А потім, наливши до половини води, притисла крихітні голі тільця до металевого, гладкого дна...

Крик, пронизливий материнський крик, ударив бабу ніби важка металева палиця. Кицька кричала так, що Параска, відсахнувшись від дійниці, сіла на землю. Прибіг з городу дід – повітягував кошенят з відра, загорнув у піджак. Баба недвижимо сиділа, міцно затиснувши сухими жилавими руками вуха. «Ой боже-боже, не була б ти матір'ю та отак не кричала, ой боже-боже...» – Повторювала тихо Параска і плакала.

- Що, своє горе згадалось? – сухо промовив дід.

Як ховала свого первістка (у голодний післявоєнний рік), то так Параска накричалась, що з місяців кілька не розмовляла, боялась власного голосу. Степан її до районної лікарні разів кілька возив, медики ще консилиуми скликали, радились. Сказали, що у жінки шок, повинно минуться.

Баба підвелася з землі і швидко пішла до комори. Винесла звідти велику картонну коробку, застелила старою шматкою і переклала туди ледь живих кошенят. Внесли з дідом ту коробку до хати і, аби зігріти малюків, розпалили лежанку. Кицька спочатку з дітьми якийсь час посиділа, повилизувала їх, а потім, одним стрибком вискочивши зі свого нового житла, подалася на вулицю. За кілька секунд з'явилася знову, але не сама – тримала в зубах сліпого рудого опецька і, кинувши його до мокрих братів-сестер, подалася знову геть. Так вона з'являлася ще шість разів. Виявилось, що Параска спересердя і не роздивилась, скільки тих кошенят було, як із сіна їх у поспіху вигрібала. Коли вже вся котяча сім'я нарешті була возз'єднана і дід з бабою порахували малюків, то виявилось, що їх було аж тринадцятеро!

Потопельці вижили усі. Одне, правда, ще довго було кволе та хворувало... Баба доглядала вже його, як власного сина. Усіх кошенят люди порозбирали, а цього Параска не віддала, залишила у господі.

Відтоді, як вчинила баба отой страшний гріх, більше кицька Парасчиних харчів не торкалась.

Через років кілька вмер дід. Та й баба стала геть немічною, постаріла кицька: ось так вони і доживали віку свого удвох. Вже аж перед самою Парасчиною смертю пробачила тварина людський гріх, бо стала проситись до баби на руки: кицька клала свою довгу сіру морду на бабине плече і могла просидіти так з годину. Може боліло її що... а може просто – відчувала відхід старої матері



## «Крацокуф» - танець голих чоловічків

Напевне, нормально, як усі діти, не жив я ніколи – уже б тому, що ніколи не знав свого батька. Та поки жив з мамою, дідусем і бабусею, життя іще можна було, бодай з натяжкою, вважати нормальним. Далі ж моє життя, а з ним усі мої думки й уявлення закружляли, наче листя в час буревію: мати поїхала здобувати другу освіту в Німеччину, бабуся квалливо розлучалась з дідусем, бо у нього виявилась інша сім'я на боці. Згодом і бабуся вискочила заміж (на зло дідусеві!), правда, заміжжя було недовгим – на час «пізніх весіль» мама забрала мене в Німеччину, де я потрапив в обійми вітчима, що був старшим за мого дідуся... У столиці Баварії – Мюнхені, я з мамою й вітчимом прожив п'ять років, та раптом мене знову відправляють до Львова, до бабусі, – щось там, бач, не склалось у суді, де вона всеняке життя пропрацювала, й мусила терміново піти на пенсію. Купила прегарний будинок на «Полі чудес» й тепер їй нудно й боязко самій у великому будинку. Із нічних шепотінь мами з вітчимом почув ще й іншу версію: «Аби старій в голові не закрутило, й вона знову заміж не вискочила (минуле бабусине женихання коштувало їй квартири в центрі міста), нині на кону триповерхова вілла...». Виходило, бабуся мала пильнувати мене, я ж її...

Коли гадаєте, що, переселившись із Мюнхена на Львівську околицю, поміняв шило на мило, значить, ви ніколи не були у Львові й не тямите, що таке «Поле чудес»! Це – най-най елітніша дільниця, посеред пречудового соснового лісу. Єдине місце, куди на екскурсію приїздять самі-таки львів'яни помилуватись витворами сучасного архітектурного мистецтва, пооглядати дорогі «маубахи», «порше карерра», «бугатті» та «ламборджині», високе мистецтво ландшафтної архітектури й, звичайно ж, подихати цілющим повітрям, настоящим на випарах смерекової живиці. Хоча мені, широко кажучи, усі ці красоти по цимбалах, як і чванькуваті дітваки наших сусідів, та й власне «родинне гніздо» теж... Дружбу я завів з сімейством Дурісів – тими, на кому місцеве панство навіть погляду не зупиняє. Велика їх сім'я поселились тут бозна-коли, коли той, хто проектував «Поле чудес», іще й не родився. Довгі роки бовваніла їхня хатина неподалік від дороги самотиною, й, можливо, та стара родура наштовхнула на думку новітнє панство звести тут елітний район.

Обшарпана часом хатина, що ніколи не знала ремонту, без натяку на якісь там архітектурні прибабаси, на фоні мистецьки огорожених, прикрашених ковкою вілл, а то й справжніх замків усе ж видавалася витвором митця, що працює на контрастах. На лисому, почварному подвір'ї були розкидані частини розпатрошених холодильників, електричних

генераторів, залізних пічок, залишки двох-трьох автомобілів, що віджили свій вік. Цей двір так густо був зарослий диким зіллям, що, здавалося, тут інакша земля, а може, й свій мікроклімат. Бур'ян пер із землі з навальною, всепоглинаючою силою, він покривав невеличкого городця, заглушуючи ницу морквочку й кабачки, яким ніколи так і не вдавалось побачити сонячного проміння. Парканчик був так густо заплетений хмелем, а сама хата диким виноградом, що годі й вгадати, чи що й було під тією зеленню... Двір заставлений старими колодами, дошками й найрізноманітнішим залізаччям. Скручені шматки дроту висіли навіть на віттях дерев, як дивні іржаві плоди. Усе то був варстат голови великого сімейства – «залізного Томця». Хоча металолом і автозапчастини були побічним промислом пана Дуріса. В основному ж він вкупі з дружиною приторговував самогоном. Довший час я собі мислив, що Римунда, чи Римундиско, як найчастіше звертався до дружини «залізний Томцьо», – то ім'я пані Дурісової. Лише коли сам звернувся до неї «пані Римундиско» й та позеленіла обличчям і захопила дрючка, аби мене віддухопелити, зрозумів, що це не поштиве польське ім'я. Як пояснила бабуся, львівською гварою це означало – «зла жінка». Так само «калакуньо», і «кочкодан», яким найчастіше пані Дурісова зверталась до чоловіка, – теж цілком не пестливі слова... Сам пан Томаш, жилавий, надзвичайної активності чоловічок із завше стиснутими зубами, похмурым самозаглибленим виразом обличчя, був схильний до спалахів несамовитої люті. Окрім того, він вирізнявся непомірною любов'ю до лайки. Причому лаявся з насолодою, що була близькою до того хворобливо солодкавого почуття осягання порочності, розбещеності, яке сповнювало мене, коли тихцем залазив на порносайти. Лайка його була мені на диво смачною, ще й тому, що подібні слова в домі бабусі були під строгою забороною. Я, вихований у мало не стерильних умовах католицької школи, потаємно вправлявся у їх вимовлянні, від чого отримував майже еротичне збудження.

Одначе в якому б жахливо застрашливому вигляді не поставав перед рідними пан Томцьо, було мені зовсім не лячно, дуже швидко пізнався на тім, що він пустий горлопан, насправді ж дуже м'яка і добра людина. Як, до речі, й пані Дурісова цілком не «римундиско», що лиш нужда й безліч клопотів примушують її робити «страшний вираз обличчя» – така собі ламаїстська маска, аби відігнати лихе, якого чимало випало на її долю.

Ох, і любив же я цих Дурісів! Забігати до них намагався якомога частіше і з насолодою занурювався у цей первозданний хаос, з певністю через повну відсутність у них тих буржуазних устремлінь і претензій, які панували в моїй хаті і які чомусь мені зовсім не подобались. Заздрив просто тому, в якій кількості це сімейство розплодилось – дітей у них було семеро, а собацюр, кішок, хом'яків, черепах і не злічити. Кожен міг собі завести друга, якого лиш забажав, за це батько Томаш лаяв жорстоко, та, ніколи нікого з подвір'я не викидав.

Найбільше ж приваблювала мене в їхньому обійсті дванадцятилітня фавнолика особа\*, до якої навіть батько звертався не інакше, як «Зосенька, скарб'є злоти». Її скороспілі груди і випуклий задок викликали тривожну сверблячку не усвідомленого іще бажання, хоча на голос своїх симпатій ніколи не висловив, й не тому, що побоювався її старших братчиків. Боявся нарватись на різке слово, бо Зося була дикункою. З такою ліпше не зачіпатись.

В обійсті жила іще одна істота, до якої довго не насмілювався наблизитись – «ойчулько Франек». Хоча й величали його «ойчульком», був пану Томашу дідусем. В ясні сонячні дні викочував на подвір'я свій старенький візочок й освітлював усіх присутніх несамовитою посмішкою. Чому несамовитою? Можливо, тому, що такої радості життя не спостерігав на обличчі жодної людини. Сміялось все обличчя, оголювалися фіолетові ясна та жовті пеньки двох зубів і вологий непосидючий язик. Довгий час він нічого не говорив, тільки задоволено посміхався. В ті миті я аж затамовував дихання, вражений його старістю, яка, тут і слів немає, була незбагненною. Він виглядав старішим за усіх старозавітних патріархів, чиїми іменами наводнили мою пам'ять викладачі християнського лицю в Німеччині. Ламех, Ной, Енох і навіть Мафусаїл виглядали б його дітьми або ж молодшими братами. Старий, з усією вірогідністю, був сліпим, або майже сліпим – обидва ока було затягнуте молочною муттю катаракти, роговиця тонула в слизі. Усе ж щось він та й бачив, бо реагував на моє наближення: окрім незмінної посмішки, на обличчі проступало мудре пізнавання.

– Честь праці, Максимчик! – вишамротував він, з чого був надзвичайно задоволений. Увесь його вигляд залишався тривожно-біблійним, й мимоволі я відчував до нього майже побожне притягання, гейби був то сам пророк Ілля.

– Чим займаєшся? – запитував з неймовірною цікавістю, так само й відповіді чекав, з увагою, ніби від неї мало залежати чиєсь життя.

– Пробую писати, – відповів я, бо акурат тримав балончик з аерозолем.

– І що ти пишеш?

– Своє ім'я, – виголосив гордо. Й тут же продемонстрував, викаліграфувавши на дверцятах іржавого автомобіля свої ініціали. Його треба було бачити – мій почерк – плавний, округлий, гнучкий. Старенький таки розгледів – букви ж були немаленькі, з півметра кожна...

-Бардзо ладне! Тераз то юж твоє авто!\*\*

- Як то моє?

- Хіба не знаш? Підписом засвідчуеш свою власність. Коли на початку віку люди дали назви усім предметам, що їх оточували, усім звірам, риbam, птаству – вони привласнили їх собі. З того часу усе живе підвладне людині. Якщо ти ставиш на чомусь свій підпис, засвідчуеш, що воно твоє і баста! А зміг би'сь намальоваць «крацокуф»?

- А що воно таке? – запитав тепер уже я й отримав розлогу відповідь.

- В «Срюдпосце» в Польщі існувала традиція – малювати на будинках неодружених панн танець голих чоловічків. Щоправда, це суперечило приписам Католицької Церкви й було заборонено, але «шац хлопаки» ніц собі з того не робили, – витлумачив мені ламаною українською, – і «крацокуфи» на воротах малювали.

Як не благав, змалювати того «крацокуфа» старенький не зміг, зате я зобразив з його слів, і рисунок мій «патріарх» схвалив. Таким чином отримавши патріарше благословення, набрався відваги й першого «крацокуфа» зі своїм іменем на додачу вмістив на приватному магазинчику, де скуповувались мешканці нашого елітного району. Варто додати, що «Поле чудес» мало свій фірмовий знак – латинське S, та не з двома паралельними лініями, як на символі долара, а з хрестом – мовляв, смерть кожному, хто сюди поткнеться. Забавлялись так місцеві хлопчики чи молоді охоронці багатих вілл – не відаю, тільки жодним іншим символом околиці ніхто не знакував. І ось – гордий «крацокуф» з каліграфічним «Макс» розквітнув у самому центрі «Поля чудес». Про мій подвиг донесла «патріархові» Зосенька. Старий розцвів посмішкою.

- Помилилися, скурчебикі! Не все тут їхне! Молодець, що їм про це сказав!

Натхненний похвалою, я вирішив розгорнути нову для себе райтерську діяльність. З масштабами Джефа Аерозоля, про якого знав із нету, звісно, мені не зрівнятись. Затe кожен мій штрих ніс у собі неабиякий заряд адреналіну – мало не біля кожної кам'яниці камери спостереження, та й охорона теж...Тож мої «крацокуфи» з'являлися в місцях, де пильного ока відеокамер чи охорони взагалі не було: на тенісному корті, перукарні... Ці об'єкти, згідно з теорією

«патріарха ойчулька», ніби отримали нового власника.

Чи Зосенька, чи й сам Ойчулько розповів Залізному Томцьові про мої подвиги, та голова родини зустрів мене одного дня оскаженілими від люті очима. Я підсміхнувся, бо видавалось, знаю його лагідну душу. А далі він вихлюпнув фонтан добірної лайки, тільки зараз вона мені чогось не смакувала, навпаки, у роті відчував неприємний залізний присмак.

- Що ж ти твориш, скурчий бику?!

- Крацокуф малюю. Мене Ойчулько навчив, - прикликав у поміч авторитет «патріарха».

- Чого ж ти його зараз малюєш, лайдаку остатній?! Хіба Ойчулько не казав тобі, що крацокуф малювали тільки у день срюдпосця, і тільки на воротах незаміжніх панночок? Ти ж як пес - біля кожного стовпа, так?

Я принишк й, опустивши голову, почвалав з подвір'я, мов побитий пес.

- Сварився Томек? - запитав співчутливо Ойчулько. Я мовчки й зажурено кивнув головою.

- Не гризися! Відійде! Най по тому! - махнув граціозно худющою рукою, мов диригентською паличкою черкнув.

Коли вранці бабуся відвозила мене на нашому скромному «порше» до школи, в мене очі полізли на лоба - довкола мого імені на паркані тенісного корту красувалось велике червоне серце, за якусь мить вздрів Зосеньку, що, виставивши свій випуклий задок, домальовувала біля мого «крацокуфа» свої каракулі. Попросив пригальмувати й миттю виплигнув з автівки. Обурений до безтями порушенням моїх авторських прав, аж запінився з люті.

- Хто тобі дозволив? - у відповідь лиш бісики стрельнули з її оченят, та за якусь мить ушерть, по самі вінця, ті очі наповнились слізьми.

- Думала, що тобі потрібне моє серце! Як не, то не, лайдаку!

Я справді ідіот... У такий спосіб Зося засвідчувала свою прихильність до мене! Дуже захотілось обняти її, напевно,

в моїх долонях назбиралося забагато бажань, та здійснити задумане не стало часу – до нас, щось вигукуючи, наближався охоронець. Я схопив Зосеньку за руку, і за мить ми вже сиділи у нашому «порше». Я був щасливий. Бабуся з хитринкою глипнула на нас у дзеркало й так різко повернула, що Зосенька, руки якої були зайняті фарбою й квачем, завалилась на мене й я торкнувся вустами її волосся, наче занурився у живі грона розквітлого пахучого бузку.

Бабуся поспішала в місто, тому нас висадила на автобусній зупинці, аби ми далі добирались до школи автобусом. Маршрутка не забарилась, та Зося, а тим більше я, ані гадки не мали стати її пасажирами. Взавшись за руки, ми перетнули шосе і вузькою доріжкою попрямували до лісу. Що глибше заходили до зеленої гушавини, то міцнішим ставав потиск наших долонь, наші пальці стискалися, а подих частішав.

\* Мається на увазі що

а/.Була лукава, бешкетлива спокусниця, дівчинка з різками. За своє довгеньке життя (фавн одне з найдавніших божеств римської міфології пережив багато втілень. Його жіночим відповідником була Фавна чи Фатуя. Детальніше можете довідатись в "Хроніках Нарнії" Клайва С. Льюїса.

б/. Засмагла як цинамон. Фавн (fawn) в перекладі з англійської – оленятко (мається на увазі окрас – нагадує колір шерсті молодого оленятка)

\*\*Дуже гарно! Тепер це вже твоє авто. (пол.)

-----

Словник рідковживаних слів.

Варстат – майстерня

Калакуньо – телепень, кочкодан – неприємна особа.

Ойчулько (пол.) – Батечко

«Срюдпосце» (пол) – середина Великого посту

## Білий містер та білий ішак

- Аллаху Акбар! Ашхаду алля іляха ілля лла! - перші фрази азану протнули темряву, і та розпалася, уляглася на стіни віялом тіней та світла. Крізь жалюзі до кімнати заглядало ще безбарвне світання.

Морок із кутків хотів за звичкою спланувати мені на груди, налягти тягарем, сповнити небажанням прокидатися, відчувати, ворушитися... І раптом я згадала - тю, дурна! Та сьогодні ж п'ятниця! Вихідний!

Насолода прошльопати босими п'ятами по прохолодній ще підлозі. Насолода розчахнути балконні двері назустріч вітру, що ледь золотіє... Насолода розчути в усіх нкюансах переливчастий голос муедзина - він співав з четвертого поверху сусіднього будинку, мінаретів у цьому містечку ще не збудували.

А він саме виводив особливе, ранкове: - Ас-саляту хайру мін ан-наум! - Молитва краща за сон!

І по п'ятницях я була з ним цілком згодна.

... Про що вам мріялося би, що б вам уявлялося, якби це вас зірвали із зимової сесії п'ятого курсу універу, нашпигували щепленнями, у напівнепритомному стані проволокли Московю, чавунно-чорною від нескінченної ночі, холоднечі, антрацитово-брудного снігу, закинули в літак, і після чотирьох годин сну не сну, відключки не відключки - напівсвідомого марення в такт басовим обертонам літака, це ви б нарешті прийшли до тьми посеред каїрського вечора - салатого, рожевого, м'якого та духмяного, наче рахат-лукум?

Так, ви теж, мабуть, уявили б себе Генрі Мортонем Стенлі, не менше, напередодні виступу до таємничих глибин Незвіданого. Щось таке малювалося й мені.

І спочатку все наче так і складалося - сліпучі кадри змінювались стрімко, наче відеоряд до кліпу. Замалек, Хан-Халіль, піраміди під крилом АНа, аеропорт у Луксорі, руїни, колони, гробниці, тоді півтори години в череві Мерседеса. М'який шурхіт шин заколисував і заколисав би, але уява налаштована на дива - і вони слухняно пропливають у тонованих вікнах, у широко розкритих очах - колоси Мнемнона, білі будинки Кени, лани, лани, мов шахова дошка з перехрестями каналів. А над каналами чатують ібіси, а сірі й білі віслючки йдуть та йдуть по колу, обертаючи колеса, подаючи воду до посівів, помахаючи на кожному кроці завеликою, затяжкою головою - і так тисячоліття поспіль...

А Ніл невідступно тече поруч, так тихо, так поважно, що як дивитися тільки на кавові від мулу води, здається ніби стоїть на місці. Але, мов мартин нахиленим крилом, проріже простір фелюга, і ілюзія зникне, і стане помітно, що вода пливе, хоч і не спливає, і лілуватого-рожева зубчаста стіна скель на тому березі Нілу біжить назустріч, мов крива екраном осцилографа.

Пункт призначення - захарашений будівничим мотлохом шматок пустелі перед купкою чотириповерхівок - мав би трохи протверезити. Але ні. Навіть промову радника, що разом із куцою, під пару собі, супругою й білястим прилизаним молодиком вийшов нас стрічати, я сприйняла як неминучий кіножурнал перед головною стрічкою. От відстрекоче знайоме з пелюшок - про високе звання, велику мету та цілодобову пильність - і почнеться справжнє, кольорове та широкоекранне... А що вже пригодницьке!

А тоді виявилось, що оце й усе. Кіна не буде. Буде совок - слизький молодик виявиться старшим перекладачем, особою наближеною до радника, і до Тих, Кого не Називають. Перекладати він не стане, а стане пильно дивитися, щоб ми у своїх перекладах не вибовкали державну таємницю.

Його жінка, вусата й чорнява, наче негатив свого чоловіка, очолить жінраду та візьметься нишпорити по наших помешканнях так само завзято, як він у шухлядах наших робочих столів. Нам оберуть комсорга, якого для конспірації назвуть проформом, і почнуть збирати з нас членські внески та заганяти на політінформації. Звісно, маючи за плечима двадцять один рік мовчазного опору, ми були навчені, як давати із цим раду. Однак, щоб зіпсувати нам шматочок рахат-лукуму, діжку дьогтю було заготовлено чималу.

Втім.. втім, пригоди чатують на людину так само, як і вона на них - зі шкіри пнуться, щоб вона в них втрапила, виглядають із кожного вічка, лізуть крізь найменшу шпаринку.. треба тільки не опиратися нагоді, і вступиш у них по коліна... а то й вище.

Звісно, бувають такі пригоди, яких краще уникати. Якщо можеш.

... Я перевернула свої черевики, ретельно витрясла їх, навіть постукала кожним по підлозі. Будь-хто міг залізти туди на ночівлю, адже спати в льолі люблять усі. А підставити свою п'яту скорпіонові - не те, про що мріється зранку, та ще й у п'ятницю.

Бо саме сьогоднішній день, п'ятниця, був найкращим для пригод. І до їх початку лишалося всього нічого - швиденько поснідати, випрати в тазику щось із манаття, пройтися віником по бетонній підлозі спальні, вітальні та кухні, намітаючи кучугури піску. Ще одну кімнату ми завбачливо зачинили й носа туди не потикали - скоріш за все, там пісок уже сягав стелі.

Хамсин ушух нещодавно - ми ще не встигли до кінця звільнитися від його спадку. Піщинки рипіли під ногами, на зубах, укривали візерунками меблі та наше нечисленне кухонне начиння - кожну річ ми здобули з боем у коменданта нашого містечка Алі. Шкірячись у тхорячій посмішці, той боронив кожний баняк так, наче його поставили охороняти ці скарби не менше ніж



сорок розбійників. Може й добре, що стараннями Алі наш побут залишався спартанським, клопоту з більшим господарством ми б не посилили.

А от за вікном, просто неба, схоже, хазяйнував хтось працьовитіший за нас. Він устиг згорнути тьмяну завісу аж за виднокрай, так що аметистами заграли скелі по той бік Нілу й смарагдами – далекі посіви по цей бік. Він промив – не зронивши на землю ані краплини! – неозорий небосхил, і той засяяв такою лютою блакиттю, що глянцева реклама «Мальборо» на стіні вітальні зблякла та принишкла.

Розвісивши на балконі постільну білизну – від прання за принципом «Бачили воду – рушайте на мотузку» простирадла й наволочки набули асфальтового кольору –, я вернула до спальні та з подивом побачила, що з ліжка зник не тільки мій чоловік Вовчик, а й ковдра.

Пропажі знайшлися у вітальні. Розклавши ковдру на обідньому столі й присунувши його до розетки, Вовчик саме примірявся із праскою до вихідних штанів.

– Ти що, збираєшся до Наг-Хаммаді в цих штанях? – хмикнула я.

Вовчик мовчав. Він не відповідав на дурні питання. Ясно, що він прасує штани, щоб у них вирушити, і, ще ясніше, що саме до Наг-Хаммаді. Більше вирушати тут не було куди. Пішки далеко не догуляєш – пустеля. І знову ж таки – вартові. Вашибузуцького вигляду – хто в галабіях, хто в напіввійськовому, але всі босі й у чалмах. А ще озброєні гвинтівками, що скоріше скидаються на пишалі. Зброю тягають за спинами, але якщо вступити в дискусію, жестикулюють так, що рушниці падають із плечей, опиняються в руках. Стріляти дядьки, може, і не збираються, але в ході жонглювання все може статися.. Іноді вони палять у повітря, не знати чому, – мабуть, облік патронів у них не на висоті.

Їхати можна туди, куди везе автобус. А везе він по робочих днях до Учбового Центру при майбутньому алкмінієвому заводі – стройка века, братня допомога єгипетському народові, і така інша лабуда – , кілометрів десять углиб пустелі. А по вихідних – кілометрів за тридцять у інший бік, до Наг-Хаммаді, найближчого містечка на березі Нілу. Верхній Єгипет, провінція Кена. А там – просто на базар. Їсти-пити щось тиждень треба? А ближче ані крамниць, ані яток із дарами ланів немає.

Так що мовчав Вовчик правильно. І я замовкла. Промугикала тільки собі під ніс: «Причесавси, прилизавси, в білі штани вбравси...», – то й що з того? Це ж пісня.

До того ж штани й насправді були майже білі. Точніше, ясно-сірі, зі сріблястим вилиском, або «із відливом», як захоплено вигукнула, сплеснувши руками, наша подружка Наталка, коли вперше побачила свого приятеля в нових штанах. Ні, звісно, що всі зручності, щоб відлито, у цих штанах було передбачено – застібка «блискавка», гудзик на поясі.

Араби вирішували цю проблему простіше, принаймні, ті, хто носив національний одяг. Дорогою на роботу та з роботи ми минали місцевих, що справляли на пісочку обіч шосейки свої природні потреби. Мабуть, ми заскакували бідолах зненацька –

транспорт пустелею курсував нечасто - , але вони не дуже тушувалися. І далі сиділи собі навпочіпки, розклавши навколо довгі поли, наче квітку. Ми так і казали: «Он ще кульбабка сидить!»

... Базар - місце мальовниче. Інколи посеред його гомінкого виру мені виникала картинка з дитинства: я в самісінькій сердцевині пишної клумби, наче в гаю із заростями нагідків та чорнобривців, маргариток та красольок. А над головою розгойдуються верхівки маків, змикаються крони флоксів та майорів...

Ось і тут буяли казкові ліси: помідори, апельсини, банани, манго поломеніли, золотавилися, зеленіли по боках, над головою, під ногами.

Але не тільки щоб не потовкти викладений товар, треба було дивитися під ноги. На кожному кроці можна вступити й у речі менш привабливі: калюжі, вугілля з мангалів, попіл із кальянів, кавова й чайна гуща, шкаралупки арахісу та фундуку, зогнили шкірки плодів, рештки рослинного, а то й невідомо якого походження. Краще не додивлятися й не донохуватися - обминати, та й по всьому.

Ось чому, на мою думку, білі штани були невідповідним вибором для такої okazji.

- Краще вдягнув би, коли поїдемо до Луксору, - слушно порадила я.

Мовчання. Човг-човг праскою.

- Або до Кени... за тиждень обіцяли до басейну нас повезти, - не вгамовувалася я.

- До басейну ходять зазвичай без штанів, - зверхньо проінформував мій чоловік.

Розумний. То й хай собі як знає. А щоб обернути поразку на вигоду, я підклала під праску й свої зелененькі бавовняні штанці - у нього з топологією все добре, а в мене стрілка завжди з коліна на сідниці лізе.

У напхом напханому автобусі я всілася на сидіння третьою, скраечку. Я б залюбки їхала навстоячки, як арабські колеги, бо мене закачувало. Але це суворо заборонялося статусом білої людини, чи то пак, радянського спеціаліста. Від сусідки пашило жаром і тхнуло сумішшю «Червоної Москви» та часнику - наші дами полошилися тропічної зарази й вдавалися до домашніх заходів.

Ми теж мили все у фіолетовому аж чорному розчині марганцівки, а мій батько, фармацевт, дав нам із собою аптечку з могутніми ліками, аж до хініну включно. Але, головне, я знала серцем, що жодного лиха з нами не скоїться. Здається, я починала любити цю країну. І Вовчик вважав, що вона класна. А це значило, що вона віддячить нам добром, і тільки добром.. Я не могла дочекатися, коли за півгодини ми залишимося з новим і таким милим світом сам на сам.

Колонія наша із зими до початку літа встигла розростися, до кожної тітки перекладача не приставиш. Отже, мали б ходити за нами отарою. Але це не влаштовувало ані нас, ані, дякувати Богові, їх.

Радянські спеці переказували платню на книжку в Союзі, і існували на мізерний відсоток, що видавався на руки єгипетськими фунтами. Між їхніми родинами йшло запекле змагання - хто примудриться заощадити більше, відкладаючи ще й ще, щоб до омріяної «Волги», додалася кругленька сума в сертифікатах Внешпосилторга. Та й на місці можна було розжитися речами небаченими - японськими касетниками та годинниками, сувоями кримплена, шкіряними куртяками. Точився смертний бій за кожний піастр. А на війні як на війні - потрібна й кмітливість, і везіння. Кожна з господинь вважала саме себе найкращим стратегом, здатним втерти носа іншим і відшукати найкращі харчі за найнижчою ціною. Для цього, ясна річ, ходити гуртом не годилося. І тітки, тягнучи за собою страждальців-чоловіків, розбігалися врозтіч, як шрапнель, щоб не ділитися своїми здобутками.

Звісно, за півроку наші не перейняли жодного слова арабською. У радянської людини чи то фільтри в голову вмонтовано, чи то російська мова така велика й могутня, що наче дев'ятим валом змиває всі кволі спроби будь-якого іншомовного лазутчика погратися на її священну територію.

Але торгівці теж змагалися між собою за кожний піастр, за кожний проданий кавун, за кожну збуту пляшку кукурудзяної олії. Мали мотивацію вивчати російську сильнішу за ту, на якій наголошував Маяковський. Живі покупниці це тобі не дохлий Ленін. І скоро араби, і похилих літ, і молоді, жваво гелготіли російською.

А значить... значить ми були вільні аж до призначеного часу посадки до автобусу. А це буде аж увечері, коли поночіє, і продавці горіхів запалять свічки у своїх скляних скринях, а кравці та шевці, шукаючи прохолоди, сядуть із роботою просто неба біля дверей майстерень, і тут же притуляться низенькі багатокутні столики, а за ними, оповиті солодким димом, поринуть у свої солодкі мрії курці кальяну. Ще контрастніше заграють барвами розкладки фруктів та овочів, вихвачені з темряви золотим світлом електричних ламп. А у фіалковому небі загоряться зірки, висвітлиться молодик, наче небо - це люстро, що віддзеркалює верхівки мечетей.

- Куди тепер? - спитала я чоловіка, коли він розрахувався з останнім зі зтрайки малих носіїв, і ті, наче мурахи, потягли наші торби до автобуса.

Ми стояли серед базарної площі, як на тому роздоріжжі.

Ліворуч підеш - буде кафе Рашида. Якщо минути першу велику кімнату, потрапиш до меншої, з монументальним, укритим цератом столом. Кілька хвилин розглядання пречудових барвистих натюрмортів на стінах, не підробок під примітивізм, а написаних нічтоже сумняшеся, так, як писав геніальний Піросмані, і ось - влітає захекане арабча, затискаючи під піхвами півдюжини запотілих чорних пляшок із блакитними зірками на етикетках. Хазяїн зганяв його до коптів за пивом «Стела». Рашид забороненого напою не тримав, але якщо кяфіри хочуть віддати свої душі шайтанові - це їхня справа! Аби не скупчилися замовляти курчат, що аж тонуть у палевому соусі, водночас гострому й ніжному мов крем... Втім, сонце ще високо

стояло в розжареному небі, і пити пиво наче було не на часі.

Підеш праворуч – побачиш будинок, що немовби зійшов зі сторінок «Тисячі і однієї ночі». Та це й насправді був палац, резиденція принца Юсуфа Камаль ед-Діна. Пристрасний голуб'ятник, він наїжджав сюди, полишаючи столицю, бо неподалік, на тому березі Нілу, розкинулося селище з найкращими голуб'ятнями в Єгипті, а отже, і у світі. Так ми зрозуміли з розповіді прислужника, що зберігав порожній палац після смерті господаря. Прислужник дозволяв нам зайти до палацу, помилуватися вишуканим убранством – в'язь Корану на стінах, мережані дерев'яні перегородки. Тут навіть був дерев'яний ліфт на другий поверх – принц зробив його для своєї матері, бо вона мала хворе серце... Ліфт ми не випробовували, але, відсorbуючи чай зі скляночок, блукали затіненими залами, а у вікна заглядало гілля пишного саду. Але ми відчували, що не слід зловживати гостинністю хранителя: зелені дерева посеред пустелі, дрімотна тиша посеред гамірного міста – це настільки добре, що його мало бути потроху.

...І було б нам згадати, що буває, коли обираєш шлях ані праворуч, ані ліворуч, а прямо! Але ж ні – мені приспичило покопатися в приладді для листування, що його пропонувала крамниця просто по курсу. Елегантні конверти, що повторюють малюнки на поштовому папері, транспаранти, аркуші тоновані, із візерунками, із золотим обрізом – від цих казкових багатств у мене паморочилося в голові.

– Це ж тут рядом... додому нема на чому писати.. – канючила я.

І ми стали прокладати собі шлях крізь натовп, що, п'ятдесят на п'ятдесят, складався з арабів чоловічої статі та ішаків. Поодинокі жіночі постаті, завішені чорним від маківки до п'ят, до уваги можна було не брати – по-перше, через їхню нескінченно малу кількість, а, по-друге, через те що зіткнення з ними було неможливе – кожна з них існувала у власному вільному й недоторканому просторі.

Цілком можливо, що ми досить успішно просувалися вперед теж завдяки особливому ставленню до нас ринкової крби. Але намагатися розібратися в хитросплетінні традицій, ментальності, норм шаріату, міркувань вигоди та законів гостинності було б марною справою. Багато важили й особисті симпатія чи антипатія. Мій чоловік, наприклад, мав рідкісну вдачу – до кожного, хто стрівся йому на життєвому шляху, без винятку, він ставився апіорі як до доброї, чудової людини, що заслуговувала на повагу й захоплення. А пізніше, коли вже не можна було закривати очі на кричущі вади нового знайомця, знехотя визнавав, що той – цього разу! – вчинив не зовсім так, як годилося б...

Мабуть, така оцінка людства написана на лобі. В усякому разі Вовчик користався приязню місцевих. І наразі мусив кивати на всі боки, посміхатися, а то й ручкатися із зухами, що вирішили показати конкурентам, що вони запанібрата з білим містером.

Кожному своє. Тож, надавши Вовчику змогу бурмотіти «Маса ель хейр» за двох, я безтурботно слідкувала за ним, натомість

розглядаючи на все око тих, хто цікавив мене.

«... Це ішаки чи віслюки? Брем пише, що віслюки міцні й великі... а якщо миршаві, то це - ішаки... Ці досить миршаві. ...оцей, наприклад... ні, не миршавий, а просто невеличкий... гарненький... у, які вушка! Майже всі сірі, із хрестом на спині... кажуть, це на знак того, що ця тварина везла Святу Родину до Єгипту. Тоді, значить, це віслюки... на ішакові трое не вмістяться. А оцей, мабуть, усе ж таки ішачок... манюня... черево біленьке й окуляри ... а сам теж сірий... А отой, більшенький, мабуть, був колись білим...А хвіст який ... з китицею... А що це... що це він збирається робити?! ... Ой... Вовцю, обережно! ...Стій!!! Сті-і-ій...»

Це неймовірно, який потужний, який багатобарвний та який прицільний струмінь може вирватися з підхвістя білого єгипетського віслюка... серед білого дня... на ноги білого містера... точніше, на його білі штани... ні, здається, на одну штанину - але хіба від того легше?!

Коли трагедія вже відбулася, коли нічого вже не виправити, ми схильні до марних нарікань та звинувачень... У мене з язика вже просилося розпачливе: «Куди твої очі дивилися?!», і зловтішне: «А я ж тобі казала!!!», але, на щастя, я не встигла цього бовкнути в тій тиші, що запанувала на базарі. Запанувала - на якусь частку миті, а тоді вибухнула... реготом. І треба віддати належне Вовчикові - він розреготався першим, і голосніше за інших.

Як же сміялися всі навколо... І сплескуючи в долоні, і згинаючись навпіл, і вдаряючи себе по стегнах... У когось, як і у мого чоловіка, сльози котилися обличчям від реготу. Хтось стогнав, хтось повискував, хтось уже кахикав, бо зайшовся від сміху... Наче хвилі землетрусу розходилися навколо, все далі і далі, і на їхньому шляху все скипало білозубими посмішками. А в епіцентрі були двоє - Вовчик, чия колишня біла штанина разом із ногою здавалася наразі встромленою в паруючий терикон, і ... ішак. Нещасна худобина, мабуть, не менше двох діб страждала на заборі, і тепер відчувала неабияке полегшення. А до того ж це вперше найпрозаїчніша відправа її організму викликала такий фурор. Схоже, ішака тишило захоплення натовпу, і озираючись через плече своїми чудовими очима в голлівудських віях, він раз у раз грайливо помахував хвостом, неабияк мене тим лякаючи. Десятки темних рук тяглися до нього, щоб поплескати по стриженіх візерунками боках, по широкому заду, що спромігся на такий влучний постріл. Втім, не менш дружньо ці чорні руки ляпали по незабрюханих частинах тіла й мого чоловіка.

А тоді... Я не вірила своїм очам. Невже це араби, ті самі неквапні, важкорухі, та що там - просто ледачі араби, з яких ми, перифразуючи англійське прислів'я, звикли глузувати: «Букра, завтра, а не ниньки» - вам, арабам, завжди ліньки...»? Юрбою, не знати звідки взялося, уже плило цебро з водою. Тоді ще одне й ще... Спритні руки вхопили постраждалу ногу, сунули у воду, разом із замшевим черевиком і колись білою шкарпеткою. Хтось орудував ганчіркою, хтось міняв цебра.

Черевик зняли, воду вихлюпнули, шкарпетку викрутили й одягли все як було. І все це зі сміхом, з примовляннями: «Квайс, містер... квайс кітір... дуже добре, містере... кулю тамам.. все в порядку...»

Лівійська пустеля у Верхньому Єгипті – одне з найспекотніших і найпосушливіших місць у світі. І коли за справу взялося жагуче сонце, на Вовчикових білих штанях скоро не залишилося ані краплини вологи. П'ятничні блукання пішли своєю чергою, і вечір знайшов нас на нашому улюбленому місці, у кав'ярні просто неба, над могутньою рікою. Повітря ще іжачилось, не позбувшись денної спеки, але від води ледь помітно струмів шовковий вітрець. Головна принада цього місця полягала в мармурових столиках. Коли ти ставив на стільницю голий лікоть, здавалося, що на шкірі залишиться випечене тавро, як і від дотику з будь-якою іншою розжареною річчю. Але варто лише зачекати хвилинку – і з товщі диво-каменю починала проступати глибинна, неторкнута прохолода, так, наче ти занурив руку в підземелля. Перед нами стояли крихітні філіжанки чорної як дьоготь кави та високі склянки з холодною водою. Доля, мабуть, вирішила, що на сьогодні з нас досить випробувань, і до нас не підгріб, як це траплялося, жодний зі співвітчизників, аби поцікавитися, навіщо ми п'ємо таку гидоту й чи не з Нілу, бува, ця водичка. Може й із Нілу, хтозна... Мені було байдуже.

Отак би сидіти й сидіти, розчиняючись у темряві, що все густішає, прислухаючись до хитромудрих і наївних водночас періодів арабських мелодій, до уривків неспішних, ще незрозумілих, але вже не чужинських розмов. Чи то під впливом мого улюбленого Хемінгвея мені здавалося, що я вже починаю тужити за Африкою, чи то й насправді було так? Не знала, та гадала, що ніколи не забудеться неповторний малюнок від ліхтаря й листя сикомори на мармуровій стільниці, не забудеться дзенькіт спиць у візку продавця смаженої кукурудзи... Забулося. Майже все – і піраміди, і довгі хвили Середземного моря, і заграви обрієм, коли випалюють цукрову тростину.

А от білий ішак коли-не-коли, а й навернеться на згадку. А надто радіє душа, як подумаю, що і зараз в селищі на березі Нілу, неподалік Наг-Хаммаді, що у Верхньому Єгипті, чорний, різьблений зморшками, наче перебірки пальмового дерева в палаці Юсуфа Камалія ед-Діна, старий араб, дивлячись на брудно-білого ішака, що після великотрудного робочого дня їсть свою міру вівса біля стіни глиняної хижі, іноді скаже своїм онукам, мрійливо примруживши очі: – Гей, хлоп'ята, коли б то ви бачили, як прадід цього ішака – хай відпочивають у піску його шляхетні кістки! – просто серед базару обісрав таки білого містера...

І засміється сам собі, неголосно, але так само широко, як і того давнього, золотого дня.

... Ні, що не кажіть, а є речі, постаті й події, що й насправді поєднують часи й народи.

## Денисова любов

– Диви, диви, – велика тепла Наталчина цицька торкається кістлявого Денисового ліктя, – знов на зупинці чергує. Альонка Мірошніченкова. Ну згадай, я тобі казала! Диви, зараз у якусь „номарку“ впурхне. О, бач, сідає! А ти не вірив. Боже, де стид людський, бідна Мірошніченчиха!

– Ти гляди, – прицмокує язиком Денис. – Справді!

Удає, ніби досі не знав, не бачив. А воно ж видно! Паркан у Дениса хоч і високий, а між штахетинами долоню впхнеш! А до тої зупинки скільки? Сотня ступаків навкоси через сошу. Вона йому, та ногата Альонка, давно в око впала, щойно як додому приїхала ( А як хизувалася донькою Мірошніченчиха: аякже, в академії, аж у самому Києві, вчиться! Та, видно, є в Києві квас та не для нас. Балакали – встряла Мірошніченкова десь, чи то між бандюг, чи між наркоманів, от її під зграбний, як горішок, задок і – „на хату“), та Наталці не хвалився, а то почне: А ти чого баньки лупиш, воно тобі тре? Чи мо й самому кортить? На картоплю б он краще дивився, жуки доїдають!.. Отак, їй значить можна, а йому – чорта!

Коли вперше вгледів Альонку на зупинці, то й уваги не звернув – стоїть собі дівчина, маршрутки дожидає, але маршрутка стає а вона не сідає, дивиться десь, на Кудлаєву грушу, роззяву вдає. Еге, – помислив тоді Денис, – щось воно тут не те. Коли точно – зупиняє Альонка розкішного легковика з лискучими дисками на колесах, дверцятами – хряп і – тільки димок блакитнений із труби пухнув! Он воно що! – здогадався. – Отак ти навчилася заробляти в столиці! Тепер ясно. А то – ніде не працює, вдома сидить, а вбрання щораз інше, і все „з голочки“!

Відтоді Денис не раз помічав: гальмує Альонка то „мерседеса“, то „ауді“, а то й „жигулика“, не гребує; і везуть безсоромницю десь, чи не до богуславського лісу, а коли додому вертається – не видно, либонь пізно. Ну а це вже й Наталка взирає. А якщо „сфотографувала“ Наталка, будь певен – усе село знатиме. Денис то мовчав собі в жменю, а може люди вже й самі знають, хіба від людей що втаїш! Та „городській“ безстыдниці видать „по барабану“, яка про неї слава. Отака вона зараз молодь – вільна! А от як Мірошніченчисі людям у вічі дивитись!

– Е-хе-хе! – зітхає Денис. – Зтягнути б штани, та паском, та ж нікому! Хіба Василь бачить що за гранчаком!?

– А так, – підтримує чоловіка Наталка.

Марудно якось Денисові, ніби муляє щось. Сидить на веранді, плете лозу, та й глипає крізь штахет на зупинку, чи вже вийшла Альонка. Навіть табурет пересунув, аби краще видно було. Добро – сам, ніхто над душею не товчється. Наталка на роботі, діти на навчанні: дівка вже інститут закінчує, малий, неслух, у бурсі, тільки Денис удома, на „біржі“ стоїть – безробітний; плете лозу і зиркає через сошу на зупинку. Плести дід Карпо колись навчив, а воно й згодилося. Гарно

виходить у Дениса. Стільчики, столики, кошечки великодні. Такий собі заробок, але на кавалок хліба є. А не полінуєшся – повезеш виріб у Київ, то й копіку вторгуєш – у Києві люди заможніші.

О, вийшла! Без вихідних, шалавочка, вкалує! Світленькі джинсики, такі тугі, як не репнуть, куцьюсінька кофтинка вище пупа, сумочка, коротенька хлопчача зачіска якогось ніби мокрого волосся. Скромненько так стоїть, чемненько, та Денис уже розкусив, яка то чемниця!

І одразу ніби хробачок прокидається десь аж у печінках. І ворухиться, і гризе й непокоїть. І муляння те і неспокій той росте, купчиться, шкребе, чисто битю шклянкою, груди, робиться просто нестерпним. Денис відкладає лозу і ліпить очі до Альонки. Чорт, це ж треба! Он вона стоїть, зовсім близько. Окатенька, вишнегубенька. Ніжки наче з лози – рівненькі, граційненькі, сіднички, либонь, як дві оксамитові персикові половинки; тоненька, рівненька, наче в його плетених стільчиків, спинка, увігнутий всередину животик; а грудочки-груденята... ну й порівняти ні з чим! Отак притулився б до них... Ех! Денис натужно ковтає глевкий клубок слини. І все це таке приступне, усього якихось кілька папірців! Он воно, те добро, стоїть виставлене на продаж. Плати і...

„Стривай! – уриває себе сам. – Куди це тебе, бісова кров, почовпло, а Наталка! Наталка он ще приступніша. І платити не треба, ніколи зайве не комизилась”. Та де вона, та, колишня, Наталка? Була колись не згірш від отої путанки, Альонки, та минулося. Робота, городи, корова, та літа, та літа... Розопасистилась, зкруглилась, ні ніжок ні талії, цицьки он, наче відра, лежать на кулястому клункові-животові, грубі чоловічі долоні, рябе виморожене і вивітрено обличчя. Інший раз дивишся і гадаєш: вона це чи не вона, та, молодішня?

А було ж, на ніж за неї пішов, ще як парубкував. За Наталкою тоді Бодя в'юнився, місцевий корольок. Якось підстеріг Дениса:

– Ти що, село, не поняв? Я ж сказав: Наташка моя! Линяй звідси, іще раз побачу...

– А осьь тобі! – зігнутою в лікті рукою зі стисненим бараболею кулаком Денис повів перед суперником. Він знав, чим це йому загрожує, але відступатися не думав – любив Наталку.

– Ну казьол! – блискуче клиноподібне лезо гадючкою метнулося до Денисового живота, Денис відсахнувся, але зовсім уникнути нападу не зумів – черкнуло.

Далі була кров, були вирячені очі і вишкірені зуби, але він не відступився...

Воно, звісно, Денис Наталку і зараз любить, як не любити. Хазяйка, знайди ще таку в селі, мати, дружина. І прибрано завжди в неї, і наварено, і доглянуто все. Бува, сусідоньки на колоди кличуть позахідсонцю, язика почесати, а їй усе ніколи. Таки любить він Наталку і завжди любив, от якби ще не ті очі... Вони, кляті, в Дениса самі по собі. Сам Денис розуміє, що негарно підглядати, хоча б і за шльондрою, і негарно негарне думати, і діти вже дорослі, і не парубок, і взагалі...А от очі... Дивляться собі та й дивляться на ту тьопанку, і на сіднички-персички, і на ніжки-стовпчички, напоказ



виставлені, і на груденята з кульки більярдні (стояв колись більярд у клубі – потовкли), і на всю її таку... таку, руку простягни і...

Справді, була б вона порядна дівчина, Денис би й на думці не мав, вони з Василем Мірошниченком майже однолітки. Та що, хіба мало дівчат у селі? І дівчат і молодичок, та Денис ні-ні, і в гадці!.. Він і замолоду по цьому ділу був не вельми, а зараз... Але ж.. якщо вона... то чому б..

А що, хіба не заробив? Всенький вік тільки робота та робота. Це ось рік лише, як удома, і то ще подумати тре, де легше. Відколи з Наталкою хазяйнують, так і не відпочивали жодного разу як люди. усе в дім, усе для дітей, щоб не гірше... І в хату надбали і круг хати, перед людьми не соромно, і машина в гаражі стоїть; так собі, та нічого, „москвич“ для села – саме те! То хіба не вільно йому бодай трішечки, ну зовсім крапельку, як ото тепер кажуть: розслабитись? Яка зробиться від того шкода? Шубовснути в оту медову прірву, забутись, втопитись... На часинку! А тоді знов собі до роботи, до хазяйства, до гною. Воно, літа біжать, скоро вже й той... як кажуть, і не до того буде... Отоді тільки й лишиться, що біля свиней у говні длушпатись і голови не підводити. Тож поки ще...

А якби завести отак „москвича“, та під зупинку? Хіба не сяде? Сяде! Зігнута лозина висковзує зі спітнілої чогось Денисової долоні і боляче лясає його по щоці. Ніби за якусь шкоду. Денис похапливо витирає руки об штани і схиляється над роботою. „Знову заносить тебе, плюгавцю, ох заносить! Либонь на сонці втрівся“. На зупинку силкується вже не зиркати, але очі, вони ж самі по собі. Ось навпроти Альонки хвацько пригальмовує приземкувате, довге, кольору крові авто, так, що видно тільки хлопчачу Альончину голівку, а ось зникає і голівка – повезли! Денис зітхає.

Ні, таки либонь у тому Києві самі мільйонери живуть. Денис стояв, топтався зі своїм плетеним крамом під базаром, устигнув тільки сторгувати маленького дитячого стільчика, коли якась нафарбована столична фуфа в темних окулярах спитала скільки коштує журнальний столик. Столик, правда, гарний вийшов. Денис пишався своїм витвором, то й телепнув, так, аби торг почати:

– Сто зеленими!

А фуфа й погодилась. Ото! Денис про таку комерцію і не мріяв! І одразу, щойно фуфа дістала з сумочки гаманець, іще нічого не вирішивши й ні на що не наважившись, бовкнув:

– А можна дрібнішими?

Ще й сам не знав нащо, нічого такого й у гадці не мав, тішився собі вигідним гешефтом, але видно десь у глибині душі, чи в печінці, чи лихий його зна де, воно само думалось і само вирішувалось, він уже ніби й непричетний був. Само планувалось, само мріялось, само ділило темно-зелені, шорсткуваті на дотик, папірці на дві купки – це Наталці, а це...

Вимитий „москвич” стояв, блищав проти сонця, мастило було долите, мотор прогрітий, колеса підпомповані. Господар легковика сидів на веранді, але не плів. У новій, раз тільки вдяганій сорочці, і він сам, і авто, і подвір’я, густо пахтіло ароматом подарованого дітьми на іменини дезодоранту.

Вона запізнювалась і за півгодини чекання на новій Денисовій сорочці, під пахвами (попри дезодорант), з’явилися темні плями. Ну де ж ти, бісова кров, де? Нарешті, вродилася! Зусиллям волі Денис змусив себе заспокоїтись, вдихнув повні груди повітря, хотів було тихцем перехреститись, та забув, з якої руки починати. Вивів „москвича” на вулицю, зачинив ворота, під’їхав. Вона спершу удала що не помічає.

- Ей! - гукнув, відчинивши дверцята. - Сідай!

- Га? Та... спасибі, дядку. Я автобуса...

- Та сідай, чого там. Сідай кажу! - гримнув. Вийшло якось грубо, але саме це либонь і подіяло. Сіла.

- Таке діло: ось є трохи капусти, - показав. - Мо погуляємо?

- Це ви, дядку про що?

- Облиш! Наче не знаю, якого тут семафориш, стрілочниця! Бач: грубі гроші, чого тобі ще?

- Нічого собі! - тільки й мовила, у глибині нахабних очей блиснули задерикуваті іскорки.

Денис зрозумів це як згоду.

- Сюди, - вказала рожевим пальчиком супутниця і Денис кинув авто у непролазні, здавалося б, хащі, але „москвич” несподівано викотився на крихітну, ледь-ледь вистачає місця для розвороту, галявинку. Ось воно, місце „роботи”, - здогадався. Мотор заглух...

Десь у верховітті, невпинно і талановито імпровізуючи, вицвірінкувала пташка. Дівчина була поруч, зовсім близько. Досі він її майже не знав, але сьогодні вона належала йому. Вся. Денис обережно торкнувся її щічки, відчув долонею ніжний прохолодний оксамит шкіри. Альонка стала було щось говорити, та він обірвав: мовчи! Погладив шию, оголену ключицю, тоді повільно посунув руку вниз і обережно притис долонею пружненьку більярдну кульку. Крізь кофтинку. Серце завмерло від ідучої млості. Він іще встигне насолодитися нею голенькою. Встигне, куди йому квапитись. Квапитись він не буде. Він питиме блаженство поступово, сторожко, аби не зронити і не розбризкати й краплини. Спершу так, а далі...

Нагло руйнуючи його казковий райський напівсон, затріщало гілля і на галявину вповз довгий приземкуватий, кольору крові, легковик.

- Бля, - лайнулась Альонка. - Прохор. Винюшив.

- Прохор? Який Прохор?..

- Я йому винна..

Рвучко розчинилися дверцята і пролунав, наче замукав, неприємний гугнявий голос:

- Ні, я не поняв. Це мені робить нічого, що я шастаю за тобою по лісосмугах!? А то що за чмир? Ти що, кицкню, в натурі - на два фронти?..

- Ні, Прошо, це не те. Просто ми..

- А, гербарій збираєте! На ботаніку! Ану коником у тачку, я ще з тобою розберуся! А ти, мужик, гостри лижі і коти відсіть, хутко!

Альонка слухняно вилізла з „москвича“, той, кого вона назвала Прохором, узяв її за руку і повів до свого авто. Денис і собі виліз, обтрусив навіщось сорочку, розстебнув гудзика, торкнувся пальцем гладенького, старанно виголеного, підборіддя:

- Стій! Вона нікуди не піде. Вона моя.

Такого Прохор, ставний, спортивний, рухливий, здається, не чекав:

- Ти чо, мужик! Де ти доп'яла цього олуха? Кажу: коти, поки не пізно!

Денис обійшов авто і поволі рушив до Прохора, який спинився і зачудовано спостерігав за діями несподіваного суперника. Денис, ледь не на голову нижчий, вузькоплечий, у нього нуль шансів. І це Прохора дивувало і бентежило:

- Ти чо, мужик?

А Денис поволі підходив. „Стій! - волав його внутрішній голос. - Зупинись, недоумку! На біса тобі ці пригоди? Вона шалава, проститутка! Стій!“ Але воно якимось само йшлося, без його участі, само вирішувалось і само наважувалось. Воно пам'ятало її гладеньку прохолодну шкіру, і грудочки-груденята, і тепло її подиху, і напівсон, і насолоду..

Хіба задля цього не варто?.. Зараз це у нього відберуть і що залишиться? Знову змуженіла Наталка, яку він досьогодні любив, обридла лоза, свинячі гівна?!

Денис підійшов. Прохор штурхонував його рукою в груди, але Денис, хоч і заточився, та не впав і навіть ударив зненацька, знизу, Прохора кулаком у обличчя..

..Він уже бачив колись такого ножа: лезо, широке біля руків'я, поступово звужується, не ніж а багнет. Де ж він бачив такий? І чому не болять? Зовсім не болять, а ніж - багнет увійшов же в нього аж по колодочку. Так легко увійшов.. Чого вона кричить, ця Альонка, ця профура, нащо вона кричить?.. Ні, це не вона кричить, це його внутрішній голос кричить. „Нащо? - кричить його внутрішній голос, - задля чого?“ Не знаю, - відповідає щось у Денисові, чи сам Денис, - але я вже без цього не можу. Без її гладеньких прохолодних щічок, без груденят-груденяток.. не хочу без цього.. - І падає. І починає нарешті відчувати біль. Недовго. Усього кілька хвилин..



**Редакція – автори порталу [gak.com.ua](http://gak.com.ua)**

**Верстка – адміністратор порталу Олександра**